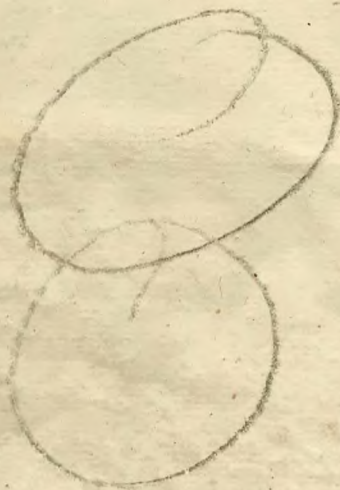

J. Kys. II. fol. 200
20.

13605

periri
Arno-
us de-
bene-
quam
tantas
djun-
ga Te
bitur.
ulte-
bene-
ondi.
egia
i ra-
x o-
Fiec
uniz
um,
idi;
o do
fide
per
vit-
ali-
sed
o-
mi
am
e-
o-
i-
e

Major non a signis coeli nolite metuiere, ome metuunt gentes ter x3 Sine minori

THEATRI
COMETICI EXITUS
de Significat. Cometarum.

Scitis quorund. Amicorum object.
responſionib. Auctoris et judicijs
Viror. Cll. expeditus.

et IUSTA RAUTENSTEINIANA.
Ad Sereniss^{as} et Celsiss^{as} Principes
PHILIPPUM WILH. NEOBURGICUM
ET PHILIPPUM SULTZBACENSEM
Comites Palatinos Rheni, Duces Bavariae,
Auctore

STAN. LUBIENIECIO ROLITSIO.

Αναγρ.
Satis in ulna
Ielu lucebis

Amstelodami Apud Franciscum Cuperum.

1667.

Συμβ.
Stando luben-
tius moriar

235566

III

13.

THEATRI COMETICI EXITUS

De significatione

COMETARUM,

Judiciis præclarorum Virorum ab Au-
ctore partim collectis, partim exquisi-
tis, expeditus.

A D

Serenissimos & Celsissimos Principes ac Dominos

PHILIPPUM WILHELMUM
ET

PHILIPPUM COMITES

Palatinos, Duces Bavarix, &c. Neoburgicum
& Sultzbacensem &c. &c. &c.

Auctore

STANISLAO LUBIENIETZKI
de LUBIENIETZ ROLITSIO.

AMSTELODAMI,
Typis DANIELIS BACCAMUDE,

Apud FRANCISCUM CUPERUM, Sumptibus Authoris. Anno 1668.

Cum privilegiis.

THEATRI COMITICI EXITUS

De significatione

COMETARUM

Judicii præclarorum Virorum ab Au-
gustis partim collectis, partim exquiritis, expeditis.

A D

Severissimos & Cellissimos Principes ac Dominos

PHILIPPUM WILHELMUM

ET

PHILIPPUM COMITES

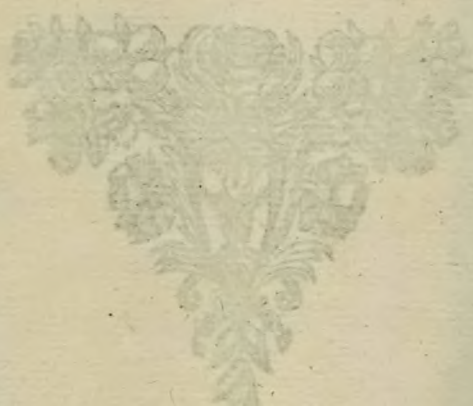
Palatinos, Duces Bavarie, &c. Neoburgicum
& Saltsburgensem &c. &c.

23566

STANISLAV LUBIENSKI
de LUBIENSKA ROLISTIO.

37

AMSTELÆDAMI.

Typographi Baccanides,

W. H. A. G. S. C. U. M. P. E. R. U. M., Sumptibus Authoris. Anno 1668.

Cum privilegio.

Serenissimis & Celsissimis

Principibus & Dominis, Dominis

GEORGIO WILHELMO,
& JOHANNI FRIDERICO

Ducibus Brunsvicensibus & Lunæburgensibus &c. &c.

Dominis Clementissimis Patronis
Benignissimis.

Ustis de causis Opus hoc, ab homine peregrino, honestis rationibus vitæ quietâ industriâ in his terris incumbente, concinnatum, Vos Serenissimi Principes, invenisse se gaudet Patronos. Nempe hoc est meum quaecunque debiti in Serenissimum Fratrem Vestrum Christianum Ludovicum Gloriosæ memoriæ, Patronum meum, dum viveret Munificentissimum, tum & Vos, qui ei successistis, grati animi ob non levia beneficia accepta, testimonium, quod Strenæ loco vobis ut exhiberem, officii exegit ratio. Quanquam & ipsa, quæ vobis divina affatim largita est dextra, excelsa & splendidissima dona, unumquemque meritò ad Vestri cultum & venerationem, adque Vestrum patrocinium quærendum, alliciunt. Et cur non hîc per Originis, Felicitatis, Animi dotium, virtutum Meritorumque gradus ad summum laudum Vestrarum & officii mei perveniam fastigium? Originem enim vobis Domus Antiquissima & Illustrissima totoque Orbe clarissima dedit. Antiquitas elucet in eo, quòd Majores Vestri 200. annis ante Carolum Magnum secuti fuerint fortunam Longobardorum, qui circa annum Christi 526. Pannoniam primum (ut Rugiam nunc præteream) pulcis inde Hunnis & Ostrogothis, deinde Italiam felicitate armorum occuparunt, & illam quidem plus quam 40. hanc verò plus quam 200. annis tenuerant, adeò ut & ibi in Illustrissima Atestanorum familia (quæ tot Principum Sacrorum & Profanorum copiâ in orbe audit) radix virtutis istius Gentilitiæ in multos & præstantes ramos usque adhuc propagata conspiciatur. Eidem veluti communi radici, quæ postea in tot stirpes feliciter surrexit, ortum debent & domus Electorales, Mitrâ Ducali insignes, Palatina scilicet Boica, Saxonica & Brandenburgica. Si tamen ego tam longe & recte, idque in tam spissa temporum illorum caligine, & tanta Successionum, etiam Electoralium, permutatione, pervidere possum. Quantum igitur homini peregrino talia per noscere datum est, Fundatores Serenissimæ Familiæ Vestræ adeò erant quondam potentes, ut simul & Palatini Rheni & Bojaræ Saxonix-

quē Duces extiterint. Et sunt illi Veteres Guelphi rerum gestarum famā per orbem celeberrimi, quos ut Conditores Serenissima Brandenb. Domus agnoscit. Quòd si etiam anterioris antiquitatis scrinia excutere vellemus, inveniremus, credo, Gentis Vestræ Satores, nostræ gentis Majoribus, Vandalis illis, Longobardis & aliis populis (qui ex Scandinavia, celebri illa gentium vagina & officina, in Germaniam progressi, dominium orbis in se transtulerant) junctos. Ut ita Majorum etiam respectu magnas in Illustrissimam familiam Vestram animorum benevolentia & cultu singulari inclinandi causas gens nostra habeat. Quod vel invitis extorquerent sublimia Illustrissimæ & Celsissimæ Gentis Vestræ ornamenta, quæ tot sunt, quot in Palatina, Saxonica, & Brandenburgica, proximo sanguine cum Vestra junctis Familiis, conspiciuntur. Quid jam de Matrimonialibus dicam foederibus, quibus Celsissima Domus Vestra juncta est, ante annum 1200, à Christo nato Serenissimis Regibus Angliæ, dein' Daniæ, & his quidem sexies ad nostra usque tempora, tum Sueciæ, sed & nostræ Poloniæ (nam Henricus Junior ante 100, Annos, Sophiam Sigismundi I. Regis nostri Gloriosissimi filiam in uxorem duxerat) tum Archiducibus Austriæ, Electoribus Saxonæ, Palatinis, Brandenburgensibus, & aliis Germaniæ, Italiæ &c. Principibus. Cæterum Celsissima Domus Vestra à diademate quoque, & quidem illo Augusto, singulare decus & ornamentum mutuatur. Nam Otto, Henrici Leonis, illius omnium Principum suo seculo Potentissimi & Celeberrimi filius, origine & patria Brunsvicensis, XII°. seculo exeunte in Imperatorem fuit electus, habuitque in Uxorem Beatricem filiam Philippi Imperatoris. Vicissim Wilhelmus Rex Romanorum, duxerat Elisabetam filiam Ottonis Ducis Brunsvicensis & Lunæburgensis. Et Fridericus circa 15. seculi initium in Regem Romanorum electus erat. Quanquam & alium Ottonem Henrici itidem, sed Junioris, & à priore diversi filium, Henrici verò Mirabilis Nepotem diademate Neapolitano insignitum in historiæ palatio invenio. Tot nempe diademata in Illustrissimam Domum Vestram Rex Regum contulerat, Regias in ea virtutes prævidens. Taceo illud, quod inter ornamenta Vestra ab Historicis ponitur, Wilhelmi filium, Henr. Leonis nepotem, Ottonem puerum, anno 1235. cessisse titulo Ducis Saxonæ, Alberto II. Electori Saxonæ, & creatum fuisse à Friderico 2. Imperatore Ducem Brunsvicensem & Lunæburgensem. Porro singularem splendorem antiquissimæ Vestræ Domui conciliant clarissima epitheta & elogia conditoribus ejus consensu communi data, qualia vix alibi, & quidem tanto numero, invenias. Dum enim palatium illud perlustrarem, vidi Ottonem Divitem & simul largum, Magnum Pium, alterum Ottonem strenuum & simul bonum: iterum ab hoc alium Ottonem Armipotentem, circa initium XIV. seculi. Seculo verò XV°. Wilhelmum & Ottonem Victoriosos, Henricum Pacificum, Fridericum Religiosum. Vidi de hinc Avum Vestrum Wilhelmum, Christiani 3. Regis Daniæ generum:

generum: Patrum verò magnum Julium Almæ Academiæ Helmsta-
 diensis, tot Magnorum in Rep. literaria virorum usque adhuc nutricis,
 conditorem; Principes utraque Pallade clarissimos. Tum verò Patrem
 Geogium Principem undique Egregium, Sapientem & Magnanimum,
 qui & armorum, & fœderum potentiâ & prudentiæ artibus, illâ nupera
 belli Germanici tempestate gravissimâ se & suos dexteritate singulari tueri
 noverat: Ut taceam alios Principes laudatissimos, pietate, justitiâ, cle-
 mentiâ, benignitate, literarum & literatorum amore singulari (qui in Se-
 renissimo Patruo Vestro Augusto verè tali Sene Incomparabili, adhuc cum
 maxima laude ac bono publico elucet) pacis & belli artibus & cunctis
 Virtutibus præstantissimos. Quid ni ergò ipsis Calendis Januariis, novi an-
 ni (quod felix faustumque sit) auspiciis, omnes publici boni amantes,
 plurimum quidem gratulemur nobis, Vos adhuc esse, voveamus verò, fore
 (saltem in Augusti vestri Nestoris annos) incolumes & florentes, ac omni
 divinorum donorum copiâ large adauctos? Vos dico, Serenissimi Princi-
 pes, in quibus tot redivivos Principes, rerum præclare gestarum laudibus
 per universum Orbem Clarissimos, quibus cognomines estis, tum & Chri-
 stianos, Ludovicos, Ernestos Augustos aliosque veneramur, & quos Na-
 tura, & fortuna, & Virtus fecit, ideoque fama celebrat, tantorum He-
 roum dignos successores. Loquuntur id Vestra præclara facta, eximiæ vir-
 tutes, egregia rei civilis & variarum linguarum scientia, artesque regendi,
 Viris Principibus convenientes, & magna de Rep. Christiana merita. At
 enim hæc styli mei tenuitatem longè superant, aciemque oculorum ful-
 gore præstringunt, & in luce Orbis posita nullius etiam tersissimi styli
 splendore opus habent, suò nativò contenta, & rerum ac famæ consentien-
 tis testimoniis gaudentia. Me autem monet prudentia, ne in suspensionem
 adulationis, quâ nullum seculum caruit, nostrum verò etiam abundat, in-
 cidam, quasi Panegyricum in os vobis dicere & per cuniculos in Vestram
 gratiam, quam qualibuscunque officiis re ipsa demereri studeo, irreperere
 velim. Quanquam, quod ad suspensionem illam adulationis attinet, satis
 evidenter & abundè eam res diluit ipsa. Videt nempe orbis, saltem Chri-
 stianus, quantis laudibus uterque polleatis, unâ cum Serenissimo Fratre
 Vestro, Ernesto Augusto, Episcopo Osnabrugensi Principe Magnani-
 mo. Vestram nempe non tantum magnificentiam & munificentiam, sed
 & præclaras virtutes, non sola patria Germania, sed & tota miratur Italia,
 & utraque Belgica. Ne quid dicam de Serenissima sorore vestra unica, vi-
 vo virtutum laudumque omnium exemplari. Norunt omnes quòd hæc sit,
 SOPHIA AMALIA, DEI GRATIA REGINA DANIÆ ET NORWEGIÆ, WAN-
 DALORUM ET GOTHORUM, NATA DUCISSA BRUNSVICENSIS ET LU-
 NÆBURGENSIS. Unde hæc debita elogia & votum aliquando per ana-
 gramma evolvi, & hîc meritò pono: *Gotiæ Heroïna sine malitia, Magno Re-*
ge digna, Orphanorum mater laudata, vive diu, natis, ut Luna ignibus, cincta, res
benè seres suaves. Sed vela contraho, ne me huic laudum mari, idoneis
 eloquentiæ remis destitutus, committam, & alicubi obhæream, vel gra-
 viter allidam navim. Confido, quæ Vestra est, Serenissimi Principes,

eximia humanitas & comitas gravitati mixta & decenter auctoritatis citrà
superbiæ invidiam retinens, suave virtutum condimentum, gratioſo vul-
tu excepturos Vos non exiguam hanc operam quam impendi componen-
dæ, Cometarum à tempore diluvii ad nuperos uſque Hiſtoriæ. In qua
cum annotatis eventibus præcipuis, eos non tantùm triſtia ſed & læta (quod
in primis pax inter utrumque Veſtrùm, Magni & Generoſi Principes, con-
venta, quæ Rhenanæ & Polonicæ feliciter præivit, docet) præſignificare,
interim proſperis & adverſis eventibus eorum apparitionem ſequentibus,
bonos ſolando, malos terrendo, officii quemque admonere oſtenderim,
tùm etiam Hiſtoriæ Uniſverſalis Synopſin, monitis Politicis & Ethicis non
neglectis, adornavi. Quibus quidem ſtudiis me de Viris Principibus,
totoque genere humano, non tantùm jucunda, ſed & utilia, promen-
do benè mereri, omnes æquitatis & virtutis ac humanitatis ſtudioſi, ut
ſpero, agnoſcent. Quod reliquum eſt, vos, Magnanimi Principes &
Patroni Munificentiffimi, ſupplex peto, ut ſerenâ fronte (quæ vel ma-
xime Sereniſſimis Dei Opt. Max. in orbe vicariis eumque clementiâ
& liberalitate optimè imitantibus convenit) hocce meum de vobis de-
que republica literaria ac Chriſtiana quoque benè mereri ſincere cu-
pientis opus excipiat, & me porrò gratiâ Veſtrâ proſequi dignemini.
Id Vos, Sereniſſimi Principes, cum repetitis & multiplicatis demiffiſ-
ſimis & candidiſſimis votis pro veſtra veſtrorumque ſalute & omni proſ-
peritate in ſecula conceptis obnixè precatur,

Hamburgi ineunte
Anno MDC. LXVI,

*Sereniſſimis Ceſtudinibus Veſtris debito venerationis
cultu demiffiſſimis ſtudiis ac officiis addictiſſimus*

STANISLAUS LUBIENIETZKI.

Lectori

Lectori salutem.

Quam ex præclarorum ingeniorum monumentis quæ habemus, cognoscere datur, nondum ab omni memoria argumentum de Cometis tantum ut nunc industria discussum fuit. Prævit his arduis conatibus majorum ætate incomparabilis Vir Joannes Regiomontanus. Hunc Tycho Brahe, Keplerus, Cysatus, alique quam plurimi Viri Præstantissimi, parentum ætate secuti. Nunc videtur hujus argumenti veritas non tantum ex profundo Democriti puteo singulari Clarissimi & Ingeniosissimi Hevelii solertiâ, sed & ad fastigium quoddam certi educi. Cuique debitam laudem grata rependet posteritas. Hac spes, quæ ingenium quemque ad cuncta honesta accendit, mihi quoque stimulo fuit, ut aliquid in hoc scribendi genere tentarem. Do itaque Tibi Historiam Cometarum, quæ simul Historia Universalis Synopsis quandam complexus sum: Opus annuum, quod mihi, fateor, maximo labore constitit, inter tot alia præsertim negotia, & sub manu natum, ac ferè successivis horis compositum: cujus editionem ultra expectationem moles tanta & figurarum æri incidendarum copia retardavit. Quicquid hic est & quaecunque istud est, grato accipe animo. Minimum maxime memorabilia ab orbe condito, salubribus Politicis & Ethicis monitis, velut sale, interspersa & condita, compendio exhibita hic habes. Parrhesiâ multâ, illâ tamen, quæ ingenio & honesto, tum verò & modesto homini convenit, utror: ita ut etiam Magnorum Principum vitia & errores tangam, non carpendi vel detrahendi (longè absit hoc ignobile vitium à me, qui Diis terrenis subjectionem & venerationem deberi ex animo confiteor) sed publicas utilitates juvandi studio. Hanc idèò, quisquis es, æquo feres animo, medicamenti instar, vitiosos humores excernentis, quod nisi aliquantum commoveat & turbet, non operatur. Quamobrem ubi in speculo alterius Te ipsum vides, sapientis more vitium Tibi insitum emenda. Obnoxii nempe omnes sumus his vel illis vitiis. In his excutiendis & vitâ virtutibus illustranda assiduo nostra industria exerceat se oportet. Quum autem hic quoque de rebus in patria, patrum & nostræ ætate gestis, liberius loquar, eidem illi parrhesiâ justâ, imò debita, tum verò ut publicæ utilitatis, ita præcipuè patriæ salutis juvanda studio, id tribuas velim. Conjunxi enim in eo cum parrhesiâ modestiam & pietatem erga patriam, ut hac suis malis edocta videat, quomodo se ad æquitatem componere necesse habeat. Id autem hoc quoque loco non temere moneo. Porro sententiam meam de Cometarum significatione communiter adhuc recepta opposui, non equidem contradicendi, sed veritatis declarandæ, æquitatis illustrandæ, morum probitatis commendandæ studio. Profectò cum stella crinita, prout à plerisque antehac exhibita fuit, & nunc à nobis exhibetur, ita comparatum est, sicut cum inula, quæ, ut scribit Plinius l. 19. c. 5. torosior amariorque per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mistis saluberrima, ut conducatur latorum mixturâ, sicut illa liquido dulci temperata, vel mista defruto, vel subacta melle, vel cotoneis malis vel sorbis aut prunis aliisve rebus variata. Nam & nos dulcia latorum omnium admiscemus Comete, ut plenum sui usum grata potius quam amara exhibeat. Ille tamen non magis bona in nobis, quam mala efficit, datus Monitoris & consiliarii vice, ut illa persuadeat, ab his avocet mortales. Operari enim eum propriè eaque tristitia tantum, communis fert sententia, quæ fundamento huic præcipue innititur, Cometam infra Lunam generari, & ex vicinia in terrena agere. At Cometis à melioribus Philosophis cælo, vel omnibus vel plerisque certè illatis, si præterea vel perpetua sidera, ut veterum, teste Seneca, Plinio & Plutarcho, multorumque juniorum fert sententia, vel saltem non minus frequentes quam pisces in mari, quod vult Keplerus, statuuntur, nulla equidem iis efficientia relinquitur, nisi quod aliquando tranando per ærem nostrum, mutationes quasdam in eo præsent. Sed & hoc in controversiam Doctissimus Gassendus adducit c. 3. de Comet. initio. Nam vel luci vel qualitati alii (quod in cæteris astris videmus,) id tribuit, vel terræ, si hæc fortè animata sit, ut quidam volunt, ad conspectum ejusmodi siderum faciem æris varios halitus effundendo vel retrahendo transmutantis operationi. Diversitatem autem constitutionis æris aliorumque similium effectuum, qui ad Cometas quodammodo referri possint, ad diversam Cometarum naturam, quam diversa magnitudo, varius color, motus & alia indicent, commodè referri posse statuit. Prudenter autem argumentatur, cum circa res quæ magis sunt naturales, tantum incertum sit, magis id in iis, quæ magis arbitraria sunt, locum habere. Nempe, inquit, huc etiam vanitas Astrologiæ est propagata. Sed de his plura in hi-

Historia nostra, tum vero in exitu Theatri nostri, ubi de significatione Cometarum ex professo egimus, leges. Hic paucis dicere juvat, me historiam Cometarum non eodem cum Clarissimo Hevelio modo conscripsisse. Illi quippe ego in Astronomicis palmam lubenter meritoque concedo. Quamvis enim & Mathematica adferam, potiore tamen meorum partem Historica, Politica, Ethica, Chronologica constituunt. Addidi & figuras Cometarum, quorum motum vel situm historia nostra describit, nec paucorum nec vulgariū Amicorum hortatu & rogatu. Et nesciebam quidem initio Clarissimum Hevelium easdem Cometographia sua inserere. Sed nec hujus laboris & sumtus, credo, pœnitebit me, qui cuncta pro mea virili sedulo egi, commodum publicum undique juvare studens. Fruere itaque, Benevole Lector, his conatibus, Tuo & publico commodo, ac mihi meliora, Deo juvante, molienti fave.

IN ILLUSTRES COMETAS

Illustremque Cometagogum.

Te revertentes, melioribus ite Cometæ
Auspiciis. Quales fulsistis in æthere quondam
Reddite vos mundo, veteresque refundite flammæ
(Sed sine prodigiis, omnique timore remoto)
Antiquosque novis habitus mutate figuris.

Vos LUBIENIECIUS, vos vocat. Alma magistrum
Hunc sibi delegit radiato vertice virgo.
Stellarum regina, Deo famulata potenti,
Cogeret errantes ut sub sua signa Cometas.

Nonne, Cometarum dux audacissime, terrent
Horrendæ species, simulacraque crinibus hirta
Arrectisque comis, longasque trahentia caudas,
Aut teretes virgas lato spargentia cœlo?
Nonne cruor fœde crinito sidere fusus,
Et flammæ atroces; velut exundante camino,
Liventesque artus, obscœnaque tristibus umbris
Ora movent: motusque vagi, perque ætheris arces
Discursus celeres? ipsæ novitate pavescunt
Lampades æternæ, cum fax crinita repente
Profilit. Ut nuper corvus trepidabat & Hydra,
Et canis ardescens: & (nam Lepus ante tremebat)
Orion invictus, & amplo Pristis hiatu
Atque Aries recubans, & rursus Pegasus alis
Expansis, virgoque immiti vincita catena.
Qualia, nonne vides, comitantur monstra Cometas?
Præterea, & diri casus & tristia damna?
Aversæ mentes hominum scelerumque nefandi
Conatus, Stygiæ fraudes, bella horrida bella,
Exusti agrorum fructus, incendia magnis
Urbibus, & sylvis, tempestatesque sonoræ,
Naufragia, & terræ, latè exundantibus undis,
Fluctibus Oceani, fluviisque rapacibus haustæ:
Atque obscœna fames, morbi que, & denique mortes
Innumeræ accedunt, & festinata venenis
Funera, perque lues miras: & lerna malorum,
Ut dicunt omnes, sequitur metuenda Cometas.

Nonne vides horrere nimis mortalia secla
Hinc adeo, & terrore gravi pallefcere gentes,
Cum fax exarsit, cum fulgurat ardua cœlo,
Unica talis, & in terras fera lumina mittit?

Tu tamen haut terteris: amas occurrere totis

Agminibus, scriptosque suis adungere turmis
Crinigeros: ut se rediens exercitus orbi
Ille Cometarum, non indignantibus astris
Nunc aliis, reddat, terraque favente vicissim
Hac nostra: terræque velit gens hospita quævis
Nunc humana lubens reduces spectare Cometas,
Sic est. Pythagorâ tu fortior atque Platone
(Queis quæ vixerunt, & sunt conversa, reverti
Non dubitant) numeras: immò Cyllenius alter,
(Nam Tibi Mercurius virgam dedit atque galerum)
Tu revocas. Atque ut discant mitescere porrò,
Ne noceant, pariantque metus, & tristibus orbem
Ominibus vexent: en Pallas conscia cæli,
Et speculum, & galeam & fortem tibi tradidit harpen.
Post numen summum sapientia regnat in astris.
His armis victi discunt parere Cometæ.

Scrib.

MICHAEL KIRSTENIUS SILESIUS.

Serenissimis & Celsissimis Principibus ac Dominis

PHILIPPO WILHELMO

ET

PHILIPPO, COMITIBUS

Palatinis Rheni, Ducibus Bavariae, Juliaci, Cliviae, Montium, Neoburgico & Sultzbacensi &c. &c. &c.

Dominis Clementissimis, Dominis Benignissimis.

Mnibus bonarum literarum amantibus cum solemne sit Viros Principes & Illustres monumentorum ingenii sui quærere Patronos, nihil insolens nec peregrinum, licet in his terris peregrinus, facio, dum vobis INCLUTUM PAR PRINCIPUM, hoc quicquid est opellæ de significatione Cometarum, illustrissimorum cæli phænomenorum, inscribo & consecro. Quinimò merito id me facere undique tam utriusque Vestrûm quàm mei respectu, patet. Antiquissimi enim sanguinis Vestri splendor illustrissimus, lucem nostris conatibus, publico quidem consecratis, in angulo tamen privati otii natis, addet plurimam, eosque adversus invidiam tuebitur. Sed & eadem mea in obscuro edita laudes magnis virtutibus & meritis Vestris debitas, gratumque animum meum ob beneficia vestra in me collata, in lucem proferent. Sanè uterque Vestrûm, Vos genus ex alto à Carolo Magno, Heroë incomparabili totque Imperatoribus Gloriosissimis, Regibus, Electoribus & Principibus domi forisque à tot seculis usque adhuc Clarissimis (quos & monumenta nostra passim loquuntur, laudesque eorum ad seram posteritatem transmittent) ducere, eorumque longo sanguine censerì probè meministis. Ita Majores & Parentes Vestros præclaris bello & pace facinoribus, virtutibus laudibusque refertis, ut maximo quoque imperio dignissimi, consentiente non tantùm populi, sed prudentum voce, judicemini. Fervet nempè circa præcordia Generosissimus ille tot Maximorum Principum, qui Germaniam utramque, Galliam, Daniam, Norvegiam, Sueciam rexerunt (prout hanc etiamnum regunt) sanguis, sub ipsa quoque gelidâ Arcto ebulliens, ac se modò cum Augusto Cæsarium, modo cum Maximorum Regum, tum Electorum ac Principum orbis Christiani Magnanimorum sanguine miscens feliciter. Is Vos ad maxima quæque aggredienda laudabiliter, & perficienda prosperè accendit. Hinc illæ magnæ orbis Christiani spes de utroque Vestrûm, MAGNI PRINCIPES, conceptæ: Vos
nempè

nempè Præclarissimorum Majorum exemplum secuturos, laboranti Reip. Christianæ, virtute & prudentiâ subventuros, ejus salutem & quietem procuraturos, ac si quâ fortè parte ad ruinam inclinet, impedituros. O utinam mihi tam felici esse liceat, omnium bonorum vota, quibus & ego boni publici studio, mea supplex adjungo, impleta videre, & Vobis prosperitatem, Reip. Christianæ incolumitatem partam gratulari! Accipite sereno vultu, virtutibus & gloriâ, Florentissimi Principes, fastum omen nuperis Cometis, si DEUS Christiani populi undique afflicti misereri volet, successurum. Accipite lætum novi anni auspicium. Accipite hoc qualecunque grati mei in Vos animi monumentum. Accipite denique supplex & candidum votum, quod pro utriusque Vestrûm vita, salute, prosperitate ex animo fundo.

Hamburgi
Anno Christiano MDC
LXVII incun-
te,

Serenissimas Celsitudines Vestras

Submississimè colens.

STANISLAUS LUBIENIETZKI de LUBIENIETZ.

THEA-

THEATRI COMETICI EXITUS

De significatione

COMETARUM,

Judiciis Præclarorum Virorum ab Auctore partim
collectis partim exquisitis expeditus.

Amsterdamo Hamburgum die 24. Maji 1666.

Generose & Nobilissime Domine.

 Um nondum planè mentem Tuam perceperim, cum partem tantum libri Tui habeam, utrum nempe statuas Cometas bona bonis & mala malis præfagire, an verò simpliciter bona & mala eisdem sequi, ita ut nihil præsignificaverint Cometæ (quamvis putem Te prius non posterius asserere) aures tuas incomta oratione obtundere, & nodos aliquot solvendo, qui me in contrariam abs Te opinionem tendere hætenus coegerunt, objicere volui. Qui si ritè à Te enodari potuerint, lubens Tuam amplectar. Alterutrum igitur G. D. Vestra statuere debet, vel fortuitò, sine ullâ Dei directione Cometas existere, aut eos à Deo creari, vel saltem, si causæ & materia illorum sint naturales, Deum certo consilio, ut ex iis Cometæ generentur dirigere, materiamque ut ex ea Cometa hujus vel illius figuræ, coloris, situs, motus & durationis exsurgat, disponere.

Cometas absque ulla Dei directione apparere vel generari, non facilè crediderim Te dicturum vel sensurum: nec id multiplices, variarum figurarum, colorum &c. circumstantiæ, quibus ab omni ævo apparuerunt, permittunt.

Præterquam quòd Sacræ literæ; nihil sine provida Dei gubernatione, multo minus tam illustria phænomena, evenire doceant.

Quocirca eos à Deo creari, vel saltem eo quo dictum est modo exsurgere, Te mecum statuere credo, & pro concessio in hac dissertatiuncula sumam.

Quod si ita se habeat, necessariò sequitur, quòd in aliquem finem eos Deus conspiciendos præbeat. Nihil enim in mundo fieri à Deo, quod non certum aliquem finem respiciat, omnes pii fateantur necesse est.

Finis autem iste nullus alius esse posset, saltem nostri respectu, quam ut hominibus aliquid prænuncient. Quod & Te credere, titulus libro Tuo præfigendus indicat, cujus superior pars hanc inscriptionem gerit: *Bona bonis, mala malis.*

Id autem, quod Historia Cometarum docet, videris urgere, Cometas bona bonis, mala autem malis portendere. Quod exemplis omnium Cometarum, quibus bona & mala successerunt, probare anniteris.

Nec non verbis ex Jeremiæ cap. 10. 2. desumptis, quibus Deus Judæos monet, ne signa cæli metuant, quæ metuunt gentes.

At vero Jeremiam per signa cælestia, non Cometas, sed stellas & planetas intelligere, quos Gentes pro Diis colebant, eorumque imagines ex ligno factas, auro, argento & gemmis ornatas adorabant, sequentia Prophetæ verba manifestum faciunt, addit enim: *Nam gentium instituta sunt vanitas: est enim lignum de sylva casum, opus manuum Opificis in ascia. (Quod) auro & argento ornatur: clavis & malleis compegit nè dissolvatur &c.*

Jam verò quod nullus Cometa ferè apparuerit, quem non bona & mala secuta fuerint, quæ nullo apparente Cometa itidem eveniunt, id sane neutiquam

quam probat Cometas bona præsignificasse bonis, nisi simul probaveris bonos fuisse quibus bona ista obtingerint. *Sapissimè autem malos, immò deteriores fuisse, quàm qui malis fuerunt obruti*, Te non negaturum credo: alias id innumeris abs Te ipso allatis exemplis facillè evinci posset.

Præterquam quòd non semper bona sunt, quæ læta hominibus accidunt; nec mala quæ tristitia nonnullis, præsertim obitus Imperatorum & Magnatum. Sic Pharaoni & Ægyptiis læta fuit à plagis per Moysen à Deo immixtis liberatio, non verò bona, cum ad eorum indurationem fuerit concessa ad momentum, mox graviori plaga affligendis, quin & perituris. Sic neque semper bona sunt victoriæ, triumphus, regionum & urbium expugnationes, annonæ & rerum omnium affluentia & similia, quia non tantum sæpè hominibus, propter & per ea superbientibus, in certam animarum perniciem vertuntur, sed & cum plerumque per cædes, rapinas, vim injustissimam, plurimaque, quæ bellum post se trahit scelera, parta sint, à Deo minimè concessa esse, saltem non ut bonis, credibile est. Sed crediderim talia non rarò à diabolo (Deo permittente) qui hujus seculi Deus appellatur, ad hominum perniciem concedi. Deum verò talia prospera, tam vana, tam fluxa & parùm beantia, quin & sæpissimè noxia, facibus in cælo ardentibus velle significare, mihi nullo modo sit verisimile. Mala verò, quæ ab irato Numine malis, etsi non omnibus eodem tempore, infliguntur, & quibus plerumque plurimos impiorum in gravissimas calamitates, quin & mortem temporariam & æternam præcipitat, per Cometas portendi, nemini mirum videri debet.

Quod autem quæ huic tristitia accidunt, alteri sint læta, id non potest esse argumentum, quòd Cometæ tam bona quàm mala portenderint: quia necessario ruina unius gentis, alterius, cui armis victricibus est subiecta, gaudii, quin & opum ac gloriæ carnalis causa existat. Sic quòd eodem tempore huic populo vel genti læta, alteri verò tristitia superveniant, litem non dirimit. Cum sæpè accidere possit, ut Cometæ non cunctis, sed certis solum hominibus mala portendant. Hæc velim ut G. D. V. perpendat, & me, si possit, ab istis quæ me in sententiam Tuam descendere hætenus prohibuerunt, scrupulis liberet.

Nobilitatis Tuae studiosissimus

FRANCISCUS CUPERUS.

Hamburgo Amsterdamum die 1. Junii 1666.

Rem mihi pergratam & publico per utilem, Vir Humanissime, fecisti, quòd occasione operis mei & sententiæ de Significatione Cometarum multa, eaque gravia, dubia moveris. Cum enim argumentum hoc sit perdifficile, & in recto ejus intellectu non parum situm sit, res ipsa indicat veram de eo sententiam multum commodi publico adferre. Cum tamen illud perdifficile dixerim, & ingenii mei tenuitatem agnoscam, excusatum me cum omnibus bonis habebis, si quid à tua vel illorum sententiâ alienum dixerò, nec omnium votis vel expectationi satisfecero.

Cometam bona bonis, mala malis portendere & præfagire concessi. Sed Ethicè, non Physicè, id à me dictum esse volui, voloque. Cometam enim, sive in aëre, sive in æthere locetur, & quæcunque tandem origo ei assignetur, phenomenon naturale, etsi rarius & quodammodo extra ordinem appareat, esse, nemo, ut puto, inficias iverit. Nemo tamen Creatoris & sui benè gnarus & memor, necessitati, qualem in rebus naturalibus videmus, & physicam ac determinatam vocamus, arbitrii vel potius mentis humanæ libertatem subiectam esse dixerit. Idem fortuitò & sinè ullâ Dei directione Cometas existere nequaquam cogitavit. Si tamen prudenter & modestè ac sobriè philosophari voluerit, modum & rationem illius directionis, quod ad circumstantias attinet, non facile

facile determinaverit. Ego tantum abest, ut cum Democrito aliisque res humanas casu ferri dixerim, ut potius Damasceni, Tanneri, Ambrosii, Rhodii, Arriagæ, Moestlini, Oviedi, Rothmanni, Fromondi, Restæ, Cabæi aliorumque sententiam, quæ fert Cometas certo tempore jussu divino ad significanda tristitia fieri, diversam formam à Deo accipere, & ab Angelis dirigi, tanquam piam laudaverim. Quod cum ita sit, hinc quoque, ut alias semper, nil temerè, sed propter certum quendam finem fieri statuo. Finem illum in apparitione Cometarum esse bona bonis, mala malis portendendo, omnes Concionatoris, sive præconis cælestis & fidelis Consiliarii loco, officii admonere, semper credidi. Hoc non aliud respondero, si quis me roget,

Est aliquid quò tendis & in quod dirigis arcum?

Verba Jeremiæ Prophetæ meritò ad hoc quoque argumentum ut arbitror, transtuli. Nam si ordinaria cæli signa, longè maxima sidera, sanè & ista quæ extrà ordinem eveniunt, ac magnitudine & viribus, quod multi fatentur, Soli & aliis Planetis cedunt, & non diu durant, phænomena vel ab iis metuere nobis, vel etiam ea colere gentium ritu non debemus. Atqui & Cometa Romanæ, Plinio * teste, pro numine cultus: aliis † verò ipse malus genius esse putatur. Illud religioni, hoc libertati & dignitati Christianæ maximè adversatur. Bonos saltim comparatè, & hos vel illos semper fuisse, quibus Cometæ bona, sicut malis mala portenderint, æquitati conveniens judicio. Malos suis & alienis malis superstites sapissimè iis, quos secuta Cometarum apparitionem mala obruerint, deteriores fuisse concedo. Cur autem Deus hos quidem tollat, illos tolleret, ad Philosophum proprie non pertinet, nisi tamen cum Plutarcho & Seneca hinc philosophari placeat. Quod tibi ultrò largior, imò vero te ad illius Commentarium de his qui serò à numine puniuntur, & hujus libellum de providentia aliosque hujus generis remitto. Antè omnia hæc ex sacris Oraculis deprompta hic cogita, Deum nolle mortem peccatoris, sed velle ut ad frugem redeat, & vivat, μακρόθυμον, quasi Longanimum dixeris, esse, conversionem ejus expectare, ad extremum contumaciam poenitere nesciam graviori supplicio punire: bonos interim vel gravioribus malis subducere, vel in hac vita, æternâ illâ donandos, castigare, & alia plura quæ nosti.

* Lib. 2.
cap. 25.
† Lib. Mercurii Platonifantis, cui titulus, Cometa malus genius.

Non semper bona esse, quæ læta vocamus, verum est, certum est, in confesso est. Sed &, non semper mala esse, quæ tristitia sunt. Tàm hoc quàm illud $\chi\iota$, ut in Scholis loquuntur, certo respectu & tempore verum est. Pharaonem ex se malum divina bonitas corrumpit. Medicina ejusmodi hominibus præbita, vertit in venenum. Jobum contra, Josephum, Davidem & alios castigatio divina erudit, & his malum vertit in bonum. Ac proinde & quæ bona, & quæ mala putantur, non semper talia sunt, pro diversa recipientium ratione. Ita nec obitus Principum semper vel omnibus tristitiam, nec victoriæ & triumphi semper & omnibus lætitiâ ferunt. Imò verò semper hinc illud cogitandum; ut bona bonis, mala malis per Cometas portendi, ita in orbe perpetuâ vice bona malis, & mala bonis misceri. *Tristitia miscentur lætis*, nonnemo Latinorum Poëtarum ait: at Græcus ante eum:

Ovid.
Homer.

Φάρμακα πολλά μὲν ἐὼλὰ μεμυσμένα, πολλά δὲ λυγρὰ.

Sed de his aliàs jam egi. Videbis hæc Deo volente in opère meo passim. Velim autem memineris abusu usum non tolli. Bona quæ re ipsa sunt, talia manent, etsi eis malus abutatur. Sic & mala, mala sunt, etsi bono in bonum cedant. Annonæ & rerum omnium affluentiam, ut malus Spiritus, divinâ quoque permissione, dispenset, non facile credidero. Tu quia non rarò id fieri dicis, nihil certi ponis. Deum autem illa bona, $\chi\iota$ scil. bonis, imò & malis, si boni fieri velint, Cometarum apparitione portendere &, ut sic dicam, promittere, dicere, pietati morum, ut puto, non repugnat. Hæc alioqui vana

& fluxa esse, ac bonis longè meliora, id est, excellenter & per se bona in cælo parata esse, nemo ignorat. Non video autem qua ratione integra æquitas divina hominibus spectanda proponatur, si mala sola, non verò etiam bona, Cometis portendi dicatur. Adde quòd hâc etiam ratione Cometa ad omnes omninò homines spectans, ad solos malos transferatur. Quòd si secuti Cometæ apparitionem eventus tristes ei tribuuntur, non video quâ æquitate salvâ læti eventus, pariter ejus apparitionem secuti, ei subtrahantur. Scio unius rei plures causas dari posse: scio hæc & illa citrà ullam Cometarum apparitionem contingere. Ideò etiam vinculo necessitatis Physicæ neutra Cometarum caudis & crinibus alligare volo. Imò verò sæpe eos plura, & tristia antecedere, & læta sequi demonstro, ut pateat nulli necessitati hîc esse locum. Dum autem fateris Cometæ quandoque certis tantum hominibus mala portendere, eo ipso quibusdam malorum eorundem, ut sic dicam absentiam, atque ita bonorum præsentiam (omne enim contrarium index esse sui & obliqui nosti) portendere concedis.

Neque verò mirandum est eundem Cometam diversa portendere dici. Diversa enim sunt subjecta quos ille respicit. Sol quoque unus bonos & malos respicit. Pluvia bonorum & malorum agros irrigat. Ille bonorum appetentibus laudem, malorum vituperium: hæc usum frugum & abusum, Dei gloriam & offensam, hominis commodum & incommodum simul, ut sic dicam, portendit. Sol præterea diversimodè in ceram & lutum pluvia in edita & depressa loca agit. Verbo: ut unius effectûs plures causæ, ita & unius causæ plures effectus vel uno eodemque tempore & certo ordine subordinati, vel pro diverso subjecto & tempore ac modo diversi dantur. Vale.

Amsterodamo Hamburgum die 5. Julii 1666.

Quòd me inter tot labores, curas & occupationes responso Tuo, quod, sicut reliqua Tua, modestiam & eruditionem ubique spirat, honoraveris, est quòd maximas Tibi agam gratias. Quòd autem Tuum à me dissensum excusari petis, nihil opus fuit, aliàs ego id longè meliori jure facere debuissem, qui me tot clarissimis & subtilissimis Viris hîc opponere ausus fui: adeò enim hæc libertas animo meo est infixæ, ut eam excusandi ne cogitatio quidem ulla unquam menti meæ subeat. Sed ad quæstionem. Cum autem quæ hîc præsupponi debere innueram, omnia concedas, & tamen verba Jeremiæ Prophetæ ulterius urgeas, velim ut G. D. V. consideret eum de metu religioso sive Idololatræ, nec de ullo alio verba facere, id quod sequentia à me jam indicata faciliè evincunt. Præterquam quòd extrà locum illum verum sit pios non debere metuere Cometæ, quibus bella, fames, pestes & cætera quæ in orbe eveniunt tristia, non sunt mala, sed omnia illis in bonum cedunt. Nec tamen hinc consequitur (quamvis nec hîc absurdi aliquid agnoscam) *Cometæ ad solos malos transferri, ad omnes omninò homines spectantes*. Nam præterquam quod & istud incertum sit, *Cometæ omnes omninò homines spectare*, boni etiam per Cometæ moneri possunt ne segnescant in pietatis cursu, & ut vitia residua seriò emendent, ne si ad impietatem deflectant, & ipsi iram & vindictam divinam incurrant.

De eo, quid Cometæ sint, an corpora naturalia, an verò boni vel mali Genii? litem tibi intendere nolo: quemadmodum enim nihil certi de eo statui posse credo, sic etiam non video cur posterius statuere *Christiana libertati & dignitati maxime adversetur*.

Ut verò recto ordine procedamus, velim ut D. V. rationes, quibus in opere suo sententiam de Cometarum significatione firmare conatur, adversus objectiones & solutiones à me datas ulterius stabiliat.

Et 1. quidem ostendat verba Jeremiæ de alio quàm de Idololatræ timore agere;

agere; nam etsi concederem etiam Cometas sub voce Signorum cælestium posse comprehendere, non tamen inde consequitur homines sibi à malis per Cometas præsignificatis non debere metuere, cum de isto metu non intelligenda sint. Multò minus quòd Cometæ etiam bona bonis præfagiant. Quin potius ex illis colligere licet, & ex Tua mente, Cometas nihil omninò significare.

2. Quandoquidem tot allatis ex Historiæ antiquitate exemplis probare anniteris Cometas non mala tantum, sed etiam bona significare, non sufficit ostendere bona & mala eorum apparitionem fuisse secuta: sed eos bona (nam de malis utrimque ut videtur in confesso est) portendisse, & id quidem bonis. Sic simul etiam ostendere debes illos fuisse bonos, quibus bona acciderunt, non simpliciter læta successisse. Ego, ut à Te edocerer, rationes aliquot adduxi, ex quibus iusta suspicio oritur, non bona sed mala tantum per Cometas fuisse significata. Has velim ut G. D. V. dissolvat, & suam sententiam argumentis fulciat.

Tandem cum dico, fieri posse ut certis tantum malis Cometæ tristitia portentant, non protinus inde sequitur, quod aliis absentiam malorum & sic bonorum præsentiam significaverint, cum illos Cometa non spectarit, nisi fortè ut eos commonefaciat ut resipiscant, nisi omnes similiter perire velint, ut D. Jesus loquitur Luc. 13. 3. Atque hæc in præsentia mihi pro responso sufficere videntur, quibus Te plurimum valere jubeo.

Hamburgo Amsterodamum die 19. Julii 1666.

Religio mihi est ullum officii genus amicis debitum negligere. Quid ni in Te, quem inter eximios Amicos numero, sim officiosus? Laboribus me assiduis nec levibus, in operis, mole & argumenti ratione magni, editionem toto pectore incumbentem, premi & gravari, non diffiteor. Libenter inter hæc Amicorum gratiâ, quæ in mea sunt potestate, facio. En Tibi itaque ad secundas Tuas responsum. In aperto est Prophetæ Jeremiæ verbis notari Idololatrias, qui signa cæli numinis instar metuentes & colentes religiosi erant. Ideò in priori epistola adduxi Romæ olim cultum fuisse Cometen: nunc verò à quibusdam ut malum Genium metuendum proponi. Unde patet omnem qui vel colat vel metuat, tanquam numen, signa cæli, contra pietatem peccare. Verum autem est piis nec Cometas, nec alia cæli signa metuenda colenda esse. Potuit tamen Spiritus S. loco dicto, quod & ubique aliàs facit, Israëlitas in idololatriam proclives officii admonere. Itaque etiamnum verba illa Prophetæ ad Christianos in genere referri possunt. Et norunt quidem boni bella aliaque adversa non esse mala, sed omnia in bonum illis cedere. Verumtamen ne hæc à viso Cometa religiosi metuant, iisve frangantur, meritò moneri possunt.

Ad omnes prorsus homines Cometas, ut & alia cæli signa, jure cunctarum rerum à Deo in usus omnium hominum creaturarum, pertinere dico. Ita tam bonis quàm malis inde capiendum est quod ex usu fiet. Quâ ratione nil pietati, prudentiæ vel æquitati contrarium dici arbitror. Hos uti, illos abuti rebus hisce, & non ex æquo quæ proponuntur capere, à libertate naturæ humanæ pendet. Ad solos autem malos transferri Cometas patet, dum ex earum apparitione sola mala derivantur. Porro sicut bonos admoneri officii per Cometas posse concedis, ita æquum esse censeo concedas, eisdem ad officium faciendum spe bonorum ex apparitione Cometæ concepta permoveri, & tantò fortius ad emendandum virtutis stadium excitari. Quid enim in eo absurdi est? imò quid non pietati & æquitati conveniens? Spero itaque Te Cometas, bonorum quoque eventurum prænuncios, bonis monendis & movendis deputaturum.

Cometam malum Genium esse, Christianæ libertati & dignitati maximè adversari dixi. Non temerè, ut puto. Hoc enim si foret, metu servili, qui animum viso Cacodæmone incessat oportet, homines ad vitia abjicienda, virtu-

teni sectandam cogerentur, ac velut obtorto collo traherentur. Quid verò indignius foret quàm Christianos assiduis istis malorum geniorum apparitionibus terreri & ad faciendum officium adigi? Perspicias, ut credo, qua es pietate & prudentiâ, dicti veritatem. Nempe Deus pro immensa sua bonitate novo Instrumento comprehensa, non servilem spiritum, ad metum incutiendum, sed filialem, ad spem ingenerandam, nobis indidit. Idem nos perfectâ caritate, omnem metum & angustiam fugante, duci cupit. Idem denique non monte, ut olim, fumante, procellis, tenebris, & fulminibus excussis terreri nos vult, sed sui ipsius amore paterno, Christi Mediatoris sanguine, non vindictam, ut ille quondam Abelis, sed remissionem Peccatorum denunciante, & tot in cælo terraque cultorum Dei exemplis invitari nos ad pietatem mavult. Quod cum certò certius sit, quomodo oculis nostris continuò ejusmodi malorum geniorum apparitiones & Satanæ, id est, tam indignissimi quam acerrimi adversarii sui terribilissima, quandoque etiamquater simul (sicut anno superioris seculi xxix. & hujus nostri xlix. factum legimus) exhiberet? Equidem ipsi quoque majestati & dignitati divinæ id convenire nego, ut toties impurus ille spiritus & juratus humani generis hostis, turbas in aëre & orbe inferiori cicat, & miseris mortalibus illudat. Requiris porrò, ut meam de significatione Cometarum sententiam stabiliam. Quod ad verba Jeremiæ Prophetæ attinet, jam me tibi de iis satisfecisse puto. Verbo: Vetuit nos Deus non tantum idololatræ metu trahi, sed & eum ullo modo imitari. Hoc autem facere videntur, qui astris & Cometis malorum vel etiam bonorum efficiendorum potestatem tribuunt, ut hominum mentes horrore vel spe ad ea metuenda vel colenda inducant. Significari mala per Cometam, malis scilicet eisdemque ab illis metuere sibi debere, me non negare, nosti. Tantò verò justior ille metus est, cum peccata peccatis accumulatur, & vel idololatria, vel ejusquædam imitatio cum imminutione cultus soli Deo, ut rerum auctori & summo rerum Domino, debiti, nec ulli rei à Deo creatæ, multominus ab homine fictæ (quod cum maledictione paulò inferius & alibi vox divina prohibet) tribuendi, superadditur. At cum Cometæ æquo, ut dixi, jure omnes omnino homines respiciant, & ab iis conspiciantur, apparet eos bona bonis, mala malis significare. Hoc enim ipsa æquitatis divinæ ratio, & communis rerum naturalium usus homini à Deo concessus & ejus libertati relictus postulat. Cometas nil significare, dicere me non memini. Id tamen verum est Physicè intellectum, non Ethicè. Nam ut omnem necessitatem Physicam à Cometis removeo, ita libertatem differendi moribus convenientem libenter hîc relinquo, imò tueor. Fecere id antè me alii. Nam ut novus auctor vocer, non ambio, nec meis sed publicis utilitatibus hîc consulto. Et fecere quidem Viri præstantes ac excellentes Thomas Erastus, Medicus olim in Acad. Heidelbergensi Professor (qui inter egregia ingenii sui monumenta volumen epistolarum nobis reliquit, quò Astrologiam divinatricem feliciter refutavit) Andreas Dudithius, trium Imperatorum Ferdinandi I. Maximiliani 2. & Rudolphi 2. Consiliarius & Orator, ac tandem Episcopus Quinque ecclesiensis, & in Consilio Tridentino Præses, quod verò maximum est, Vir non magis doctrinæ quàm virtutum ornamentis clarissimus, tum Marcellus Squarcialupus, Julius Cæsar Scaliger aliique. Horum Judicia de significatione Cometarum nuper prudenti & salubri consilio Jo: Andreas Bosius collegit & edidit. Post hos nuperrimè Clarissimus Vir Erasmus Bartholinus Med. D. & Math. in Acad. Hauniensi Professor Regius, multa egregia in hanc rem suo de Cometis novissimis Commentario inseruit. Ex quo non pigebit quædam Tibi hîc apponere. Statuit primò Cometam pro nuncio & Propheta cælesti non esse habendum, cum res nostras ignoret & cursum destinatum perficiat. Rectè omnino: si propriè & strictè loqui velimus. Meritò verò miratur, cur permittamus potius partem fieri metus quàm lætitiæ nostræ novum hoc corpus? Fateatur Cometas gravibus ærumnis præfulsisse. Sed eas esse continuas, saltim gaudis

diis inmixtas docet. Has vero tonsuras vitiorum luxuriantium esse, Deumque in nobis quoque castigandis paternum affectum testari. Bella præterea huic esse tristitia, alteri læta, hæcque pacem ferre. Tandem subjicit, quæ merito hîc insero. Neutiquam tamen semper ortus Cometae dura, aliquando prospera minister sortis perhibetur. Ita enim Justinus lib. 1. de Mithridate: Hujus futuram amplitudinem etiam caelestia ostenta prædixerant, nam & quo genitus est anno, & quo regnare primum capit, stella Cometes per utrumque tempus, septuaginta diebus ita luxit, ut calum omne conflagrare videretur. Ut reliquos sileam. Eventa hæc omnia, non suspicionibus Astrologorum, aut figmentis Poëtarum, sed ipsius sunt pendenda rationibus ordinibusque natura. Et si bellorum motus jam increbrescunt, quorum Cometae audient prænuncii, tamen istorum, ante exortum Cometarum jacta erant fundamenta. Qui cali & anni præsentis mores intuetur, cum longis jam mensibus nimium duraverit gelus, dicent, frigoris & nivium conscium Cometam annonæ caritates promittere: sed lustrum est & quod excurret, ex quo savior nos hyems vexaret, insequente rerum copiâ optabili. Non equidem obscurum est nobis, ventos, halones, aliaque id genus meteora naturalibus & notis causis exoriri, & nihilominus ab halonibus constanti augurio ventos & serenitatem præsagiri: sed quia præcedenti problemate persuadere conati sumus, non exhalationibus Cometam generatam, neque meteoris debere originem, idèd hoc fundamento Peripatetico non amplius niti convenit prognostica Cometarum, postquam calo vindicaverint saniores Astronomi nova hæc phenomena. Nullis quoque nituntur fundamentis Poëtarum ad ornandum composita epitheta; nec constat quid rationis habuerit Virgilius lib. 1. Georgic. cum diceret: nec diri toties arserè Cometa, nisi carminis elegantia, vulgi-que suspicionis. Abutitur quoque hominum credulitate Lucanus lib. 1. inquiens: Crinemque timendi sideris, & terris mutantem regna Cometen. Astrologi, ne artes sue intereant, quas non habent à scientia suppetias, à superstitione medicant: ac ne stipes exiguas cultoribus excutiant, suspicionibus utuntur, non cognitionis expressa fide; quare Mathematicis, ista qua fidunt, pro ignorance habenda est suspicio. Sed nisi homines decipi amarent, illi non deciperent; decipiendi opportunitas insipientes fecit: nam plerique meliora edocti, malunt aliorum arbitrio, quàm veritati obsequi, sicuti de Egyptiis variis memorat Q. Curtius lib. 4. qui satis scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunamque deficere quum aut terram subiret, aut Sole premeretur: rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus: ceterum affirmant Solem Græcorum, Lunam esse Persarum: quoties illa deficiant, ruinam stragemque illis gentibus portendi. Hinc istis quæ de Cometarum effectibus narrantur, saniorum Mathematicorum nemo penè fidem adhibuit: & quò magis in adyta mysteriorum Astronomia recepti; eò minus ad superstitiones hæc credendas sunt proni. Unde ergò reliquis tantum sapientia traditum? unde acuminis & ingenii tantum, ut ipsos à quibus haurire debuerunt fundamenta, provocare valeant in veritate eruenda; quàm credibilius est hos occupatos vel metu, vel superstitione, æstimare non posse. Cur non divina opis auguria gratâ mente hinc potius concipimus, & intrepido animo radios hosce lucidos intuemur, qui spem nostram pietatemque intendant. Cujus spei existimandum est magis constare rationem, quàm Astrologorum figmentis; quippe calo ortus Cometa, lumenque non substantiæ corruptæ, sed, quod demonstrat aversio caudæ, genuinum Solis ad nos reflectens, admonet nos illius, qui omnifariam & undique versum circumfluit, fulgoris divina misericordia. Satis exactum pœnarum, & ultra est. Quid si jubemur hac serenitate astri colligere animum, tot malis fatigatum, & tot occasionibus mæstitiæ constrictum; suspicere calum, & mentem erigere, ut beneficiorum Dei gratos nos profiteamur exceptores. Hinc redintegrentur solida gaudia, seraque lætitiæ. Comment. De Comet. pag. 73. seqq. Prolixiora quidem hæc sunt, sed & cordatè scripta, & ad rem nostram facient, Tibique, ut spero, satisficient. Objicis enim ad probandum Cometas bona & mala significare, non sufficere ostendere bona & mala apparitionem Cometarum esse secuta: sed eos bona portendisse, & id quidem bonis. Sic simul ostendendum esse illos fuisse bonos, quibus bona acciderint, non simpliciter læta successisse. Pari jure dicere possem, Tibi probandum esse Cometas mala eorum appa-

apparitionem secuta portendisse, & malis quidem: atque sic etiam ostendendum esse illos fuisse malos, quibus acciderint, re sapius contrarium testante, ubi ad experientiam mihi appellandum est. Bonis enim mala evenire & Philosophia & Sacra pagina docet, sed utraque exercitio virtutis & usu correctionis, hæc vero etiam spe cælestis præmii omnem acerbiteriam eorum edulcat. Ut tamen ad contradictionem tuam ritè respondeam, portendendi vocem in laxiore me significato sumere, semper dico. Sic ambitio, avaritia, crudelitas aliaque vitia portendunt alicui incommodum, dissidium, calamitatem, ruinam, & certius quidem, quod non immerito dicere soleo, quàm Cometa aliudve cæli phænomenon. Bonis bona portendi per Cometas in laxiori pariter significato dico, secundum Ethices & Historices, non Physices vel Grammatices leges. Bona hîc voco prolem, vitam, pacem, rerum incrementa, ipsamque victoriam, & alia similia. Bonos autem voco, sicut communiter vocari solent, ctsi alioqui magnis urgeantur vitiis. Imo vero dum bonos nomino, non quales sumus, sed quales esse debemus, intelligo. His præsuppositis, spero Te concessurum, Coniectas bona bonis, mala malis portendere. Valet enim hîc illud notum:

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Oderunt peccare mali formidine poenæ.

Denique quæcunque vel literarum monumentis tradita vel gesta sunt, vel geruntur in orbe, vel in cælo apparent ad omnes spectare, & cuique prudentiæ & virtutis studio ex his, ex ipso quoque inimico, ut sapienter Plutarchus docet, utilitatem esse capiendam & discendum quod rectum est, etiam vox divina docet. Vir bonus, præsertim Christianus, apis instar ex qualibet herba bonum succum extrahit. Quos Cometa spectet vel non, res hæc anxietatis curæ & curiosi examinis est. Quin & transeundum nobis foret in campum Astrologicum. At ego hunc libenter prætereo. Nam nec viam illam unquam trivi, & tot aliis jugiter occupato animum ad talia appellere non licet. Vix hæc pauca deproperare potui. Vale.

Ex literis Amsterodamo Hamburgum die 3. August. 1666.

AD literas Tuas facundissimas simul & eruditissimas die 19. Julii ad me datas nihil aliud respondeo, quam quod disputatio nostra jocus potius, quam res seria videri posset, dum de vocibus tantum lis est. Ego enim eo sensu nunquam negavi Cometas bona bonis portendere, quo nunc, (quod & initio suspicabar: hinc enim istas hypotheses ab initio præmiseram) asseris. Videbare mihi concedere Cometas ex Dei intentione mala malis portendere, quod & ego statuo, propriè nempe loquendo, non tantum Ethice. De bonis quæstio erat. Cum autem jam apertius mentem Tuam expresseris, nempe tam pios, quam impios ex consideratione Cometarum occasionem arripere debere se convertendi, & quisque pro virtutis vel vitii quæ exercent ratione bona vel mala expectare: Hoc tantum addo, ad id probandum non opus fuisse tot historias lætorum & tristium, quæ Cometas sine discrimine præcesserunt vel secuta sunt, in medium proferre, cum id per se satis sit manifestum. An vero nihil aliud sibi voluerint signa & Cometæ in cælo apparentes ante Hierosolymorum excidium, item de quibus Christus Luc. XXI. 11, 25, 26 vaticinatur, id Tibi expendendum relinquo. Astrologorum deliriis & temerariis prædictionibus nullo modo patrocinium commodare volo, cum soli Deo credam esse nota, qualia vel quibus populis Cometæ mala portendant. Quod boni semper fuerint, quibus læta acciderunt, merito negavi, & vix probari posse credo unquam illos meliores fuisse, quam quibus tristitia acciderunt: & an hoc sufficiat bonos appellare, sicut communiter vocari solent (cum eo sensu omnes homines boni appellari possint) ipse videris.

Hambur-

09

1000

Cicero t.
de divinat.

* In Plin. 2. c. 27. gius, Cometas * ut & trajectinos & chasmata & reliqua meteora incerta prodigia; eclipses verò aspectus & conjunctiones Planetarum certissima vocat. Is tamen alibi (a) has ipsas Cometarum prodigia & genitrices (adeò ut his visis illi prædicti fuerint) statuit. Squarcialupus in lato significato portenta dici posse Lunæ coronam, aëris rubedinem & statuarum sudorem agnoscit, cum portentant, naturaliter scilicet effectus proximos. In strictiori verò significato portentum, monstrum & ostentum illi est res inaudita, & sapientibus vix credenda, vel potius ab omni fide aliena, quæ à solo Deo sit. Ideò Cometas licet à Deo sint, portenta tamen esse, hoc scilicet significato, negat. In argumentum trahit; quòd Deus charissimam sibi Hebræorum gentem Cometarum prodigiis ac terroribus in officio non continuerit: (ideò & Hebræi eos non curarint) & quòd ad portendendum necessarij non sint illis, quibus certa est Sacrorum oraculorum auctoritas. Hoc ἀρεβῶς intellectum verum esse fateor. Arbitror tamen ex divinæ sapientiæ, bonitatis, æquitatis ratione rarioribus quàm sint fulmina, fulgura aliaque hujus generis, phœnomenis Cometalibus homines à Deo officij admoneri, & per ea bona bonis, mala malis prænunciari, sive in memoriam revocari. Ideò Squarcialupus infra nec ridendos esse Cometas, & improprie portenta naturæ vim indicantia dici posse largitur. Ipse ille Milichius ingenia turbida majora in Republica portenta esse pronunciat, quàm sint Cometæ, terræ motus aliaque signa. Quid? Plinius quoque irritamenta gulæ magno empta unaque emtores, prodigia ventris vocat lib. 19. c. 4. Quod si ita Philosophis loqui licet: quid nî Historicis, Oratoribus, Politicis? Inde Ciceroni (b), qui solus horum omnium munia implevit & dignitatem tuitus est, portentum & funus Reipubl. Gabinus, fatale portentum prodigiumque P. Clodius: Urspergenfi (c) acre inter Gregorium IX. & Fridericum II. dissidium ruentis Ecclesiæ prodigium & portentum, & Sigonio (d) pacis Anno 1234. violatio truculentissimum omnium prodigium. Nec insolens Viris doctis ambitionem, avaritiam aliaque vitia vocare malorum secutorum portenta & prodigia. Quòd si verò Cometæ Physicè, non tantùm Ethicè, mala malis ex intentione divina portentunt & prædicunt, pari ratione & bona bonis. Jam si Cometas portenta esse naturalia, quatenus ortus & ratio eorum à sueto naturæ ordine provenit, & ordinaria viâ investigari potest, cum Grynæo statuas, utrumque Cometæ Physicè portentunt. Sed hîc fortè jocus tibi erit in re seria. Ego tamen serio id dici video, & ex hypothesi Tua aliorumque dici posse largior. Omnis enim necessitas Cometis tributa, jus libertatis humanæ involans, imò omnis efficientia eorum, his scilicet in ordinem rerum naturalium redactis hâc viâ aufertur, quod mihi hîc sufficit. Cometa Hierosolymitanus multis miraculum potius & extraordinarium phœnomenon quàm Cometa est. Signa illa de quibus Christus agit, ad eclipses potissimum referuntur. Qualiæcunque verò erunt, profectò bona bonis, mala malis prænunciabunt. Ideò Redemptor suos tunc capita sua erecturos, appropinquante redemptione, sive ab omnibus ærumnis liberatione, ibidem prædixit. Bonis bona, malis mala Cometas prænunciare dum dico, potissimum eos qui tales revera sunt, respicio. Judicium hominum non tollit rei, multominus Dei veritatem. Denique non exiguo, fateor, labore & sumtu opus meum edo. Utrumque tamen non inanem fore spero.

Satisfaciam enim hac ratione mihi aliisque. Mihi, dum exsequar quod publico egregio varios usus allaturum arbitror. Aliis, qui hæc emolumenta percipient, quidam etiam percipiunt & præcipiunt. Tùm iis qui me ad tale opus conscribendum incitarunt. Denique qui vel mirari satis non potuerunt, neminem adhuc inventum fuisse qui historiam res lætas Cometarum apparitionem secutas continentem conscripserit, vel has sibi exponi ad veritatis ostensionem postularunt. Illud in Grynæo, hoc in Berckringero vestrate legi. Atque hæc erant, quibus ad Tuas respondere volui. Plures rationes contra Cometarum efficientiam eamque tristem solam, vide in illis excerptis Bosii de Signif. Comet.

b De prov.
Conf. &
Orat. in Pi-
son.

c Chron.
fine.

d Lib. 17.
de regno
Ital.

met. quæ ex variis præclaris Auctoribus collegit. Liber enim ille publicè ubique prostat. Ego tamen Gassendi Commentarium de Cometis nuper legendo, quæ in fine ad nostrum argumentum spectantia inveni, cum brevibus ad ea notis, quæ, puto, adversariis ejus, saltem quodammodo satisficient, subjicio, sed Vendelini simile idque solidum hæc de re judicium præpono. Interim mihi gratulor Te sententiæ meæ de Cometarum significatione Ethica nil amplius opponere velle. Inde enim bonum augurium & lætum omen capere integrum mihi est. Utinam verò omnes libero corde serviamus Domino, cujus in manu omnia nostra sita!

A P O T E L E S M A.

Post animi mei sensum super ortu cursuque ac fine hujus Cometa anni 1652. explicatum, erunt fortasse qui hoc quoque à me exigent, ut addam in quem finem hoc monstrum intendat? quid inde fas sit justumque ominari? Nam quia post Cometæ illos quatuor anni 1618. eorumque maximum ac famosissimum quartum, tanta sunt per orbem terrarum secuta calamitates qua belli, quæ famis, qua pestium undique incumbentium, ut in historias non facile exierit sæculum cladibus multiplicibus tristius: erunt qui ad illarum nondum cessantium cumulum aliquid accessionis etiam ab hoc calor prænuntio Cometæ futurum augurabuntur, maxime quoniam eodem hoc anno tres vidimus Eclipses: Primam Luna nocte inter 24. & 25. Martii Gregor. cujus ego medium maximumque defectum digitorum IX. cum triente ferè nactus sum Tornaci horâ 4. 31. fermè post mediam noctem: secundam Solis d. 8. Aprilis ab hora 9. 34. ad horam 11. 59. antemeridianam: Tertiam rursus luna; cujus ego digitos X. & quadrantem ferè, hoc est medium obtinui accurate die 17. Septembris horâ 6. 44. & finem habui hora 8. 12. Propter (dico) etiam ista *Φαυλόμυα* tantò magis existimabunt ad aliquid tristius propendere spectatum Cometam, istud significantem. Fateor equidem non tantum Cometæ, sed ipsas etiam eclipses cum Solis tum Luna vocari (& quidem ab ipso Cicerone in Divinatione) Signa quæ immittat Deus; & Signorum vocabulo in Sacris nostris Libris exsertè intelligi Eclipses non semel. Addo etiam Phariseos cum Sadducæis cum à Christo Domino exigerent ut Signum de calò exhiberet eis, seu (quod Græci sonant) explicaret & edissereret, Eclipses intellexisse, quæ contingerunt anno Epochæ nostræ 31. & 32. ideoque non uno tantum loco aut tempore, sed duobus ac diversis idem postulasse, & ad illorum sycphantias ea respondisse Christum, quibus nescio an quidquam sit illustrius in omnibus Christi sermonibus; ut cumque verba illa in obscuro latent hætenus, producenda spero ex situ & angulis in apertam Lucem. Propter ista ergo dico calis signa Cometam antecedentia, ac velut advocantia major erit consternationis occasio: aucta etiam ex eo, quod toto illo tempore, quo Sol & Luna pugnauerunt in Calò, florentissima copia in Galliâ ad Ligerim funesto prælio decertarunt, & certe illic in suam perniciem ruentes, celos habuerunt testes furoris atque insanie. Ego quidem omni divinatione abstinere & alios docui semper, & nunc monere pergo, qui in mea Lampade ante istud decennium editâ diras dixi Ariolis & Astrologastris: neque tamen eo dum me profecisse puto, ut persuadere potuerim iis omnibus qui legerunt: (& verò ubinam sunt qui legerunt?) sed ut persuadeam, aliunde obtendam iis augustiora ac meliora omina. Canticum Abacus prophetico metro conditum legendum omnibus offero, præssiùs aliquando representatum ex sacro suo idiomate: (quam fideliter judicabunt Hebræophili) quod ipsum, vel ego fallor, vel occasione solis Lunaque Eclipsium est perscriptum, & accedente Cometa seu *αυρομή* seu *νεφέλη* magis suspectorum ac terribilium metro decantatum, quo metum ab Israëlitis amandat in *Æthiopas* ac *Madianitas*: illas oras & nos tradamus Deo vota nostra: & Abacuc loquentem audiamus.

CANTICUM
ABACUC.

1. Domine audiui auditionem tuam, & timui.
2. Domine opus tuum in medio annorum vivifica illud.
3. In medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordiae recordaberis.
4. Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan.
5. Operuit caelos gloria ejus: & laudis ejus plena est terra.
6. Splendor ejus ut lux erit: cornua in manibus ejus.
7. Ibi abscondita est fortitudo ejus:
8. Ante faciem ejus ibit mors: & egredietur diabolus ante pedes ejus.
9. Stetit & mensus est terram.
10. Aspexit & dissolvit gentes: & contriti sunt montes seculi.
11. Incurvati sunt colles mundi.
12. Ab itineribus aeternitatis ejus.
13. Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiae.
14. Turbabuntur pelles terrae Madian.
15. Numquid in fluminibus iratus es Domine?
16. Aut in fluminibus furor tuus?
17. Vel in mari indignatio tua?
18. Qui ascendes super equos tuos:
19. Et quadrigae tuae salvatio.
20. Suscitans suscitabis arcum tuum,
21. Juramenta tribubus, quae locutus es:
22. Fluvios scindeterrae:
23. Viderunt te & doluerunt montes:
24. Gurges aquarum transiit: dedit abyssus vocem suam.
25. Altitudo manus suas levavit.
26. Sol & Luna steterunt in habitaculo suo.

P A R A P H R A S I S.

1. **S**umme Parens à te quis fragor venit ad aures
Terrore percussas gravi?
2. Fac Deus hunc, mediis vitae labentibus annis
Ut prosperi sit ominis.
3. Quamlibet & justis defœviat ira furoris,
Memento placari tamen.
4. Scilicet Austrino dominus Themane relucet,
Celsoque Pharanis jugo.
5. Illius obducit (quàm vastum est) gloria cælum
Tegitque majestas solum.
6. Emicat en claro rutilus fulfore *Cometes*,
Tremenda vibrans cornua:
7. Cornua, quæ violenta trahit præfagia secum
Utrumque mortales latent.
8. Morbosque cladesque virum, pestesque minaces
Antambulones mortium.
9. En stetit & solidæ quàm lata est orbita terræ
Dimensus oras undique,
10. Vidit & (hoc tanti est) populos gentesque fugavit,
Pallore tactas buxæ
11. Insonuere jugis te succussantibus antra
Vastæque males montium,
12. Submissoque humiles sensere cacumine colles
Euntis incessum Dei.
13. Auguror Aethiopum hæc populis portenta minari
Scelerumque poenas poscere;
14. Aut Madianitum turmas terrere refixis
Semper vagas tentoriis.
15. Nam quid enim? veteresne Deus imitabere poenas
Irruptione fluctuum?
16. Ut, placido innocuum quod labitur agmine, flumen
Diluvia spumet pristina.
17. Aut qui tranquillo consternitur æquore, pontus
Irâ intumescat vindice?
18. Scilicet idcirco sacrorum murmure vasto
Equorum habenas strinxeris?
19. Et streperos currus rauco per inane tumultu
Rex sospitator volueris?
20. Non ita: quin simul & pinges in nubibus arcum
Colore solis æmulo,
21. Fatalis mundo memorabere Sacramenti,
Quid lege dicta sanxeris
22. Si lubet immisso fines (scio) flumine terras
Longaque rimâ divides:
23. Et juga te simul ac spectabunt celsa ruentem
Totis tremiscent cantibus.
24. Irruet insano, ceu concitus impete nimbus,
Et Abyssus ima mugiet.
25. Dum conjuratos ad classica sacra furores
Cæli supernè deferent:
26. Sol premet obscurâ nitidas caligine sedes,
Lunamque pallor obteget:

Theatri Cometici Exitus.

13

27. Igne micans rutilo Jaculum cæleste, rubebit
Feralibus præfagiis:
28. Fulminis instar aget furiali crine *Cometes*
Reciprocata incendia:
29. Iratus tremulum quaties à sedibus orbem.
Populosque percelles metu.
30. Sed tamen ô! gentique tuæ Regique venito
Benignus ac Salutifer:
31. Atque Tyrannorum potius fac pendere poenas
Rebellium superbiam.
32. Hos age præcipites summo de culmine rerum
Colloque nudato tenus,
33. Hos armis inquam propriis jugulare memento,
Ut capita latrorum cadant,
34. Qui velut elifus nimbofo ex æthere turbo
In nos minatur impetum;
35. Exultent læti quoties grassante rapinâ
Miserum popellum devorant.
36. Merge malos tua ceu Rubro quando effeda ponto
Viam fiderunt inviam,
37. Alipedesque sacros admissis scimus habenis
Imum ruisse per vadum.
38. At novus intonuit pavidas quis fragor ad aures,
Pectusque concussit metu?
39. Tactus ego tremulas tabo ac lurore medullas
Moerore tristi emarcui,
40. Dum dubito num quam liceat sperare salutem,
Si nos premant angustia:
41. Quas equidem actutum populis minitarier istis
Et castra ducturas reor.
42. Sive paret sterili ficus nos fallere ramo;
Gemmæ renuat vinea:
43. Spem ludat fragilem mendacis termes olivi;
Et arva careant messibus:
44. Sive orbas gregibus caulas, viduataque tauris
Lugebimus bubilia.
45. Quæ spes ergo? Dei mea gaudia numine pascam,
Hos sospitante lætior.
46. Ille mihi in duris animos viresque ministrans,
Opem feret divinitus.
47. Meque fugâ celeris rapitur velut ungula cervi,
Calamitati subtrahet:
48. Nempe ut inoffensus tali de vertice montis
Despicere possim tristia;
49. Utque meis numeris epinicia sacra canantur
Plectro sonori carminis.

IS ESTO BONI OMINIS OPTIMUS FINIS.

27. In luce sagittarum
tuarum,

28. Ibunt in splendore
fulgurantis hastæ tuæ.

29. In fremitu concu-
cabis terram, & in furo-
re obstupescies Gentes.

30. Egredies in salu-
tem populi tui, in salu-
tem cum Christo tuo.

31. Percussisti caput de
domo impii

32. Denudasti funda-
mentum ejus usque ad
collum.

33. Maledixisti sceptris
ejus capiti bellatorum
ejus,

34. Venientibus ut tur-
bo ad dispergendum me.

35. Exultatio eorum,
sicut ejus qui devorat
pauperem in abscondito.

36. Viam fecisti in ma-
riequis tuis,

37. In luto aquarum
multarum.

38. Audiui & contur-
batus est venter meus.

39. A voce contremue-
runt labia mea. Ingre-
diatur putredo in ossibus
meis, & subter me scateat.

40. Ut requiescam in
die tribulationis.

41. Ut ascendam ad po-
pulum accinctum no-
strum.

42. Ficus enim non flo-
rebit: & non erit germen
in vineis,

43. Mentietur opus oli-
væ, & arva non afferent
cibum.

44. Abscindetur de ovili
pecus: & non erit armen-
tum in præsepibus:

45. Ego autem in Do-
mino gaudebo: & exul-
tabo in Jesu Deo meo.

46. Deus Dominus for-
titudo mea.

47. Et ponet pedes meos
quasi cervorum.

48. Et super excelsa
mea deducet me.

49. Victor in Psalmis
canentem.

Petrus Gassendus Phys. T. I. sect. II. lib. v. cap. III. de Cometis, post-
quam docuit ventos non necessariò Cometis succedere, tantominus siccita-
tem, tum sterilitatem, famem, pestem, bella, Principum interitus, rerump.
clades: omnium verò minimè arbitrarias hominum actiones ad Cometarum
apparitionem esse referendas, miratur eousque vanitatis jam olim referente Plinio
l. 2. c. 25. Astrologorum nonnullos progressos fuisse. Cum autem nihil vul-
gatus

gatus sit, quàm bellorum clades, regnorum everfiones, Principum mortes ad Cometas referre, hoc, inquit, loco quid potius ufurpem, quàm Epicureum illud *μὴ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ*, fabula absit; mirum enim dictu quanta fascinatio mentibus humanis illudat. Profecto si anni steriles non forent, si non invalesceret fames, si non grassetur pestis, si bella non excitarentur, si exercitus non profligarentur, si Principes non morerentur, nisi Cometis præcuntibus; præclare ista circumferrentur. Nunc autem, seu præfuerint Cometa, seu absuerint, omnia pari modo eveniunt. Ecquid ergo isti effectus referuntur potius in Cometas, seu causas, seu signa, seu utrumque dicas, quàm in quidvis aliud? Ad hæc, si Cometae consisterent, ac uni tantum seu domui, seu urbi, seu regioni impenderent: si unius aciei clades non esset victoria alterius: & quod istis lethale est, salutare illis non foret; si Reges soli morerentur, superioraque illa corpora optimates potius viros quàm plebejos respicerent; ratio speciosa obtenderetur; at Cometa varias regiones, imò totam terram circumeunt: quicquid calamitatem affert uni seu viro, seu populo, præstat alii emolumentum; mista densantur Principum & subditorum funera; neque naturalibus causis ullus nostri delectus est, ecquid ergo diros, letales, timendos dicimus Cometas, potiusquam benignos, salutares, amabiles? Terrifici sunt, sed dementia nostra, qua Panicos sibi objicit terrores, ac propriis malis non contenta, extranea undique adsciscit. Dices Cometas divinitus ad aliquid nobis significandum usurpari. Ac sanè id fieri posse non inficior. Sed interim, undenam constat reipsa id fieri? An aliunde, quàm ex vanitate, quâ miseri turgescimus, dum digni nobis ipsis videmur, propter quos hæc ostenta fiant? Quid enim? Declaravitne ter-Maximus Deus, fore, ut si quando Cometa in Occasum tendat, caveamus ab externis, si in Ortum, à domesticis? An Principes admonuit, ut caveantur ab iis Cometis, qui matutinum occupant signum, factum ipsis horoscopum, aliasque consimiles nugas? Id cum applausu excipitur:

Manil.

Sapè domi culpa est, ne scimus credere calo.

l. i. c. i.

Neque ego sanè improbo domestica mala, sive Cometarum, sive aliarum quarumvis rerum occasione emendari. Sed quî patienter istos feramus, qui sic speciatim omnia definiunt, sic bellè sibi sapiunt, quasi quod ille aiebat, Jupiter Opt. Max. admisserit ipsos in concilium Deorum? Citant exempla mille cladum? mille mortium Principum, qua post Cometas acciderint: at centies plures prætermittunt, qua acciderunt sine Cometis; neque declarant, qua ratione sinistri casus per Cometas cuique aut innotescere aut declarari valeant. Scilicet nemo satis attendit: quia neque cum Seneca satis id sibi objicit: Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes Deos mortium signa præmittere, & quicquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Hæc etiam Gassendus: contra quem & Scaligerum multi insurgunt

Equidem litem alienam non facio meam. Occasione tamen eorum quæ ex Scaligero & Gassendo attulimus, quæque contrâ eos objici ab aliis solent, verî & egregii publici studio pro libertate & candore, qui quemvis hominem ingenuum & honestum decet, quid de hac re sentiam eadem mecum studia sectantibus dico. Tantò magis cum hæc argumentum, quod tractandum suscepi, tangant. Cometæ res sunt naturales & signa cæli rariora quidem, non tamen insolita, at à Deo ad annunciandam justitiam suam hominibus, & ut promissionum piis factarum, ita & minarum impiis oppositarum signum proponendum adhiberi arbitror. Et Fateor quidem disertis verbis id in Sacro codice non legi. Doctissimo tamen Wendelino illa verba ex oratione Habacuci Prophetæ c. III. vers. 4. & II. Ceratiæ & Acontia Cometæ accommodare visum est. Quicquid de eo sit, me æquitatis ratio, & ut probitatis commendandæ, ita publici egregii promovendi studium in hanc mediam semitam deduxit

Principes, Regna, Civitates everti nullo viso Cometa, tùm & hoc viso multa læta fieri, Scaliger, teste assiduâ experientiâ, verissimè dixit. At enim Cometæ symptomatum & mutationum naturalium non tantum signa sed & causæ sunt. Ita est, si illis naturalibus propinqui esse & in ea agere ac in iis effectus certos præstare

præstare demonstrentur Cometæ. At quis hoc demonstrabit? Contrarium potius demonstratum est. Equidem mutationes naturales fiunt sine illis assiduò. Tempestates enim, siccitas, fames, pestis, si orbem universum æquis oculis spectes, continuò grassantur. Cùm autem unius rei plures causæ dari possint, & probandum hujus sententiæ assertoribus incumbit, Cometæ inter causas harum rerum esse deputandas, & satis jam manifestò patet, illa naturalia nullo necessitatis vinculo cum Cometis jungi. Nempè quia naturalia sunt & assiduò, at Cometæ rarius eveniunt. Civilium symptomatum & mutationum signa eaque supernaturalia fortè & causæ, sed admodum indirectæ & remotæ, quibus proximæ modum imponunt, Cometæ statuuntur. Ita removetur à Cometis necessaria illa efficientia, quæ libertatem naturæ humanæ, præstantissimum Dei donum, violat. Proinde qui hoc dicunt, mihi hætenus satisfaciunt. Quo enim loco Deus hominem posuerit, & quomodo suprâ alias res creatas extulerit, considerant. Quod si Cometæ mortes Regum & conversiones ac ruinas regnorum indirectè significant, ideò scilicet quia hæ apparitionem eorum sequuntur, pari jure natales Regum & regnorum eorumque prospera significabunt. Qui autem lætis in Europa apparentibus, tristitia in aliis mundi partibus evenire conjiciunt, eadem velim æquitatem tunc cum à viso Cometa tristitia Europæ obtinunt, utantur. Eandem æquitatem desidero dum ab apparitione Cometarum sola funera, non nuptias, non natales Principum putant. Eorum verò pietatem & candorem exosculor, qui & Cometis nos, ut de discessu seriò cogitemus admoneri (hoc tamen & alia quæ in orbe eveniunt, præcipuè assiduæ nascentium & morientium vices præstant) & Reges propterea quòd delicatius vivant, & spiritus subtiliores habeant, à visis Cometis siccitate concretis non mori, cum tot Senes & infantes delicatiores Regibus eos impunè videant iisque supersint, denique magis Principum quàm vulgarium hominum mortes Cometis succedentes adnotari & celebrari, atque sic portenta & præfagia ex Cometis conflari fatentur. Gassendus fateor libertate Philosophica contrâ Astrologorum prædictiones à Cometis petitas utitur. Fabulam & fascinum, puto, ille dixit non historiam rerum, quarum veritas sibi constat, sed ex iis conflata præfagiorum decreta & ridicula, quæ Plinius refert, commenta. Cometæ ex consequentia, ut ajunt, signa esse & causas remotas & indirectas admodum non tantum belli, sed & pacis, nec tristium tantum sed & lætorum, fide experientiæ ex æquo dicimus. Et fateor quidem non omnes Cometæ omnium oculis ob terræ rotunditatem exhiberi: ab eorum tamen apparitione læta quoque apud eos, quibus visi fuerant, evenire, experientia docet. Fortè autem plures Cometæ vel nobis inconspicui sunt, cùm tamen aliis populis diverso solo & cælo gaudentibus conspicui sint, vel etiam à nobis, præsertim si brevius, ut quidam aliquot diebus, horisve, appareant, non observantur. Ideò cùm vel perpetua sint, ut multis placuit olim & adhuc placet, vel saltim frequentiora, quàm observantur, sidera Cometæ, non mirum assiduam rerum in orbe (in quo nil rectum, nil constans) vicissitudinem significari & videri. Quod si quæ Cometarum apparitionem sequuntur his tristitia, noxia, lethalia, illis eadem ipsa læta, utilia, salutaria sunt, licet non formaliter & propriè, sed per concomitantiam quandam, apparet æquè læta quàm adversa, ut Cometæ sequi, ita & eorum significationum veritate imputari. Illa porrò læta & tristitia, eaque magna, majora, maxima, non tantum singulis civibus, sed & integris civitatibus obtinere, experientia testatur, sive ea trita naturæ viâ & ordinario rerum cursu eveniant, sive à Deo præmiorum & pœnarum nomine immittantur. Par enim utrumque ratio ad probandam Dei justitiam integram habenda est. Ita Dei amor & timor conservatur. Utinam illum omnes retineant cum hoc, sed illo filiis convenienti, junctum! Alioqui verum est illud vetus, odisse peccare malos formidine pœnæ, & metum non clementiam compescere improbos. Mihi certè semper ea mens fuit, Cometæ & alia cæli signa nec timenda nec temnen-

da, sed ut industriæ & virtutis invitamenta, incitamenta & argumenta esse ducenda. Illas ex Cometæ situ vel colore petitas nullo certi colore divinationes tristes, ut nugas, easque ut fatidica decreta & oracula ex tabulis divinis deprompta, ab iis quoque, qui Cometis tristitia tribuunt, reprobari, latus animadverto. Neque verò hoc illis affingimus, Cometæ ex eorum mente hoc illo anno bellum oriturum, vel Principem hoc vel illo modo moriturum prædicere. Sed dum urgent Cometis portendi solum tristitia, ostendimus & læta. Quò autem rariores apparent Cometæ, eò frequentiora in orbe apparent Regum & Regnorum busta aliaque tristitia. Eclipses sicut & Cometæ ex consequenti portendisse etiam læta, experientia docet. Ita tam hi quàm illæ bonis & malis aptari ex æquo & generis humani bono possunt. Ut mortium, ita & salutis signa Deum præmittere Sacra oracula contrà Senecam docent. Hæc pii & prudentes mirari possunt, alii abstrusa rimari malunt. Ita in media inter superstitionem & impietatem via æquam & certam veritatis semitam nos monstrasse speramus, dum bona bonis, mala malis per Cometæ divinam iustitiam denunciare omnesque officii commonere probavimus. Alia certè nobis nec mens nec sententia fuit.

Amstelodamo Hamburgum d. 4. Junii 1667.

Cum videam, Clarissime Domine, Te inter nos de Cometis disputatà, publicæ luci destinasse, quod ego ne fieret rogaveram, necessarium duxi in postrema mea epistola posteriora omnia, à verbis *sed finem imponere*, expungere, & de novo quædam addere. Habui enim aliam responsionem paratam, quam Tibi ubi plus otii nactus fuisses mittere decreveram.

Dico igitur 1° me dubitare (1) an Cometis ullus omnino effectus in hæc inferiora tribuendus sit, multo minus in voluntatem vel actiones humanas.

2 Nullam etiam significationem naturalem (2), qualis v. g. iridis est, quæ ærem pluviosum esse indicat, eisdem tribuo.

3 Sed tantum significationem (3) ex ordinatione divina, quo modo Iris signum est mundum diluvio non amplius periturum.

4 Credo autem eos præsignificare (4) mala, à Deo certis populis ni resipiscant infligenda, sive ea proxime instent, sive jam inceperint, vel earum causæ naturales adsint vel absint. Deus enim omnium est director.

5 Quare non concesserim illos esse corpora (5) naturalia, ex certis causis naturalibus pendentia; sed à Deo specialiter creata, absque ejus speciali & expressa novaque dispositione non exitura.

6 Qualia vero mala, aut quibus hominibus immittenda significant (6) soli Deo cognitum esse credo.

Tu ex continua rerum in orbe gestarum serie vis probare, si Cometæ mala portendant malis, eos etiam bona præsagire bonis, quia tam bona quam mala omnium Cometarum apparitionem exceperunt.

Voces autem *portendere, præsagire, præsignificare* &c. alio sensu (7) quam eas à mea esse acceptas nosti, intelligis, nempe si homines ex consideratione tam insignis phænomeni, cujus Deus est author, ipsum ex animo reveri & colere incipiant & pergant, præmia, si in peccatis perseverent, plagas à Deo expectandas habere.

De eo vero ego nunquam litem tibi intendi, sed an nihil aliud (8) circa Cometæ credere nos oporteat.

Dicis vero, Te malum omen à Cometis arcere velle, & probare eos tam bona quam mala præsagire, hoc autem facere debes eo sensu (9) quo id ab aliis contra Te asseritur.

Itaque dico Te nec in Tuo libro, nec rationibus in Tuis ad meas literis allatis probare quod debuisti, & quod inter (10) nos quæritur, nempe Cometæ propterea

propterea à Deo non esse in cælo collocatas & creatas, ut essent signa malorum imminuentium, & ab irato munime ob peccata hominum, nisi resipiscant immittendorum.

Videris quidem id duabus potissimum rationibus efficere, quarum prima desumpta est ex verbis Jer. 10. 2. seqq. 2da ex experientia, quia Cometas tam bona quam mala semper exceperunt.

Non jam quaritur an Tua sententia affirmativa, sit impia, an utilis? nam utilem esse nemo inficias ibit.

Sententia vero Tua (11) negativa, qua id quod ego statuo negas, non tantum non utilis, sed etiam periculosa (12) aliquo modo mihi videtur, utpote quæ nos, quamvis id summopere amoliri coneris, ad talia phœnomena despicienda quasi manu ducit.

Ad primum igitur Tuum argumentum respondi, & quidem in hunc sensum: sic enim argumentaris, vel saltem, si mihi (13) contradicere vis, argumentari debuisti: Si Cometæ mala significarent, (hoc enim eo sensu quo ego statuo negas) deberent ab hominibus metui. Deus autem Jerem. x. 2 prohibet signa cæli metuere. Ergo Cometæ non significant mala.

Respondeo primo, negando consequentiam: nam quamvis Cometæ mala significant, non tamen ea inferunt, quare non sequitur nos eos debere (14) metuere. Sic campanæ sonitus in curia, erectio baculi, quem virgam justitiæ vocant, signum est sumendi supplicii de maleficis, nec tamen campanam vel baculum istum, sed magistratum metuere debent. 2. Verba Jeremiæ non prohibent metuere signa cæli quasi malorum prænuncia, sed tanquam malorum causas, id est tanquam Deos qui coli debeant, ne nobis noceant, quod & ipse concessisti. Isto itaque sensu Cometas metuere non debemus. Sed quid si Deus tam ingentem Cometam in cælo collocaret, ut suo æstu aquas exsiccaret, fructus exureret, pestes & morbos induceret, an Deus (15) nollet ut à tali Cometa nobis metueremus? non ut ab aliquo numine, vel causa efficiente malorum, sed ut à flagello Dei, & causa instrumentali.

Venio ad secundum argumentum; quod ita formandum esse existimo.

Si Cometæ mala, vel (16) sola mala significarent, tum non tantum semper, sed etiam sola mala eorum apparitionem consequi deberent.

Sed non tantum non semper mala, verum etiam multa bona Cometarum apparitionem excipiunt.

Ergo Cometæ non significant eventura mala, vel saltem ea non sola.

Majoris veritatem, ut videtur, tanquam indubitatam præsupponis, ejus enim nullam, quod memini, in toto Tuo opere, probationem inveni.

Minorem verò per experientiam ex omnium seculorum historia adstruis.

Ad majorem igitur propositionem dico, eam non simpliciter esse veram, nam primo, quod nil nisi mala illorum apparitionem excipere deberent, si solum malorum essent prænuncii, nullo (17) modo sequitur, imo ne possibile quidem est in rerum natura, ut sola mala sequerentur, 1. Quia (18) mundus sic non posset consistere. 2. Quia non omnibus hominibus, sed certis tantum, nec omnia, sed certa tantum quædam (19) mala Cometæ minitantur. Quare nihil mirum est læta quædam illorum apparitionem excepisse. Nam 1. plurima tristitia necessario (20) aliis læta sunt, ut victoriæ & similia. 2. Tristitia non possunt semper esse in eodem loco, alias illi quibus ea accidunt necessario interirent. Ita necessario sterilitatem (21) sequitur fertilitas, pestem ejus cessatio, bellum, pax &c. Itaque nihil opus est ut ea quæ necessario evenire debent, quando Deus mundum vel populum aliquem non penitus perditum sit, per Cometas futura indicentur, sed ea quæ non necessario existere debent, & sine quibus mundus ad finem usque consistere potest, qualia sunt clades, pestes, bella externa & intestina, annonæ caritas, & similia, quæ talia sunt, de quibus S. Literæ aperte testantur, ea hominibus in peccatorum pœnam à Deo infligi, prout ipse satis, qua es eruditione, optime nosti.

Deinde quod, quamvis Cometæ quidam ab Auctoribus annotati sunt, nec tamen ab eis tristitia eos secuta recenscantur. 1. Fieri potest ea per negligentiam non esse scripto consignata, cujus rei suspicio ex eo confirmatur, quia id in (22) paucissimus admodum Cometis locum habet. 2. Si quos fortè nullum malum excepit, fieri potuit ut homines quibus mala à Deo erant destinata, per poenitentiam iram (23) ipsius averterint. Quare exinde non sequitur Cometæ ex ipsius Dei intentione non significare mala eo quo dixi sensu.

Video autem unum argumentum mihi adhuc examinandum restare, quod ita se habet:

Si Cometæ mala (24) denunciant, aut ut causæ illa denunciant, aut ut effectus, aut ut coeffectus.

Sed nec ut causæ, nec ut effectus, nec ut coeffectus Cometæ denunciant mala.

Ergo nequaquam ea denunciant.

Respondeo, negando majorem, nam alio præter tres istos modo Cometa potest significare malum, nempe ex pacto, sive (25) instituto divino, quo modo iris mundum aquis non esse delendum significat. Itaque probandum contra me esset, eos eo modo non significare mala: quare istud argumentum adversum me non facit.

Possent vero multa ad istud argumentum reponi ab iis qui Cometæ mala efficere statuunt, non enim video arg. istud esse ex omni parte validum; sed quia istam sententiam rejicio, non opus est plura hic à me adjici.

Ad hæc si quid reponere Tibi visum fuerit, benè est, sin minus, ego mea sine istis lucem non adspicere mallet.

Restat ut præter illa quæ antea ad meæ sententiæ confirmationem attuli, pauca quædam adjungam. Prædicat Deus Joëlis cap. 2: 30 *se daturum mirabilia signa in calo & in terra, antequam magnus & terribilis iste dies Domini veniat.* Item Luc. 21. 25: *Et erunt signa in Sole, Luna, & Stellis, & in terris anxietas &c.* Quibus in locis cum ad Hierosolymorum excidium (26) Sp. S. respiciat inter signa ista *in calo & stellis* proculdubio ea numeranda sunt, quæ Fl. Josephus narrat de Cometa gladii figura, per totum (27) annum in calo fulgente. Cum vero S. Scriptura testetur ista signa fore signa malorum & exitii quod Judæis imminabat, certum est Cometam istum, ex Dei instituto (28) mala portendisse. Quod vero ipsorum exitium, Romanorum, qui ipsos exciderunt victoriam includat, contra me non facit. 1. Quia Tu non credis Cometæ eo sensu (29) bona significare quo ego eos mala portendere contendo. 2. Qui hoc veller, ex S. Scriptura deberet probare, signa ista de quibus Joël & Lucas agunt, victoriam vel læta (30) ista significatura, quemadmodum ad malorum istorum significationem à Deo sunt ordinata. 3. Repugnat istud directè verbis textus, ubi signa ista quasi (31) minacia, non quasi aliquid boni promittentia, prædicuntur, prout cuius verba ipsa inspicienti manifestum est. De stella Magorum non opus est aliquid dicere, cum nemo (32) possit probare illam fuisse Cometam, imò contrarium potius apud omnes fere in confesso sit. Multa quæ ad ea quæ adfers (33) responderi possent; sed propriè ad quæstionem non facientia, prolixitatis vitandæ gratia, prætereo. Optassem vero me scivisse quod epistolas meas ad alios missurus fuisses, & Te mecum ipsorum judiciâ communicasse, potuissem enim limatius mea Tibi mittere, & quædam quæ liberius coram amico protuli omittere, ipsosque melius de mea sententia informare. Video enim non tantum meam cum Astrologorum confundi, à quibus longissimè absum; sed ante omnia miror Amici illius Marchiaci judicium, *qui me quæ per accidens sunt, per se fieri putare, quæ ab arbitrio pendent, necessitati subicere, quæ indifferenter se habent, determinare, subordinata sibi invicem opponere affirmat*, quæ omnia à me ad eò aliena sunt, ut non satis mirari queam, ex quibus meis verbis ista extorquere potuerit, cum nihil unquam simile dixerim. His & similibus à me occurri tempestive

peſtife potuiſſet. Videtur quidem his difficultatibus aliquo modo remedium fuiſſe adhibitum, ſi authoris nomine ſuppreſſo hæc ederentur, quod Tu facere voluiſti. Ego autem rationibus non levibus adactus, nomen adſcribere decrevi, quocirca hæc addere neceſſarium eſſe duxi. Vale charum peſtus, & mihi ut facis favere perge

Die 4. Junii
1667. St. N.

Tuus ex aſſe. F. Cuperus.

Hamburgo Amſterodamum die 20. Jun. Gregor. 1667.

QUæ de Cometis ad me ſcripta publico donari per modeſtiam nolebas, ea ego publico utilia & luce digna judicavi. Tantò magis quòd mihi aſſentire videbâre, utpote æquam & moribus convenientem ſententiam proponenti. Cum autem nuper controverſiam, quam credebam compositam, reſumſeris, & non pauca, nec ſilentio prætereunda, ſententiæ meæ oppoſueris, non tam libenter, utpote relegendo operi & colligendis erroribus intentus, & aliis laboribus aſſiduus gravatus, quàm meritò, reſpondere Tibi debui. Sed paucis & ὡς ἔχεται, ut vides, & brevibus iſtis notis, quas Tuæ epiſtolæ, appoſitis numeris barbaris, accommodavi: eâ inſuper lege, quam ipſemet tuliſti, ne quid amplius Tuis addas, vel tam Tuam epiſtolam poſtremam quàm hancce meam ſupprimas. Fateor enim ægre me id à me impetraſſe, ut aliis laboribus preſſus pauca hæc Tui cauſâ adderem. Tu velim cuncta boni & æqui conſulas.

1. Ego puto me ſufficienter id probaſſe. Vide vel ſolas xxx. theſes meas.
2. Conſentio tibi Cometis nullam ſignificationem naturalem competere, præcipuè eorum reſpectu, quæ ad voluntatis humanæ libertatem pertinent.
3. Piè hoc dici, ſed non verbis Script. S. probari poteſt.
4. Docui ex æquitatis divinæ ratione, non tantùm mala, ſed & bona Cometis portendi, cum Deus omnium curam habeat, omnium ſalutem quærat, & omnium ſit, ut director, ita & auctor ac Salvator, qui & malos minando, imò & caſtigando, ad bonum juvat.
5. Hoc adverſatur experientiæ Mathematicorum præſtantiſſimorum, qui Cometas in cælo generari & corrumpi docent.
6. De occultis tutò judicium dubium fertur.
7. Voces has improprie me accipere, ſemper dixi.
8. Judicavi ſatis mihi nunc eſſe, ut id ſolum probem.
9. Demonſtravi Cometas nec mala, nec bona proprie ſignificare.
10. Nolebam litem Tibi citra neceſſitatem movere, contentus eo quòd atulerim Tibi & cuivis æquo probata.
11. Contrariorum eadem eſt ratio. Si ſententia mea affirmativa, Cometen ſcilicet improprie ſignificare bona bonis, mala malis, eſt utilis: negativa, ſive negans ſibi contrariam, Cometes ſola mala malis ſignificat, nulla bona bonis, periculosa eſſe non poteſt.
12. Nullum periculum metuendum, dum à me non creatur, nec in ſimpulo fluctus excitandi. Toties clare dixi, nec deſpiciendos nec ſuſpiciendos Cometas.
13. Contradicere Tibi nolui unquam, ſed potius mediam ſententiam æquitati divinæ & ſaluti humanæ convenientem perſuadere. De loco Jerem. x. egi in literis ad Te & ad Amicum Noricum.
14. Si Cometæ ſola mala portendunt, & quidem proprie, imò, ut nonnulli ſtatuerè non verentur, ea generant in aëre, terra, mari mentibuſque adeò humanis, metuendi ſunt non ut numen, vel ut cauſæ primariæ, ſed ut ſigna malorum neceſſaria, vel eorundem cauſæ ſecundariæ. Unde Cometæ timendi & tremendi, mala ferentes, tristes ſemper nuncii audiunt.

15 Si vel Deus hoc faceret, Deus non tale signum cæli, metuendus nobis foret scientibus à qua manu ictus iste veniat.

16 Subaudi, propriè & necessariò ac inevitabiliter, imò, si Cometæ mala efficerent, ut citra hæc nulli visi unquam fuerint. Hoc enim dicere Poëtæ & Astrologi non verentur: quò posito, quis mala eorum apparitionem semper & sola consequi dubitabit? Hinc illis Cometæ Prophetæ novi, saltem Prophetis comparandi.

17 Propriè dicti & cum necessitate, imò cum efficientia sola mala patrandi.

18 Inde apparet eos non sola mala, sed & bona prænunciare impropriè, propriè verò nec illa, ut omnis necessitas à voluntate hominis removeatur.

19 Ex mente Cometomantum cuncta mala, nulla bona.

20 Ergo si Cometæ prænunciant bella tristia, prænunciant & victorias lætas ex consequenti.

21 Ergò jure consequentis saltim, Cometæ bona quoque significant. Hinc Ethicum Symbolum: *Bona Bonis, Mala Malis*. Vid. thes. meam IX, XII, XXVI, XXVII. &c.

22 Hoc verò documento est, quàm diligentèr adnotent Auctores Cometarum tristes eventus. Et certè sat solertes in eo fuerunt, sed & sine respectu ad Cometæ, tristia omnis ævi historia enumerat.

23 Hoc quidem etiam verum esse exemplo Ninivitarum docemur, quibus prædicatio Jonæ pro Cometa aliove signo cælesti fuit. At enim tot exemplis docemur læta & bona Cometis succedere.

24 Hoc argumentum est Fieni, Eraſti & aliorum Philosophorum.

25 Quod de instituto divino adfers, Philosophi Theologis relinquunt, ut videre potes in iis quæ ad me Amicus Noricus & Kirstenius scripserè. Non significare Cometæ mala eaque sola, propriè, ex institutione divina, manifestum est, cum id Deus in verbo suo non revelarit.

26 Non fugit eos ratio, qui hæc ad ultimum Christi adventum, inter quem & illam Judaicam panoethriam nil datur simile, itaque ut utrumque meritò conjungatur, dum calcatur à gentibus Jerusalem usquequo impleatur tempus gentium, referunt: tùm qui per hæc signa in Sole & stellis maximas malorum procellas à Scriptoribus Sacris designari & figuratè describi ex stilo S. Script. docent.

27 Multi hoc phænomenon extra censum Cometarum ponunt.

28 Cometæ illius temporis læta quoque & bona significasse, impropriè scil. vide in historia Cometæ LXIV. & LXVI.

29 Impropriam significationem semper urſi.

30 Ex consequenti hoc probatur.

31 Minacia malis, sed læta bonis. Additur enim, *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

32 Eodem modo & jure probatur hoc phænomenon Cometam esse, quod illud urbi Jerusalem imminens: imò meliori, cum ultra 6. menses veteres & recentiores Philosophi statuerint.

33 Considera quæſo xxx. theses meas, non sola illa quæ de hoc negotio ad Te scripsi. Considera & reliqua quæ ad alios Amicos. Quod si tamen hæc tibi nondum satisfaciant, licet mihi aliud Tua æquitas polliceatur, en Tibi plura ab Ysenio, quæ subicies meis, si velis. Sed nec illi in perficiendis figuris Cometarum occupato vacat, nec video longiorem de hoc argumento disputationem necessariam esse. Tantò magis quod ego longè plurima, quæ operi meo inferenda judicaveram, omiserim, ut quamprimum ad optatam metam perveniam, ad quam ideò manibus pedibusque contendo. Vale Vir Amicissime & mihi constantèr fave.

Judicium de hac controversia amicis, Doctissimi Viri
M. Conradi Ysenii.

Notæ F.
Cuperi in
hoc Judi-
cium.

EXpresse Propheta dicit: Ne timeatis signa cæli, quod faciunt Gentes. Gentes autem in genere nominat. (a) At gentes plerique, maximè Philo-
sophi Chaldæi & Ægyptii, unde vanitas Astrologiæ manasse perhibetur, ea
non ut Numina, quæ liberrimè agere non ignorarunt, nec, ut signa cæli,
certis motuum & vicissitudinum legibus obnoxia esse: sed ut quæ ex insti-
tuto Divino mediantibus influxibus in hæc terrena agant, proque sui varia
vicissitudine varias item terræ mutationes inducant, quæ etiam modernorum
Astrologastrorum est opinio.

(a) Prophe-
tam nil nisi
metum ido-
latriæ
prohibere,
manifestum
est, à quo illi
qui Cometas
malorum
causas esse
statuunt, non
sunt immu-
nes.

Verùm quando sententiam hanc à se removet Amicus, non est quod de ea
soliciti simus hac vice, utut verba Prophetæ satis per se clara cuivis attendenti:
Nullatenus metui debere signa cæli, argumento à contrario, more gentilitio,
velut in hunc modum disposito: (b) Mos gentilitius non tanget populum Dei:
Metus signorum cælestium est mos gentilitius: ergo metus signorum cælestium
non tanget populum Dei Judæos. Undè satis liquet voculam **QUOD** hîc non
tam comparativè significare sicut, quam potius causaliter **QUIA** denotare,
ut sit sensus non metuent Judæi, quod (vel quia id) faciunt Gentes: perinde
ut illa Christi: *Ne queratis quid edamus? quid bibamus? quibus vestiamur? Nam*
hæc omnia quarunt Gentes Matth. vi. v. 31, 32. atque hinc adeò metum omnem
siderum hoc loco prohiberi. Quod verò certò atque indubitato malum inferre
constat, quî sine metu mentem subibit? unde legitimâ consequentiâ deduci-
tur, si cæli signa ne metui quidem, tum nec mala portendere debere: quod
utique probat exemplum ab ipsomet amico depromptum campanæ curiæ, cujus
pulsus ut portentum infligendi sibi jam jam supplicii maleficum neutiquam
horre vel metuere quis affirmaverit, nisi qui eadem opera contenderit lapidem
non hominem esse. Quin & ipsemet amicus haut obscurè Cometas me-
tuendos innuit, non quidem ut numen & causas efficientes, causas tamen (c)
instrumentales & flagella Dei, usque adeò conceptus impendentis mali sine
metu non potest esse, ipsis etiam adversariis iudiciis.

(b) Qui cæli
sidera pro si-
gnis arbitra-
riis habet, ea
nullo modo
metuit, sed
tantum si-
gnificatoris
Dei iram, si
eam peccatis
suis provo-
cavit.

(c) Expresse
hoc negavi
& pernego.

Sed ad rem & ipsam Amici sententiam. Ea est: Cometas non esse corpora
naturalia ex certis causis naturalibus pendentia: sed à Deo specialiter creata,
præsignificare mala à Deo certis populis, ni resipiscant, infligenda: atque hinc
adeò nullam habere significationem naturalem, sed eam tantum ex ordinatio-
ne Divina, quomodo Iris signum est mundum diluvio non amplius periturum.
Omnis igitur hujus assertionis cardo vertitur in eo: Cometas esse malorum si-
gna ex instituto divino. Hoc ut certo sciatur (nec enim dubia vel etiam falsa
pro indubitatis venditare aut venditanti sine ratione credere fas est) necessariò
requiritur Divina revelatio. (d) Cui enim Dei institutum nosse datum ab ipso
Deo non revelatum? revelatum autem sit oportet vel mediâtè modo ordina-
rio, vel immediâtè extraordinaria via, quandoquidem non datur hîc tertium.

(d) Rationes
quæ id evin-
cunt, vide in
prima mea
Epistola. Qui
negant Come-
tas ali-
quid signifi-
care, statuunt
illos esse cor-
pora natura-
lia, quod ego
nego.

Quis autem unquam ausus est aliis immediatam extra ordinem hac de re sibi
factam revelationem persuadere? vel, si quisquam eo processerit audaciæ, qui-
bus indiciis fidem dictis faceret? Restat igitur, ut ordinario solummodo per-
veniamus ad notitiam Decretorum Dei, mediante libro vel naturæ vel Scri-
pturæ. In tota (e) Scriptura Sacra ne apex de Cometis, unde igitur ex ipsis de
Cometis quid certò statui potest? Quo sacræ paginæ loco perhibentur Come-
tæ signa malorum futurorum, sicut perhibetur de Iride quod signum sit mundi
non amplius diluvio perituri? Quàm sæpè variis calamitatum generis legimus
inobedientiam pertinacissimam populi sui castigasse Deum? nec unquam horum
prænuncium vel ullum animadvertimus Cometam, quod intermissum hautqua-
quam fuisset, si Deo per Cometas futura mala portendere fuisset visum, vel

(e) Ego vero
ex S. Sacra
Scriptura
etiam pro-
bationes in
postrema e-
pistola attu-
li.

(f) Prophetæ in specie denunciant mala, eoque describunt, signa cæli in genere.

(g) Nego, probandum hoc esset.

(h) Et hoc negatur.

(i) Et hic errare mihi videtur amicus. Videatur postea mea epistola.

* De Eclipsibus nunquam locutus sum, sed de Cometis.

(k) Hæc verba non indicant signa ista ipsorum lætitiarum præsignificasse, sed istis malorum portentis apparentibus, tempus liberationis eorum appropinquare.
(l) Si Cometæ apparitio eodem modo quo eclipses prædicti posset, & ex naturæ cursu penderet, esset aliquid quod Amicus affert.

Ad hæc omnia sufficienter puto me respondisse in postea epistola.

ideo maximè, quod hoc ad emendationem nostram facere posset, quam intendit potissimum Scriptura 1 Cor. x. 11. 2 Tim. III: 16, potius invenimus è factis (f) Prophetas hujusmodi mala futura præsignificasse, quos ad ipsa quoque Veritas nos ablegat: *habent*, inquit, *Mosen & Prophetas, audiant illos* Luc. XVI: 29. à Cometis autem ut signis cælestibus avocatur potius: *Nolite metuere signa cæli quæ metuant gentes. Nec inveniatur in te qui ariolos sciscitetur, vel divinos consulat*, Deut. XVIII: 10. 26. 31. *In quibus divinationis Spiritus, morte moriantur* Lev. XX: 27. *Stent & salvent te angures cæli qui contemplabantur sidera & supputabant menses, ut ex iis annuntiarent ventura tibi* Es. XLVII: 13. Quæ citat Amicus in hanc sententiam ex Joël. II: 30, D. Petrus de signis ac motibus spiritualibus. Novi fœderis interpretatur (g), Act. II: 16 seqq. at quid hæc ad Cometæ? Signa, quorum Salvator meminit Luc. XXI: 25, ut & illa Joël. II. si huc applicare libet, (h) non sunt ejus generis. Referuntur enim illa (i) peculiaria signa diei extremi, hinc procul dubio brevi ante ipsum apparitura, nec ea secundum ordinem naturæ consueta, qualis v. g. perhibetur Eclipsis tempore passionis Christi. Jam autem Cometæ vulgares, ut & Eclipses luminarium ordinariæ, jam inde à condito mundo longè ante & post Christum natum apparuerunt, ut historiæ fides & simul ratio suadet, in his ergo nil novi aut insoliti: ex naturalibus causis ut paulatim oriuntur, ita sensim intereunt: * eorundem motus, & affectiones aliæ, mente præcipi atque ab artificibus prædicti poterunt, experientiâ certissimâ teste: quod facile quis de supernaturalibus, ex certis causis naturalibus minimè pendentis quod vult Amicus, solius Dei nutu actis, nec absque ejus speciali dispositione extituras, haut affirmaverit. Nihilominus tamen etiam supernaturalia illa, quorum Christus meminit, non merè malorum indicia, sed & bonorum bonis, ipso indice Salvatore nostro, illustri à ficulneis fructibus petita similitudine: (k) *levate*, inquit, *capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra &c.* 28. seqq.

Cometam Hierosolymitanum ejusdem cum ordinariis, de quibus nobis res, conditionis haut esse argumento est situs, qui describitur continuus unius anni integri super urbem, quod ope solius naturæ sine singulari Dei concursu non facile concipitur evenire posse, quæ hujus Cometæ circumstantia fidei historicæ debita si vel infringi, vel in dubium vocari meritò posset, nihilo plus facere convinceretur hic ipse Cometæ ad præsignificationem excidii Hierosolymitani, quàm (l) Eclipses luminarium loco citato memoratæ, quæ tamen excidium hoc præcessisse proximè, nullæ memorabiles, ne dum supernaturales & præter consuetum ordinem naturæ, leguntur. Unde reliquum est signorum hic loci, non excidii Hierosolymitani, sed extremi sæculi potissimum fieri mentionem. Neque proinde Sacras Literas præsignificationi Cometarum patrocinari. Suppeditabit ergò pro eadem, si qua sit, argumenta, Natura ipsa. Provoquant hic uno omnes ore Cometomantæ ad unam rerum Magistram Experientiam, hanc solam crepantes suæ sententiæ vindicem protrudunt invitam. Nullus, inquit, impunè visus unquam ferali crine Cometæ, cuncti lernam secum traxere malorum: semper igitur apparentem Cometam è vestigio sequitur mali quid, ac idcirco mali prænuncius & signum Cometa quicumque. Contra hos rectissimè depromsit Argumentum Auctor ex historica fide: prioribus enim ad concursum extraordinarium ac specialem Numinis fugientibus, auctoritate sacra jam satisfecit. Major adversariorum est, hinc nec probatione eget. Est enim eorum argumentum hujus modi: Quod semper mala post se trahit illud est malorum prænuncium. Cometæ semper mala post se trahunt: ergò Cometæ sunt malorum prænuncii. Negat Auctor partim majorem universaliter veram, quod in hac argumentatione requiritur, partim minorem. Majorem: quia minimè sufficit ad præsignificandi vel prænunciandi rationem semper mala sequi, ni simul & sola ea sequantur, cæteroqui si & bona Cometæ præcedant, indifferentem habebunt præsignificandi vel prænunciandi rationem tam ad bona, quam

quam ad mala, quin ea ratione præsignificandi privilegio excident potius, maxime cum ex hac sola, nec enim aliunde poterunt, roborare sententiam suam fatagant. Major igitur sic est reformanda: Quod semper & solum malum præcedit, est mali prænuncium. Sic minor experientia manifestâ convellitur, nec id ipsum diffidente vel dissimulante Amico, nisi quod regerat, fieri posse ut quædam secuta mala per negligentiam non sint scripto consignata. Verum, estne credibile curiosam illorum hac in re diligentiam usque adeo famosam, ut etiam longius dissita, non minus interdum antecedentia quam sequentia, sine delectu violenter corraferint & in unum compulerint quasi gregem, ut Cometam malorum invidia premerent, hinc sibi defuisse? potius hoc de bonis insectis consignandis licebit suspicari, cum ejus in promptu sit ratio manifesta, contrarium verò de malis. (m) Cæterum hic in angustias acti qui fugiunt ad intentionem Divinam & signum ex compacto, quousque probaverint id ipsum ex aliis validioribus iisque certioribus fundamentis, principium petunt, in argumentum trahentes id quod est in questione. Quanquam autem satis est, adversariorum ceu partis affirmantis, argumenta refutasse; tamen ex abundantia, syllogismo ex ipsorum allatis argumentis evidentius multò collecto convelli potest, & sic velut proprio ferro jugulari illorum opinio, in hunc modum: (n) Omne signum sive prænuncius malorum certus trahit semper & sola mala post se: Cometæ non trahunt semper neque sola mala post se: Non ergo sunt prænuncii vel signa malorum certa. Signum autem sive prænuncium non certum vel incertum, ne signum quidem est: implicat enim contradictionem Cometæ mala certis populis præsignificare, nec tamen certò quibus prænuncient quemquam scire posse præter Deum. Qui enim prænunciari dici potest quod nescitur? & unde sciunt prænunciari quod ignorant, & qui dici potest certis populis prænunciatum, cum qui illi sint ne sciatur quidem? certumne quod ignoratur & nescitur? vel an Deus eget signis, & non potius mortalibus erigitur quicquid unquam signorum? Sufficit autem ad experientiam provocantes experientia repulisse, naturalem ex ea Cometarum indifferentiam tam ad bona, quam ad mala deducendo. Reliquam Auctoris, Ethicam præsignificationem concernentem, sententiam, cum nec Amicus in dubium vocare videatur, eademque jam ante satis enodata sit, hac vice meritò præterire fas est.

(m) Si quis ex professio velit probare Cometæ mala tantum præsignificare, omnino ipsi quod D. Ylennius innuit probandum incumbit. Ego vero partim id feci, sed ideo non teneor quia nihil aliud mihi iniurio propolueram, quam rationes, quibus sententiam illam oppugnat, examinare.

(n) Argumentum istud prorsus est inefficax. 1. Quia signum aliquod potest sub conditione respicientiæ mala significare. 2. Impossibile est ut sola mala sequantur, nisi simul è vita tollantur omnes quibus signum aliquod malum portendit. Nonne

virga justitiæ malum significat fonti qui capite plecti dignus, flagellatione sola dimittitur? sequitur tamen istud signum magnum bonum, nempe vitæ condonationem. Sic v. g. si Cometæ sterilitatem in hordeo, tritico, & aliis esculentis portenderent, an interim non posset abundantia esse olei, vini Apoc. 6. 6, nec non victoriæ, mercaturæ commoditas &c. Sic ergo major aliquid falsitatis habet. Quod vero dicit signa incerta ne signa quidem esse, nonne omnia fere signa incerta sunt, campanæ sonitus indicat, concionem esse habendam, quoties autem & quam facile istud impediri potest. Nonne medicorum signa, ex quibus de qualitate morborum, instante sanitate, morte &c. judicant, omnia sunt incerta, & tamen signa sunt, quæ sæpè non fallunt. Rubor cæli matutino & vespertino tempore, signa sunt pluviz vel serenitatis, sed incerta.

Ex Marchia Hamburgum d. 20. Aug. 1666.

LEgi diligenter tam Amici Tui Amsterodamensis objectiones quam responsiones Tuas ei factas, quamvis inter varias occupationes meas, quæ non patiuntur, ut Tibi solidum super hac questione dem responsum & judicium, quod desideras & à me expectas. Ut tamen Tibi obsequar, sententiam meam paucis dicam, & libere quidem, sicut mones. Quod ad objectiones Amici illius attiner, is quæ per accidens sunt, per se fieri putat, quæ ab arbitrio pendunt necessitati subijcit, quæ indifferenter se habent, determinat, subordinata sibi invicem opponit. Quod ad Tuas responsiones, ex nec mihi, fateor, satisfaciunt, adhuc quidem. Non enim de hac materia cum debita cura, quæ moram & osium requirit, inter strepitus negotiorum meditari potui. De veritate sententiæ Tuæ nondum judicare possum. Videor enim mihi me nondum eam plenè intellexisse fundamentaque ejus ignorare. Ideò etiam nondum video quam commodè verba Jeremiæ Prophetæ c. x. 2. allegaveris. Velim itaque sententiæ

sententiæ Tuæ de Cometis fundamenta mihi exponas, tum etiam quid voce *præsagiendi* intellectum Tibi velis, explices. Non enim sufficit dicere, Te eam in latiori significatione sumere. Exempla de ambitione & avaritia integram rei difficultatem non exhauriunt, & Ethicis non Physicis conveniunt. Sunt enim causæ subsequentiū malorum vel necessariæ per se, vel ex Dei decreto & destinata poena. Itaque non videtur mihi hanc vocis istius acceptionem latiorē dici posse. Quæro igitur an eodem modo bona bonis & mala malis portendat Cometa, quo Concionatur malis mala, bonis bona prædicat; an vero primariò malis mala denunciaret, & nonnisi per consequens vel vi contrariorum bonis bona? Si posterius, explicare mentem Tuam ab initio debebas. Prius vix probare poterimus, ut scilicet unicum signum numero & forma sit signum iræ atque gratiæ divinæ, sive naturaliter, sive præternaturaliter erigatur. Iris e. g. signum est gratiæ tantum, & principaliter bonis bona denunciavit, mala malis nonnisi per consequentiam, si quis gratiā se indignum reddat. Simile à Te allatum de Sole aliter in lutum, aliter in ceram agente, quadrat in illas res, quæ Amicus Amsterodamensis *bona* vocat, licet mala sint in se: sed non in Cometis; ubi quæstio est, quid portendant & cui fini appareant. De Sole respondetur, ut calefaciat: quod autem calor diversum in diversis objectis pariat effectum, id de Cometis dici nequit, quos extra causas collocamus. Quadraret si de Sole dici posset, quod & calefaceret & frigefaceret. Existimo igitur maximam Tibi hic difficultatem istam occurrere, ut probes unum idemque signum nihil mutatum, duo contraria significare posse & debere, aut unquam significasse, de quo dubito. Significationis enim Ethicæ & Physicæ distinctio parum Te meo iudicio juvabit. Sol etsi bonis & malis pariter lucet, malis tamen non male lucet, sicut Cometa malis mala denunciavit. Is si Concionatori similis, erit certè Jonæ similis. Hic autem in signum iræ divinæ & interitus dabatur primariò, contrarium nonnisi à Ninivitis colligebatur. Contrariorum enim eadem est ratio. Atque hæc nunc sufficiant. Vale.

Hamburgo in Marchiam d. 30. Sept. 1666.

Longè majores, crede mihi, me circumstant & premunt undique & assiduò occupationes, in opus, ut nosti, non exiguum toto pectore incumbentem. Idcò ad Tuas evestigio respondere non potui: quas profectò habui gratissimas. Fundamenta meæ sententiæ nosse cupis? En Tibi hæc paucis. Divinæ æquitati conveniens credo piis præmia, impiis supplicia destinata, parata, semper & ubique prædicari & denunciari, ut verbo Dei, ita & ejus signis, illis præsertim Cometarum rarioribus & quodammodo extraordinariis. Hos in terrena agere, eisque insignes mutationes adferre, ordinariæ divinæ providentiæ non congruere arbitror. Ad actiones hominum voluntarias eos vi quadam propè ineluctabili concurrere, libertati humanæ divinæque justitiæ repugnare non dubito. Eisdem non tantum mala, sed & bona succedere, illa etiam sine Cometis evenire, luce meridiana clarius statuo. Cum autem ad hanc rem rectè dijudicandam cognitio generationis Cometarum & loci in quo lucent, sive sedis eorum vel maximè pertineat, de his quoque nonnihil tibi scribam. Ac primùm sententiam Petri Gassendi, & percelebris & pereruditi Mathematici (cujus Te librum non habere, certò scio, vidisse, meritò dubito) Tibi exponam. Aristotelis sententiam de Cometis inferioribus Lunâ difficultate magnâ laborare solidè docet. Sed mox & contrariam Tychonis (ante hunc Cometæ sedem supra Lunam investigasse, Gothorf. Vendelinus Vir apprime doctus de se ait) aliorumque sententiam, difficultatis non esse expertem adnotat. Tum verò & Libavii aliorumque sententiam (quam & Tychoni Fromondus tribuit) Cometas per condensationem vix lacteæ generari improbat. Non

Non pigebit ipsa ejus verba Tibi adscribere, ut omnium, ita & horum studio-
 rum, quod benè scio amanti: *Est quidem, inquit, Cometa colore quàm similis galaxiæ, quem apparere talem constat ob innumerabilium stellarum aggeriem; sed cum hæ stellulæ sint fixæ, facilis est captus illarum aggeries: at Planetulas, quibus singulis debeantur motus proprii, ita coire inter se, ut momento ingens Cometa appareat; ut non prius variè dispersi seorsumque coeuntes, quasi quidam glomi videantur, ut non proinde sæpius in conspectum veniant, ut præter nativam impressionem, unum eundemque motum omnes subeant, ceteraque hujusmodi, nemo est, opinor, qui facillè capiat.* Gassend. *Phylicæ Sect. 2. l. 5. c. 1. pag 703. de Cometis.* Refert dehinc sententiam Snellii, celebris quondam apud Batavos Mathematici. Is putavit Cometam esse quoddam veluti frustulum decerptum ex Solari massa: videlicet aliquam unam ex majoribus illis maculis, quas superius innuimus probabile esse ex corpore Solis, seu nubes quasdam eructari &c. Sed objicit Gassendus: *Ut taceam naturalem macularum motum esse circula-rem, contineri illas à Sole magneticâ vi, non minore eâ, quâ terrena omnia continentur ab ipsa terra: nullam maculam tantam concipi, quæ diffusioni tanta sufficiat (nisi & Sol sensibile molis detrimentum patiatur) ceteraque ejusmodi: hoc unum videtur apertè huic opinioni repugnare, quod sit velut ex accidente, prodire interdum Cometæ ex ipsis Solis radiis, cum plerique sint, qui in primo exortu longè à Sole & non procul à polo boreo conspiciantur: & sint qui non à Sole ad meridiem existente dirigantur in boream, sed potius à borea in meridiem tendant.* p. 704. Nec Keplerum præterit, inter præcipuos certè Mathematicos ponendum, cujus etiam aliorumque ei adsentientium exemplo nihil certi de Cometis statui posse demonstrat. Refert itaque hos opinari *auram ætheriam variis in locis concreverere in moles quasdam orbiculares, & hæc moles seu concretiones motione acceptâ luceque imbibitâ Cometæ evadere: neque ferri minus frequentes per immensitatem ætheris quàm pisces per vastitatem maris: tametsi ut eos solum pisces, qui dum stamus in littore, non procul prætereunt, videmus: ita ex Cometis ii soli apparent, qui à nobis in terra digentibus non procul semitam instituunt. Istos qui à nobis videntur accipere à Sole lucem & caudam idcirco gestare, ipsamque à Sole averfam, quod ipsa nil aliud sit quàm effluvium ex capite vi lucis trajicientis factum adeo ut Cometa effluxu continuo demum exsolvatur. Verum ut taceam cetera, huic sententiæ obstat, tum quòd dici non possit, quoniam modo aura ætheria aliàs placidissima non modo in concretionem moveatur, sed etiam concreta motum tam velocem accipiat: tum quòd nulla concipi possit capitis Cometa tanta densitas, quæ effluxioni tantæ tam continenti, tam diuturna sufficiat.* Sed & illam Aristoteli notam Italicorum quorundam qui Pythagoræi dicebantur, tum Hippocratis, Æschyli, Chaldæorum, Diogenis, Phavorini, Appolinii Myndii, Possidonii, Artemidori & Senecæ sententiam, quæ & multis Recentiorum necessitatem significationis, & solius quidem sinistrae, à Cometa removementium placet, Cometæ esse Planetas extraordinarios, certo tantum tempore apparentes, improbat. Postremo, inquit, *facere Cometæ ex operibus naturæ æternis, dictu longè est quàm captu facilius: siquidem mundus tantus non est, ut tantis illis corporibus perpetuam statamque excurrendi licentiam faciat. Quippe cum immensi deberent esse circuli qui illos tam longis intervallis reducerent: & nullus Cometa ad nos bis accessisse memoratur.* Concludit tandem: *Cum igitur videamus ubique difficultates occurrere, planius est, ut nihil definiamus.* Ne pluribus temorer: maximi quique Mathematici, Joannes Regiomontanus, Thomas Hægicus, Tycho Brahe, & antè eos Messhala, clarus inter Arabes (hi tamen sunt curiosissimi siderum rimatores & ingeniosissimi interpretes) inter occulta naturæ miranda potius quàm rimanda, & humano intellectui impervia, Cometæ posuerunt. Adhæc excellentissimi quoque Mathematici, quos mox videbis, Cometis nullam efficientiam in terrena, omnium minimè in humana, tribuunt. Unde igitur alii habent illa, quæ tanquam Oracula pronunciant, dum de capite hominis ex astris decernunt, & ex Cometis de salute Regum & Regnorum sententiam ferunt? Modestos & pietati publicisque utilitatibus

deditos Astrologos, quibuscum & ipse amicitiae fide jura & commercium literarum colo (quorum nonnullos & Tu nosti & amas) excipio. Illos vanos, audaces & turbidos peto, & si precibus locus, ut suae & aliorum saluti alia ratione consulant, melioremque credulis mentem ac Rebuspub. quietem restituant, peto. Sed progredior ad Tuam de mea sententia & quaestione sententiam. Tàm Amici Amstelodamensis quàm Tuæ objectiones mihi pergratae sunt, eruntque si eas amplius feceritis. Oculos enim mihi in multis aperiunt, & ad quæ respondendum sit aliis meae sententiae adversantibus, demonstrant. Itaque si vobis, quod non immeritò spero satisfecero, multis aliis simul satisfacturum me non dubito. Praesagii, prodigii ut & portentii voces dum Cometis adhibeo, improprie me eas & in laxiori significatione accipere, res ipsa docet. Nam proprie & strictè, ut in Scholis loqui solent, Cometæ praesagia, prodigia nulla praebent. Hoc quippe tantum Deo, Angelis & hominibus competit. Quod si Cometæ rerum futurarum signa naturalia, necessaria & causae forent, portenta proprie & strictè dici possent. Sed hoc negant Maximi quique Viri Dudithius, Scaliger, Erastus, Fienus, Fromondus, Squarcialupus, Cyfatus, Gassendus, Kircherus, Ricciolius, Hevelius, Bullialdus & alii quàm plurimi: nisi quòd nonnulli signa esse ex institutione & intentione divina, ut in omnibus Dei operibus conspicuà, ita in illustribus Cometarum phaenomenis, pie, credo, demonstratà & confirmatà, admonendis officii hominibus exhibita & velut illustria mnemosyna in caelo erecta agnoscant. Hoc argumentum quodammodo pertractare, ut Tibi de mea sententia constet, animus mihi nunc est. Tantò magis quòd sciam Te carere libris, ex quibus hæc petenda. Ante omnia definitionem Cometæ Tibi dabo. Sed Ethicam. Physicam à Physicis & Mathematicis pete. Cometa mihi est signum supernaturale, artificiale, arbitrium, doctrinale, indicativum, memoriale, quo & Deus vias suas homini signat, bona bonis, mala malis denunciat, & homo ratione ac divinae voluntatis notitiâ praeditus, ejusque intentioni & institutioni obediens, officia sua sibi in memoriam revocari patitur & gaudet: è contrario officiorum negligens minas denunciatus timet ac horrescit. Cometam signum esse, sive ille inter sidera perpetua vel temporaria referatur, sive censu siderum eximatur, & inter meteora vel rariora phaenomena ponatur, jus phaenomenis quoque caelestibus (qualis & iris est, licet momento transeat) conveniens evincit. Unde non pauci signa illa, quorum Christus in Euangelio meminit, ad Cometas quoque, qui *si stella non sunt, sed tamen stellarum quadam imitamenta*, ut

* Almag.
T. I. l. 3. p.
c. 2. n. 3.
Vid. c. 5. n.
17.

Doctissimus Ricciolius* ait, transferunt. Jus verò illud satis bonum habet Cometa: cum longè diutius iride duret: certè melius quàm fulgur, fulmen, chasmata, trajectiones & alia meteora, quæ momento disparent. Supernaturale signum dixi Cometam. Nam etsi naturalis generatio Cometæ rectè & certò definiri posset (quod in medio relinquo) tamen significatio ejus specialis huic vel illi populo & homini nil nisi malum portendens certo definiri nequit. Arbitrium, doctrinale, indicativum & memoriale, quia & Deus ex pacto cum homine vult omnibus operibus suis eum vias suas docere, justitiam suam indicare, officia in memoriam revocare, & homo sanà ratione & voluntatis divinae cognitione instructus, ac ejus intentioni & institutioni, ut ubique conspicuæ, ita in illustribus Cometarum phaenomenis pie constitutæ, studia sua accommodans, se hoc signo notabili doceri & officii admoneri considerat. Ita & boni per hæc phaenomena eximia (ut quidam Vir doctus Astronomiae cultor egregius in hac urbe degens, cui hæc ipsa, quæ vides, dijudicanda miseram, judicat) de providentia divina & singulari ejus cura, quæ suos respicit, certiores fiunt, & mali de majestate irati & justii Dei fusius mirando tanto melius informantur, Patre caelesti, etiam dum iratus virgam manu tenet & ostentat, filiis probis, minando & plagas infligendo improbis, constantiam in virtute injungente & commendante, premiaque promittente, vel etiam

distribuente. Porro Cometam non esse signum naturale bellorum, famis, pestis
 aliarumque calamitatum, inde Viri docti probant, quod Cometa nec sit cau-
 sa rei significatae, nec ejusdem effectus, nec quiddam à communi causa cum
 rebus illis profectum. Hoc autem etiam illi urgent, qui inter eos Cometam
 halitum esse in aëre infra Lunam accensum cum Aristotele putant. Ac qui eos
 in æthere supra Lunam generari asserunt, ab eorum mente tam procul est Co-
 metæ efficientia in inferiora agens, quam est ab istis ipse Cometa. Sequi multa
 tristitia Cometæ palam est, non tamen inde sequitur hæc ab eis effici. Sequun-
 tur enim eos & læta multa. Nec tamen hæc ab eis effici quisquam dixerit. Non
 igitur & illa efficiunt. Nam par est utrūque ratio. Signa tamen naturalia mu-
 tationum aëris, tempestatumque esse illi fatentur, qui eos infra Lunam ex fumis
 calidis & siccis generari & in vicina agere putant. Nec tamen necessario nec sem-
 per id Cometæ efficere, teste experientiâ fatentur. At qui eos cælo vindica-
 runt, in tam magna distantia nullam eis efficientiam in terrena concedunt.
 Cometæ multos sinè malis visos: multaue vicissim mala sine Cometis Dudi-
 thius, Scaliger, alique demonstrant. Imò verò Dudithius, Squarcialupus &
 alii plura exempla pro Cometis, quam contra Cometæ produci posse affirmant.
 Cometæ itaque illis non portendunt mala propriè nec naturaliter: Nisi fortè
 portentum naturale, cujus ortum & causam natura reddere possit cum Simone
 Grynæo intelligas & divinis portentis opponas. Tunc enim & Cometa porten-
 tum non minus quam parelii & paraselenæ erunt. Artificialia signa Cometæ esse
 admittunt Viri docti, ut scilicet ex intentione Dei & hominis obsequio vel con-
 tumacia portendant bona vel mala. Consentaneum nempe rationi est si Come-
 ta esset signum naturale, certum & necessarium esse debere, sicut ipse certus
 unus est. Quod si certum, hujus non ullius mali, temporis & populi signum
 foret. Hoc autem dicere illi ipsi, qui Cometarii & Cometomantes vulgo vo-
 cantur, saltim plerique non audent. Nam & qui à situ & colore Cometæ præ-
 sagia deducunt, palam falsi sunt. Manet igitur Cometam non esse signum na-
 turale, sed supernaturale, artificiale arbitrium, memoriale, intentioni tribuen-
 dum divinæ, sapienter & justè ac benignè cum homine quem non tantum creâ-
 rit, sed & ratione & libertate præditum esse voluerit, agentis. Prout verò is
 libertate illâ ad bonum vel malum utitur, ita Cometa bonorum vel malorum
 eventuum signum est. Verbo: Cometa à natura quam Deus ordinario agendi
 modo relinquit, producit, & à Deo ad commonendos officii mortales ad-
 hibetur. Saltim intentio hæc hominis ad pietatem ducens improbanda non erit.
 Nullum enim ab ea pietati, libertati, æquitati periculum. Imò pro eis stat &
 certat; sicut ex iis, quibus ad Amici Amstelodamensis oppositiones respondi,
 perspicis. Quod si illis validæ suppetunt contra necessitatem & efficaciam Co-
 metarum circa voluntatem humanam rationes, qui eos halitum infra Lunam
 accensum opinantur, multò fortius rem urgent qui eos in cælum, imò in fi-
 xarum orbem transtulerunt. Tolle enim Cometæ aëreos, omnia simul fatidi-
 ca decreta Astrologorum ab eis peti solita sustuleris. Atqui hoc firmis rationi-
 bus, imò demonstrationibus Mathematicis adstruunt præstantissimi quique Astro-
 nomi. Ita patet quàm infirmo fundamento nitantur illa Cometarum tristitia præ-
 sagia. Illi ipsi qui ea captant, in occasu Lunares vel alibi positos omnium bo-
 norum prænuncios esse fatentur. Iidem verò quàm parum illa certa sint, osten-
 dunt. Nam & proluviem universi prodigium & bellorum aliorumque malorum,
 ut ait Peucerus, Vir aliàs egregiè doctus de divinat. ut & terræ motum porten-
 tum esse, & tamen utraque à Cometis provenire dicunt. Ita & tonitrua, pro-
 digia, incendia quæ ea secuta sunt, iterum prodigia: Cometæ Eclipsæ & hæ
 aliorum malorum prodigia habentur. Ita illis res naturalibus causis deputandæ
 prodigia, & aliæ has secutæ imò ab iis, ut ajunt effectæ, nova sunt prodigia.
 Nam calidorum & siccorum vaporum aëra petentium collectionem vel Plane-
 tarum conjunctionem, Cometæ, hunc terræ motuum, vel Eclipsæ, vel in-

Cic. de prov.
Conf. &
orat. in Pi-
fon.

Ursperg.
Chron. fine.
Sigonius l.
17. de regno
Ital.

Plin. l. 19.
c. 4. Milich.
in Plin. l. 2.
c. 25.

undationum, vel incendiorum: ista belli; hoc famis; hanc pestis; faciunt prodigia. Adeò illis ferax prodigiorum & portentorum propago: attamen id frequentius quàm hæc cuncta simul uni Cometæ tribuere. Nec illud tacendum, Joanni Milichio, Viro certè pererudito, qui in Plinii lib. 2. Commentarium doctum nobis reliquit, eclipses & Planetarum conjunctiones esse prodigia certissima, Cometæ & trajectiones incerta dici. Quomodo itaque ad Cometæ eclipses referendæ? quomodo prodigia & ut certissima quidem, conjunctiones Planetarum, alia eaque incerta generant prodigia Cometæ? Prodigia & portenta tam de hominibus seditionum & calamitatum publicarum auctoribus, quàm aliàs de ipsis vitiis, non tantum Oratores & Historici, sed & Philosophi usurpant: improprie scilicet & in laxiori significatione. Idem mihi juris, dum de Cometis ago. In hominum vitiis, non in crinibus vel caudis Cometarum mala demonstro. Illa mihi, non istæ, portenta & prodigia calamitatum, quæ earum sunt, divinâ justitiâ & bonitate extra omnem culpæ suspicionem positâ, causæ reipsa, & in prudentiorum animis certa propemodum indicia & præsentia: quæ eis Cicero 1. de divin. tribuit. Num Ecclesiastæ more Cometa bonis bona, malis mala annunciet, *μετὰ φοβῆς* scilicet, an verò malis primariò, bonis verò per consequens tantum & vi contrariorum? quæris. Prius mihi semper placuit magis, qui ideò Cometam & fideli Consiliario ac monitori sæpius comparavi: licet, si vel posterius elegissem, metam tamen attigissem. Sed paribus auspiciis in campo Moralis Philosophiæ rem agere volui, Æquitatem nimirum Dei demonstrare hîc erat animus. Hæc enim tam in præmiis distribuendis quàm in pœnis irrogandis utrisque per Verbum, ejus præcones, & rariora Cometarum phœnomena in memoriam revocandis cernitur. Unum numero & forma signum requiris, quod sit iræ & gratiæ simul divinæ signum naturaliter vel præternaturaliter. Non inconveniens attulisti illud Iridis. Sed en tibi Serpentem æneum in deserto! en ipsum ejus antitypum Christum, qui in signum salutis & perniciæ, fidei & contradictionis positus! en illud filii hominis signum appariturum, in ultimo ejus adventu & fine mundi, qui à nonnullis per Cometam futurus creditur. Hoc vel maximè bona bonis, mala malis æquè nunciabit, ut Christus Dominus Luc. xxi. docet. Licet autem tale signum Cometam esse Deus in sacris oraculis nobis non revelârit, tamen id ex inspecto magno operum divinorum libro, ubique, præsertim in exercenda in bonos malosque justitia omnibus libris, signis, operibus denunciata, conspicuo colligitur, inque eo legitur. Solis diversam actionem in variis subjectis non immeritò attulisse me puto. Formaliter enim tantum calefacit. At materialiter five materiæ in quam agit, ratione liquefacit & indurat. Idem bonis & malis lucet, sicut Cometa utrisque denunciat. In eo tamen differunt, quod notas, Solem utrisque benè lucere, Cometam bona tantum bonis, mala verò tantum malis denunciare. Nempe Sol agit tanquam causa naturalis. Cometa tanquam signum artificiale. Ita ibi exemplum est Physicum, hîc Ethicum. Quod etiam observandum est, cum Cometam concionatori comparo. Concionator enim propriè dictus & vultu & verbis alium se bonis, alium malis præbet. At Cometa utrisque quod convenit, unus idemque forma & situ denunciat, nempe ut mutus Concionator, acclamans omnes

Discite justitiam moniti.

Hæc Tibi nunc de hoc argumento dicenda habui: plura daturus si eis opus esse, ulterioribus oppositionibus testari volueris. Verbum addo: Wernerum Rolevinckium, fasciculi temporum auctorem, occasione Cometæ Anno 1394. in forma veru, quem Astrologi pessimum judicant, visi, hæc adnotare: *Rarò vidi prænosticationes de influentiis cali factas, veritate fulciri. Nam de futuris contingentibus non est determinata veritas. Ac sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum, ut Salomon & Apostolus testantur. Insuper qui ex nihilo omnia creavit, ille per electos suos*

suos amicos potest ea faciliter immutare, dicente Propheta Psal. 101. Opera manuum tuarum sunt cæli, & sicut oportorium mutabis eos & mutabuntur. Et licet stella & planeta causent generationes & corruptiones in istis inferioribus, ut patet 11. Physic. tamen hoc se non extendit ad actus & opera hominum, sicut sunt prælia, dissensiones, pressura gentium &c. Ad talia etenim, licet per influentias cali homines aliquando inclinentur, non tamen necessitantur: aliàs arbitrium hominis non esset liberum. Ideò Ptolemaeus dicit, Vir sapiens dominabitur: scilicet resistendo influentia caelesti. Hæc ille.

Ex Marchia Hamburgum die 18. Novemb. 1666.

ACcepi rectè literas Tuas die 30. Septemb. datas de argumento Cometico, siue de significatione Cometarum, benè longas. Ad has breviter Tibi hîc respondeo. Crede enim me quoque occupationibus gravari multis, imò & laboribus haud levibus exerceri. Fateor me nondum concipere, quomodo dici queat, Dei verbum & signa, intellige eadem numero (nam de talibus tantummodo inter nos quæstio est) ubique & semper piis præmia, impiis supplicia denunciare. Nunquam enim signum gratiæ, signum iræ, & signum iræ, signum gratiæ; verbum item iræ, verbum gratiæ, & contrà est, cum hæc sint contradictoria. Hoc totidem verbis Scripturæ, quotquot Deus gratiam atque iram suam denunciâns protulit, probatur, dum nunquam iisdem numero verbis gratia atque ira prædicatur, sed subinde aliis atque aliis sibi contrariis. Idem de signis statuendum. Videris igitur mihi componere ea, quæ dividenda erant. Non enim inter nos quæritur, an verba Dei integrè vel compositè sumta, & signa Dei in genere sumta utrumque sibi velint, iram nimirum & gratiam, bonum & malum, sed quid sibi hæc vel illa verba atque signa in individuo velint ex Dei mente, siue naturaliter, siue supernaturaliter, siue arbitrariè? Deinde exempla, quæ adducis, id ipsum quod ego volo, non verò quod Tu vis, probant. Ego enim sentio, siue signum, siue verbum, siue Præconem, si utrumque denunciare dicendus sit, non eodem modo id intelligi debere, ut contradictio tollatur, Tu contrà. Ad quam rem probandam, dum iridem (quam non inconvenienter me attulisse scribis) serpentem æneum, Christum in signa iram atque gratiam divinam eodem modo indicantia datos esse asseris, miror. Quomodo enim probari vel concedi potest, iridem tam in signum vindictæ, quàm gratiæ datam hominibus, æneum serpentem tam ad mortem, quàm ad vitam exaltatum in deserto, & Christum antitypum mundo à Deo tam in exitium, quàm in salutem concessum vel missum esse? Distinguendum enim est inter usum & abusum rerum, aut saltem inter Dei voluntatem antecedentem & consequentem. De illa sola inter nos quæstio est, dum quærimus, quid sibi Deus per ejusmodi signa velit, non quid & quantum abusu concesserit, & quam poenam contemtoribus signorum gratiæ immisurus sit, aut quantam gratiam poenitentiam ad signa iræ acturis factururus sit. Est autem inter illa differentia tanta quantum distat cælum à terra. Voluntas enim consequens voluntatis etiam est, quod de antecedenti dici nequit. Ideò puto Te identitatem significationis non positurum, & diversitatem potius tollendæ contradictionis causâ clarius indicaturum. Arbitrium Dei & hominum uno ore omnes asserunt brevissimis verbis: *Astra non necessitant* quamvis inclinant. Sed de his fatis.

S. P. *Voluntas consequens voluntatis etiam est.* Ex. gr. quando Christus signum contradictionis & lapidis offensionis dicitur aut est, id Deo quasi invito fit, & non tam volente, quàm permittente, cum potius mali homines id velint, quod Deus non vult: prohibet enim scandalum & contradictionem istam, minatur poenam contradicentibus, quia id non vult. Quod verò Christus sit in resurrectionem, id Deus per se ac primariò & propriè vult & amat, & ut homines se erigant in Christo jubet, & irascitur quando iis Christus non est in

resurrectionem. Estne hoc in signum lapsus & resurrectionis dari eodem modo ex mente seu voluntate Dei? Sic iris atque æneus serpens in signum gratiæ tantum dati sunt, in signum iræ vel mortis non à Deo dati, sed ab hominibus per abusum transmutantur, Deo id nolente ac puniente, & quicquid hic Dei voluntatis accedit, nonnisi sapiens permissio ac directio est, non propriè voluntas. Clarius adhuc dicam, quæ sit differentia. In propriè dicta voluntate, qui finem vult, vult etiam media, atque Deus salutem hominum in Christo volens, vult etiam fidem atque poenitentiam, incredulitatem atque contumaciam media damnationis non vult. Ergò non mortem peccatoris. Sed si quis invito Deo contumax esse velit, Deus id vult permittere atque punire. Vides quantum hæc à se distent: Ut Christum Salvatorem appellare deceat, imò necesse sit: perditorem mundi, impium sit, nisi valdè impropiè. Hæc ad Tuam thesin applica. Propriè atque primariò ac per se Deus signo quodam nonnisi alterutrum contradictoriorum significare vult atque intendit, sive serpente, sive iride, sive Cometa, alterum nonnisi permissivè & contra voluntatem suam primam evenit. Nos planè hic non quærimus, quo successu vel eventu signum aliquod à Deo erigatur, cum is sæpius contra Dei voluntatem ac institutum sit, sed quo fine & qua intentione. Successus & eventus potest esse alicujus facti vel operis contrarius: sed finis nequaquam. Sic finis illius Cometæ ante excidium, signum excidii erat: si verò poenitentiam egissent Judæi, contrarium evenisset, non quòd eam gratiam hoc signo Deus prædixisset: sed quòd iram quam signum minitabatur contra Cometæ illius naturam vel scopum avertisset. Sic Christus, sic serpens, sic iris ex instituto Dei nil nisi gratiam denunciarunt, & in hunc finem à Deo ordinati sunt. Si contrarium eveniat, id contra Dei voluntatem & institutum sit ipso permittente, ut homines sibi id quod in salutem tantum datum erat, in exitium pervertant, & gratiâ Dei abutantur.

Hamburgo in Marchiam Kal. Januariis 1667.

PRæmisso ex more sincero novi anni & plurium sequentium cunctis bonis & gaudiis cumulatorum voto, paucis (si magnitudinem multiplicis argumenti spectes) ad Tuas literas d. 18. Nov. datas respondeo. Paucis dico, tum quòd satis jam de hoc argumento dixerim, tum quòd ad finem operis omnibus viribus contendens, temporis mei parvus sim distributor. Ideò nec eventigio ad Tuas respondere potui. Idem numero verbum Dei, utpote mutus concionatur & præco, piis præmia, impiis supplicia simul denunciat Esa. 3. & alibi passim. Quin & tunc cum alterutrum facit, alterum indicat, præsupposito justitiæ divinæ fundamento, quod in aperto est. Itaque iisdem numero verbis nunquam Dei gratia & ira simul prædicatur: sed eodem numero verbo. Adhæc nunquam illa duo iisdem numero verbis prædicantur explicitè, sed implicitè semper, ex noto illo & immobili justitiæ divinæ argumento. Ac proinde sicut unum Dei verbum compositè sumtum præmia & supplicia denunciat, & eadem numero verba implicitè id præstant: ita & Cometes unus numero, tanquam Concionatur, vel consiliarius vel Præco, sed **MUTUS**, & **REBUS** sui apparitionem secutis, quæ plura, ut visus auditu acrior est, & latius patet, præstare quàm verba possunt, **NON VERBIS** docens, introductus, Ethicè & impropiè utrumque sine contradictionis periculo præstare potest. Nempe dum piorum & voluntati Dei obtemperantium felicem sortem hac occasione ob oculos positam nobis intuemur, simul miseram impiorum & contumacium conditionem in memoriam nobis revocamus. Atque hoc non alio sensu exempla de iride, serpente æneo & Christo huc pertinere dixi (nisi quòd plus de Cometa signo in Scriptura Sacra indeterminato, quàm de illis, quæ certum finem in verbo Dei determinant dici eique tribui queat) idque me satis clarè exposuisse putavi. Alioqui si ista quæ Tu dicis simpliciter & absolute

solutè intelligerentur, contradictionem hæc involverent, fateor. Identitatem significationis propriè & strictè loquendo, non admitto (licet signum contraria portendens pro ratione subjectorum, vel etiam efficiens idem in se maneat) sed tantum ejusdem numero phænomeni significationem indifferentem & æqualem ad duo diversa subjecta eodem tempore, & modo in sese, sed non eod. respectu ad utraque se habentem. Nam unum numero signum, etiam naturale, uno eodemque tempore, imò & modo in sese, sed non eodem respectu, quin potius pro diversitate subjecti, portendere (voce latius acceptâ) posse contraria, docet pluvia, quam me in literis ad Amicum Amsterodamensem attulisse pro exemplo, nosti. Prout enim in agros depressos vel elatos, uliginosos vel arenosos cadit, ita sterilitatis & ferilitatis simul signum inde & causa est. Sic & dum nares stillant sanguine vel alii corporis meatus, signum hoc est, sed in diversis subjectis, atque sic eodem tempore & modo, sed diverso respectu, modò sanitatis melioris, modo gravioris morbi, imò & mortis. Existimo itaque diversitate subjectorum eandem actionem diversimodè recipientium contradictionem à mea sententia arceri, & hanc controversiam dirimi. Adeoque rectè diversitatem significationis Cometarum in mea sententia hætenus ponis, in qua sola identitas significationis ipsius signi, tum temporis & modi respectu locum habet. Accedit me Cometam causis actionum à voluntate humana proficiscentium prorsus eximere, & signum ac portentum statuere non Physicum, sed Ethicum, non necessario aliquid significans & determinans, sed arbitrarium & memoriale, eumque per suetam prosopopœjam, morum commendandorum gratia, introducere. Quid ni igitur eum BONA BONIS, MALA MALIS portendere & denunciare dicam?

Cometas, præsertim in aëre nostro (si qui tales dantur, de quo nunc non disputo) generatos, vel eum trajicientes posse ex vicinia in hæc inferiora, præcipuè in aërem, aliquid agere, non nego. Sed sine Cometarum apparitione quoque mutationes in aëre & in his inferioribus evenire, ab experientia demonstro. Quanto magis dicendum est, sine Cometis actiones hominis voluntarias fieri? nam si illi non necessariò ad actiones naturales concurrunt, quantò minùs ad liberas?

Inclinare astra hominem quodammodo, quod ad actiones naturales attinet, paritèr non nego: sed eadem voluntatem hominis & ab ea profectas actiones excitare vel dirigere, & in hominum mentes liberas influente vi malefica sævire, cum illa usibus nostris servire jussâ sint, ut credam induci non possum.

Quæ porrò de voluntate Dei antecedente & consequente, de usu & abusu, de fine & eventu piè & prudentèr doces, verissima sunt. Sed in iis locum habent, quæ expresse à Deo revelata vel præcepta verbo ejus sunt. Alia autem est ratio signi, & quidem improprie dicti, quale mihi Cometes est: cui plus, ut paulò ante innui, quàm iridi vel serpenti æneo, quæ certum quid ex præscripto Dei determinabant, accommodari potest. Idcirco quæ ad commendandam pietatem, damnandam impietatem morum faciunt, ne alterutrum negligamus, meritò ei tribuimus & applicamus. Qua in re non ex fine & intentione divina, de qua Tu iterum piè & eruditè differis, prout in Scripturis Sacris prodita est, quæ de Cometis nil docent, sed ex analogia justitiæ & eventibus Cometarum bonis & malis, de iis judicium æquum bono generis humani ferimus.

Ac verum quidem est Dei voluntatem & intentionem ad bonum omnia dirigere: verumtamen præsuppositâ hominum malitiâ verbum Dei & signa cæli non tantum bonis præmia, sed & improbis supplicia portendunt & denunciant.

Christus semper Servator manet licet impiis perditionem denunciet, & alaturus sit: & quæ impietatem redolent, non tantum improprie non dicenda, sed nec cogitanda sunt.

Crinita & alia quævis stella (ut omnis res à Deo creata) manet bona, etsi vel

vel homines eâ abutantur, vel impiis illa interitum denunciare dicatur. Horum contumacia pœnitere nescia Dei intentionem & consilium irritum reddit adversus se ipsum, quod in Pharisæis & Legis peritis videmus, idque meretur, ut Deus, qui nil nisi bonum & salutem intendit, de perdendis impiis cogitationem suscipiat, idque signis rarioribus & magis illustribus denunciaret, ut ad meliorem mentem redeant pœnitentiæ capaces & paratam pœnam effugiant: Verbo: Ethicè hæc à me disputantur, nec in iis ἀρεῖβη. Physica vel logica quærenda. Secundùm hanc Tua, quæ disputas doctè, veritati conveniunt. Illa autem ratione à me dicta publicam ut utilitatem promovent, ita & laudem, ut spero, merebuntur. Sicut verò ego multum Tuæ cordatæ humanitati & facili benevolentia debeo, qui Platonem*, hominem, teste Gellio, veritatis amicissimum, ejusque omnibus exhibendæ promptissimum, imitaris, ita & Tume Tua & Tui similibus vestigia premere patieris. Vale.

* Noct. Att.
l. 10. c. 22.

Hamburgo in Noricum die 12. Decemb. 1666.

S. P. Vir Clarissime & Doctissime.

Perfectò propemodum observationum de Cometis nuperis à multis Mathematicis Excellentissimis & Clarissimis factarum syntagmate, tum & secundo operis mei, quod nosti, tomo Historiam omnium Cometarum complexo, de significatione Cometarum aliquid addendum esse, æquum & utile judicavi. Hinc provocatus ad hoc argumentum tractandum humanissimis Francisci Cuperi, Amici Amsterodamensis literis, id hac, ut vides, ratione peregi. Istas aliquot epistolas nostras Amico optimæ notæ in Marchia degenti, expendendas misi. Ejus judicium meumque responsum geminum postea videbis. Interim hæc Tuo terso & consummato judicio submitto. Rogo autem ut libertate utaris Philosophicâ, quæ & mihi grata erit, & veritati illustrandæ conveniet. Vale.

Ex Norico Hamburgum die 12. Januarii 1667.

S. P. Nobilissime Lubienietzki Domine plur. honor.

L Egi sanè avidissimè quæ de Cometis ultro citroque scripta transmisisti; factum autem inde est ut dubium dubio auxeris. Quod si non gravaberis audire, quæ opponenti, qualem nunc fingam, displicebunt, quæ non probabuntur, apertè ad Te omnia scribam.

I. Cometæ interdum è supernis apparere & conspici sensus oculorum indubiè ostendit.

II. Illi, an eo tempore, quo apparent, primum esse incipiant per novam specialem creationem, id est ex nulla præexistente materia, à DEO factam; an vero per specialem dispositionem materiæ jam quondam productæ (quam Peripatetici primam vocant) ad novam hanc magnitudinem, figuram, situm, motum & quietem recipiendam, Vos quidem in disputationem trahere non opus esse arbitramini, cum id ad eam, quæ proposita est de significatione Cometarum, quæstionem, nihil, aut parum facere judicetis. Ego verò ex Cometarum aut certo constituta origine, aut dubia adhuc inter cruidos, multum lucis petendum esse duco, aut ad expediendum, quod agitur, negotium, aut in dubio prorsus relinquendum, ita ut nec secundùm Te, nec secundùm adversarium illum tuum lis tutò dari possit. Tertiam enim sententiam qui amplectetur, & Cometæ nec noviter à DEO creari, nec noviter à DEO generatione produci asseret: sed inter opera æterna naturæ numerabit, aut ordini stellarum adscribet, quæ in prima creatione conditæ sunt, ille nec bonorum bonis, nec malorum malis omina habendos esse Cometæ respondebit.

III. Quæ sententia, quia nec absurda est, nec impia, &, si non majori probabilitate

babilitate nititur, quam utraque prior: at certè nec minori defendi posse videtur, quid ad præsignificationem Cometis tributam sive bonorum bonis, sive malorum malis, faciat, paulò post aperietur.

IV. Id saltem hîc dici potest, quæ ab utraque parte de directione DEI apparentium, vel noviter creatorum, vel noviter generatorum Cometarum adducuntur, parum ad præsens facere. Nam si per directionem DEI intelligatur generalis illa gubernatio, quâ omnia in universum DEUM moderari dicimus, supera, infera, nemo præter Epicurum qui providentiam DEI sustulit, id quidem inficias ibit; ad præsignificationem autem aut bonorum bonis, aut malorum malis, quod Tibi placere video, aut malorum saltim malis, quod alteri arridet, illa Cometæ generaliter à DEO directi apparitio non plus facit quam omnia alia DEI opera in cælo, in terra, in mari &c. etsi aliqua rarius, aliqua frequentius appareant.

V. Specialem ergo directionem DEI à Vobis hîc intelligi arbirror, sive ejusmodi ejus actum, quò, novo quodam & insolito modo, ejusmodi phænomenon hoc aut illo tempore sive creando, sive generando producit, ad hunc peculiarem finem, ut hoc tempore, & loco, homines pii illud videndo colligant, DEUM hoc signo velle, ut officii sui admoniti nihil ab eo viso sibi timeant, etsi magnoperè timendum sit impiis, quibus etiam DEUS speciali ratione eodem minetur vel famem, vel pestem, vel annonæ caritatem & similia.

VI. Jam verò nisi fallor, caput quæstionis inter vos constitutum, rectæ prorsus affectus sum, idque me largiri interim videbitis generali illa DEI Cometarum, undecunque tandem ortorum directione, finem aliquem ab eo intendi, atque adeo æquè Tecum à Democriti, aliorumque, casu res humanas ferri sententium, sententia longè abesse.

VII. Quia & illud amplector, si quidem Cometam signum esse constat, notam eum esse alicujus signati, & à sapiente Numine etiam alicui datum qui ex eo signo aliquid judicare vel possit, vel debeat. Signum enim alicujus signati est, ut relatum sui correlati relatum est.

VIII. Tandem igitur ad signatum omnis disputatio apertius devolvitur; sive cum aliquid significare Cometas ab omni parte affirmetur, quinam illi sint, quibus aliquid significant; deinde quid illud sit, ad quod significandum Cometæ à DEO conspiciendi præbeantur?

IX. Primum verò Tu ad omnes omnino homines pertinere disputas in litteris die 19. Julii anni proximè elapsi in Hollandiam datis, deinde in specie nominas bonos & malos, & illis quidem bona, quæ in iisdem illis litteris enumeras, prolem, victoriam, vitam, pacem, rerum incrementa & alia similia; his verò mala prænunciari asseris, qualia fames, pestis, bella, annonæ caritas sunt. Aperte autem in iisdem litteris fungi eos scribis loco Concionatoris sive præconis cælestis & fidelis Consilarii, qui omnes officii sui admoneant; bonos, puta, ut boni esse pergant: malos, ut mali esse desinant, Autor vero Epistolæ p. 6. mala solum malis eos prædicere opinatur, atque adeò fungi loco Concionatoris, & præconis cælestis sive fidelis Consilarii, qui omnes malos officii sui admoneant ut mali esse ne perseverent. Hæc enim si rectè judico, intenduntur.

X. Nisi, inquam, à mente vestra aberro, undecunque tandem Cometæ oriatur, præter ordinem tamen, quasi insolitum quoddam corpus, & hætenus quoad eam numero substantiam, & hujus ipsius figuræ, magnitudinis, situs &c. sive nondum creatum, sive nondum generatum habetis, adeoque speciali nova actione productum, atque novo sui spectaculo ad specialem aliquem finem, hoc ipso tempore à DEO intentum, sive indicandam ejus longanimitatem, quâ noviter quoscunque officii sui admoneat: sive accelerandam ejus vindictam, si officii sui admoneri se non patiantur.

XI. Nisi fallor Iridis instar Cometa Tibi est (præcipuè eâ ex parte, quâ bonis cum bonorum omen esse arbitraris) quam Iridem signum gratiæ divinæ humano

mano generi datum esse S. Moses testatur, quâ conspectâ promissorum divino-
rum memor, ab ejusmodi cataclysmo nihil sibi timendum esse judicet, quod
quidem conceptis verbis DEUS indicaverat Gen. xii. 13, 14.

XII. Atque hoc ipsum si consimiliter in opere isto tuo, ad quod Epistolæ
autor provocat, evicisti de Cometa, confectum negotium est, & hæc, quæ
obverti fortè possent, jam eversa sunt, sin minus prævisa, quanquam vix cre-
dam à Te oculatissimo Viro non esse visa, ut, quid responderi possit tertio,
qualem finxi, addi in ejus gratiam valde vellem.

XIII. Ergo à DEO Cometas conspiciendos dari cum constet: hoc speciali
fine eosdem ab eodem dari, ut hoc tempore, & loco, tanquam novi præco-
nes cælestes, & fideles consiliarii, bona bonis, mala malis, aut saltem mala
malis prædicere jussi sint, UNDE CONSTAT?

XIV. Divinæ inquam, illius institutionis, imperiique notitia unde ha-
betur? Nam neque ipsi Cometæ literis syllabisque id inscriptum est, ut tan-
quam ex libro legi possit præconem se novum DEI esse, cælestemque consi-
liarium bona bonis, mala malis, aut malis saltem mala prænunciantem; neque
à nescio quo Angelo Cometam dirigente; quòd ab Arriaga, Mœstlino, aliis,
gratis scribi opponens dicet, aliquando de cælo clamatum esse. *DEI* autem
revelatione, qui mentem hanc suam patefecerit, (sicut in iride factum est) *id*
innotuisse, tum credet, cum *unde*, vel *per quos*, vel *quando* hæc revelatio pro-
fecta sit, indubiâ fide ostensum fuerit.

XV. Fallor, an Tu hanc revelationem è Jerem. cap. x. 2 deducis, & nisi
etiam hîc à Tua mente erro, his consequentiis *Metuendos naturâ suâ omnibus*
hominibus Cometæ esse, prophetam dicere, Tu supponis. Porro verò *quia me-*
tuendi sint omnibus, addere Prophetam, *non tamen ita metuendos esse bonis, quo-*
modo gentibus metuendi sint. Id enim agere Jeremiam ut eo metu bonos omnes
liberet, *metuendos autem esse ut vindices divinitus missos omnibus malis*, qui orbitam
gentium premant infidelitate, improbitate vitæ &c.

XVI. Hæc si tua est sententia, ut omnino mihi videtur, accipe quæ à Ter-
tio opponi possunt.

XVII. Illud verò, quod, ut certum, jam à Te supponitur, Cometæ
metuendos esse Prophetam dicere, negabit. Sive enim sic instituas ratiocinari:
Gentes metuunt signa cali, inter quæ Tibi Cometa ponitur: Ergo metuenda sunt;
habebit quod regerat: Gentes etiam metuere auguria, extispicia, quæ me-
tuenda tamen non sint. Sive ita: *Metuendi non sunt Cometa ut gentes metuunt,*
metu scilicet idololatræ, sive ut propterea eos colamus, ritugentium. Ergo. *Me-*
tuendi sunt alio fine, nempè ut vindices, aut ut præcones cælestes malorum
præcipuè malis. Petet enim consequentiam sibi probari ad consimilem modum
argumentaturus: Mactandi non sunt viatores ut gentes quædam mactant. Er-
go. Mactandi sunt alio fine. Disparem collectionem si dixeris esse, eo quod ma-
ctandi homines prorsus non sint: metuendi autem Cometæ sint, postulabit
Te adversarius petitionis principii.

XVIII. Et ne ludatur in voce *metus*, addet: non absolutè hoc ab omni
parte quæri, *annon à phænomenis cali*, inter quæ Cometæ recensentur, *ullâ ali-*
quâ ratione aliquid timendum esse possit terrigenis? Id enim è Syracide cap. xxxix.
constat, armari à DEO, ut domino hujus universi, in homines omnes crea-
turas posse; quin Judic. v. 20. de stellis contra Sisseram dimicantibus legitur,
per quas, quanquam incongruè, Cometæ intelligere quosdam non nescio;
neque verò quidquam sive soliti, sive insoliti sive in cælo, sive in terra, sive
in mari &c. ostendi poterit, quod in exitium mortalium verti non possit ab
irato Numine? & quo quid rarius, quo aspectu tetrius, hoc facilius vel ex
solo intuitu, vel clamore, vel motu &c. nocturno præcipuè tempore formidi-
nem piis æquè ac impiis injicere potest. De hoc verò metu, qui naturalis dici-
meretur, hîc non disceptari opponens asseret. Totum enim penè mundum tot
præconibus

præconibus Cælestibus, terrestribus, marinis, nocturnis, diurnis plenum futurum esse, ut, de Cometis id affirmare seorsim, opus neutiquam sit.

XIX. An autem ad incutiendum peculiarem metum peculiarium malorum, utpotè famis, pestis, belli, obitus principum, annonæ caritatis &c. brevi etiam lecuturorum, nisi officii majorem rationem homines, quibus apparent Cometae, habuerint, à DEO hoc aut illo tempore dati sint, id in quæstione esse dicet.

XX. Quod si enim *naturale phaenomenon* est, quod à Te in litteris t. Junii in Hollandiam exaratis admittitur, ut cætera sileam, præternaturale officium quasi cælitus prophetandi, aut comminandi, cur in re naturali quæramus, nisi in omnibus naturalibus, & hoc aut illo tempore locoque rarius præcipuè visis, idem licere statuere necesse sit; aut, si omnino ad hoc officium à DEO sive recens creati, sive generati, sive ab initio creati, hætenus latentes, nunc conspicui facti sunt, id utique à liberrima ejus voluntate fieri fatendum erit: Liberrimam autem illam voluntatem ejus, nemo nisi cui ille aperuerit, cognoscere possit, poscet opponens testimonium hujus divinæ voluntatis, idque sic satis confirmatum, ut solâ suspicione, aut religione alterius (quâ facile credens facile quoque decipi possit) sibi non imponi certo sciat. Cæteroquin enim vel abduci homines religionis Scripturarumque Sacrarum prætextu ad superstitionem; vel ubi rudior plebs deprehendet, gratis hæc extraque Scripturas dici declamarique ad populum terriculamenta inania, facile ad omnis sacrae religionis contemptum duci posse, judicaturamque non aliter se hisce scriptis dictisque deludi, quàm olim Africani, quibus visâ primum eclipsi lunari, pressi fame Hispani, palpum obtruserint; aut, si qui Scripturarum tenaciores futuri sint, illud CHRISTI Domini objectabunt: Habent Mosen & Prophetas, neque additum esse; ET COMETAS; præterea quid facti opus sit, & quid Dominus ab uno quoque reposcat, homini jam dictum esse Michæ cap. vi. 8.

XXI. Ad exempla omnium Cometarum Te provocare Autor Epistolæ primæ ab Amico Hollando scriptæ dicit. Omniumne vero? Id magnæ molis erit ostendere. Et recte ab Epistolæ Auctore monitum dicet opponens Hollandus in prima illa epistola, *bona & mala nullo apparente Cometa itidem obvenisse. Dein infra addit: non sufficit ostendere bona & mala eorum apparitionem fuisse secuta sed eos bona portendisse, & id quidem bonis*; adde, speciali jussu & imperio ad hoc officium noviter destinatos à summo Numine. Quæsi verit ex Te opponens, quibus Mithridatem accenseas, quo regnante stella Cometes 70. diebus luxerit, futuram ei magnitudinem indicans. Justino interprete, non 1. sed xxxvii. c. 2. Bonum ne dicas Mithridatem an malum? si malum, cur malo bonum prænunciat cum Tu bonis bona, mala malis concionari illum præconem velis. Si bonum, gentilis Tibi bonus erit, alienus à DEO, dignus cui DEUS peculiarem vatem de Cælo mittat. Crescit ut video Epistola sub manibus, cætera igitur quæ addi per tempus non possunt, Tu pro judicii tui acumine facile cernes: Vale.

Hamburgo in Noricum d. xxvi. Jan. cio 100 lxxvii.

E Quidem pergratam rem mihi fecisti quod sub Tertii Opponentis nomine, tot gravia dubia de Cometarum significatione moveris. Video autem, Te ex iis paucis, quæ nuper ad Te misi, Tuoque subacti judicio submisi, nondum plane sententiam meam, quam objectionibus Amicorum invitatus, illustrare magis magisque conor, percepisse. Inveni Virum quendam egregiè doctum, cui illa, quæ & Tibi dijudicanda tradidi, nec non Tua (ad quæ en ab eo adnotata) tum & hocce responsum meum, in quo brevior ero. Quæ enim dicenda hic forent, in iis quæ de hoc argumento inter me & Amicum Amsterodamensem conclusa & cum Marchiaco disputata sunt, & ad Te nunc

mittuntur, intelliges. Tu interim hæc mea pauca boni & æqui consule.

Ad §. II. Dixi ego & urfi, ut aliàs in opere meo, ita & in Epistolis ad Opponentem primum & secundum (ita Amicum Amsterodamensem & Marchiacum appellare liceat) Cometas, si sint cælestes & perpetui, vulgatam tristium significationem Physicam corruiere.

Ad §. IV. Cometas inter opera Dei, ut rariora & quodammodo extraordinaria, considero.

Ad §. V. & VI. Hoc ex ratione iustitiæ Dei monentis, minantis, salutem nostram curantis, perditioni occurrentis colligi potest.

Ad §. VII. & VIII. Cometa mihi non est signum Physicum, sed Ethicum, artificiale, memoriale, doctrinale, bonos & malos respiciens.

Ad §. X. In re tam ardua de generatione Cometarum, nil determinari potest. Significationem necessariam, eamque tristium tantum, evertit certè illa tot veterum & recentiorum Philosophorum sententia esse eos sidera perpetua affirmans. Veteres in adjunctis nominavi. Recentiores nosti: Cardanum, Oddum, Cartesium, Frangipanium, Columbum, Raymundum, Vallesium, Dicitum, Eckium, Fienum, magni sane nominis philosophos, ex Ricciolio & Fromondo. Et ille quidem ad quinque argumenta quæ pro hac sententia adferuntur, respondet, sed nec alios rationes deficiunt. Qua de re ego argumenta Tua exspecto.

Ad XI. & XII. De comparatione Iridis cum Cometa & discrimine utriusque signi in adjunctis multa leges: quibus, & Tertio OppONENTI, quem fingis, satisfactum iri, credo.

Ad XIII. & XIV. Cunctis Dei operibus & phœnomenis homines officii admoneri constat ex lege, Prophetis & Euangelio. Cometis speciatim id applicatur ex phœnomenon, eorumque rarius apparentium, magis illustrium & diutius durantium ratione: Cometa verò à me per Prosopopæjam Ethicam introducitur.

Ad XV. XVII. XVIII. XIX. Cometam non naturâ suâ (est enim sidus illustre, visu jucundum) sed tot tristium eventum solemnem experienciâ metuendum, nec à piis, sicut nec ullum signum cæleste, velut dominans, multo minus sæviens & maleficum, ritu idololatræ colendum vel metuendum ex mente divini vatis Jeremiæ: ex mente verò Moralis disciplinæ Cometam, ut fidelem Consiliarium & Præconem, reliquis phœnomenis, fulgore, motu, duratione præstantem, hominibus bona & mala, sui apparitionem sequi solita, in memoriam revocantem, audiendum esse sentio.

Ad XX. Naturale phœnomenon est Cometa, at non signum naturale: imò supernaturale, artificiale arbitrarium, memoriale. Audiendi sunt cæli, eorum ordines, motus audiendæ stella fixæ, errantes, crinitæ, caudatæ, audienda cuncta Dei opera Creatoris virtutes celebrantia. Sunt ex mente Ethices instar novorum Concionatorum eclipses solis vel lunæ. Atqui Cometis plus vulgò tribuitur, quàm reliquis phœnomenis. Et sola quidem mala ei adscribuntur. Itaque rem ad equitatem reduco. Adhæc Cometæ multis ut dixi, nominibus reliqua phœnomena superant. Deus nil nisi liberè agit, justè tamen & sapientèr. Deus voluntatem suam, ut homines opera ejus & signa cæli contemplando, dona fruendo, in officiis pietatis erudiantur, aperuit in libro gratiæ & naturæ, qui uterque nos ex visis, lectis, auditis officii admonent. Cometas quidam vocare solent novos Prophetas. Liceat hoc morum commendatorum gratiâ (cui studio undique parat occasiones & præsidia. Vir bonus, ubique certamina scelerum videns) dicere. Sed addendum, mutos esse Prophetas, qui sui apparitione bonis bona, malis mala nunciare, id est contraria simul sola apparitione docere possint; quod vocales Prophetas & Doctores simul iisdemque verbis facere nequeant.

Ad XXI. Omnium Cometarum exemplis probo, non tantum mala sed &
bona

bonarum apparitionem esse secuta, atque sic eos bona bonis, mala malis, his & illis in orbe viventibus, & in certas, ut sic dicam, classes distinctis portendisse. Deo rationes in dispensandis bonis suis semper constant, nobis sæpius ignotæ. Velim hinc benè consideres, quid de gentibus ductum naturæ, ut à Deo datæ, ita Deo grata suadentis, ad id quod justum, rectum, honestum est sequentibus, Petrus Act. x. & Paulus Rom. xi. doceat. Mithridates sanè fuit præclarus & sapiens Rex. Sed fuerit malus. Potuit bonus esse in comparatione ad Romanos, quos tunc peiores per eum plecti Deus voluerit, sicuti tandem eum per Romanos fregit. Adsenties mihi, si Te rectè novi, sobriè & cautè hic esse loquendum, dum ad abyssum judiciorum Dei venimus, & tutius semper iudicium in bonam partem inclinari, ac neminem damnatum iri ideò, quòd Virum bonum & justum in hoc vel illo cognitionis veri & recti gradu positum, damnare non audeat, sed potiùs docente ipso Domino, omnem qui temerè damnarit. Exemplum Justini lætos Cometas natalibus & auspiciis tanti Regis prælucentes describentis, quod indicas, docet jam olim quibusd. Cometas prosperorum nuncios habitos esse. Hæc nunc, inter varios labores, habeo dicere. Tu quâ es æquitate & prudentiâ non tantùm grato animo excipies meam libertatem, sed & hic dicenda, saltem apud Te, supplebis. Unum dicendum restat. Clarissimus Vir Henricus Oldenburgius, Inclutæ Regiæ Societati Anglicæ à secretis, hoc mense ineunte dedit ad me literas aliquot abhinc diebus mihi redditas, quibus me rogat, ut ei Philosophos in diversis Germaniæ locis, præcipuè Colonia, Francofurti, Lipsiæ & Augustæ Vindelicorum inveniam, qui cum eo & sociis ejus literarum commercium colere velint. Si Tu id facere velis, vel alios qui id oneris subeant nôris, mihi indica. Desiderant autem quædam sibi communicari in Mechanicis, Anatomicis, Opticis, Astronomicis, Physicis, Chymicis & similibus, ac se par pari reddituros pollicentur. Vale ac mihi constanter fave.

Ex Norico Hamburgum die xvii. Febr. M DC LXVII.

Accepi singula à Te missa quæ majorem nunc lucem disceptationi nostræ affulsere, quâ carebam cum priores meas misissem. De toto enim negotio præter illas pagellas ne literam legeram: Et quando, quod video, in eo mihi accedis, & Tu, Vir Nobilissime & cui Tu mea legenda dedisti *ad præsignificationem bonorum malorumque illam Cometa generaliter à Deo directi apparitionem non plus facere* (ex intentione etiam divina) *quàm omnia alia Dei opera in calo in terra in mari.* Compendium jam literarum ea quidem in re fieri posset, cum utrinque ita conveniat; at neque hoc tamen ægrè feres, qua bonitate es, si nunc quod cætera attinet, meus opponens aliquid superaddiderit.

Obviam à Te itum esse legit vanis vulgarium Astrologorum terroribus, quos exorto Cometâ credulis hominum mentibus injicere studeant; expectandum nempe aliud nunc nihil esse præter pestem, famem, sterilitatem, obitus Principum, & quæ non? Hinc Tu cum nugas vendi asseris, rectè id quidem; at ut horum prædictionis vanitatem destrueres, non opus esse dicet opponens ostendere 1. etiam bona secuta esse Cometarum fulgores, multò verò minus operose id agere 2. ut eorum bonorum signa fuisse statuatur, & denique 3. talium bonorum signa nonnisi bonis, sive eadem Physica, sive moralia, artificialia, doctrinalia vocentur. Primum enim illud satis fuisset ad eorum sententiam evertebam, si urgerentur probandi hoc onere, non nisi mala ad Cometarum conspectus subsecuta esse. Deinde si vel maximè, ex abundanti experientia & historiarum fide ostendatur, bona etiam ad Cometarum ortus evenisse neutiquam tamen opus esse addet, horum bonorum evenientium Cometas signa statuere, qualiacunque etiam vocare libeat, cum an ad hoc significandum dati sint, novis probationibus & argumentis confirmandi labor sumendus sit, quo superse-

dere possis: ut & 3. eo, ut bonis tantum ea indicia bonorum sint, cum Tu nec plus offendere possis quam generalia saltem *τεκμήρια* dici possent, qualia singula Dei opera maxima, minima, medioxima, solita, insolita, rara, frequentia, etsi aliqua animos in maiorem admirationem rapiant aliqua minus, ultra quod nisi Tu assurges, & speciali voluntate Dei, specialia bonorum præfagia bonis Cometas haberi voles, parum causæ suæ detractum Astrologi dicent. Hi enim cum indifferenter & ex æquo omnibus, his quidem, quorum regiones penetrant Cometæ, probis, improbis malorum subsequutorum indices faciunt (etsi illis in bonum, his in malum cedere non negent): speciali illud omne voluntate Dei fieri supponunt, qui tam maleficam eis phænomenis vim indiderit, qualem cæteris non indiderit. Et in eo quidem etsi eosdem falli & fallere juxta Tecum fateatur meus opponens, neque Te tamen satis eos convicisse regeret, nisi pariter non generali, sed speciali voluntate Dei bona bonis Cometas vaticinari probandum Tibi sumpseris. Tam hospes enim inter Christianos, certè astrologos nemo est, quin ex quolibet opere Dei aperiri sibi campum factus fuerit cogitandi de immensa virtute atque infinita potentia Dei, de ejusdem in pios clementia, in peccata verò severitate, &c. ut pulchrè rhetoricatur illa missarum thesium discussio.

Ut igitur speciali voluntate Dei hoc opus, Cometam mali præfagum esse is quidem Astrologus ostensurum se præ se fert, ita ut Tu quoque boni prænuntium bonis speciali Dei voluntate Cometam probes, à Te requiret, ad quod probandum illa *ex ratione justitiæ DEI monentis, salutem nostram curantis, perditioni occurrentis &c.* desumpta argumenta nondum sufficiunt.

Nec profectò alia mens eis sedet, qui ad intuitum Cometæ stupent & in admirationem ejus rapiuntur, quando non tam, ut Amico Tuo videtur, *quid hoc significet, quid hoc sibi velit*, sciscitari incipiunt quàm, quid hoc *specialiter* significet, quid hoc *specialiter* sibi velit, quid hoc *penitus novi* portendat præter ea, quæ Deus in genere ex operibus suis consideranda proposuit. Quotquot etiam titulum illum Bona bonis, Mala malis Cometas designare, legunt, quibusve eum indicavi, hi sanè aliud non colligunt, quàm, speciali voluntate Dei id fieri, à Te doceri. Nam generali illâ intentione,

& levis est cespes qui probat esse Deum:

Quidni tantæ magnitudinis, splendoris, motus durationis &c. cæleste corpus, aut quæ hæc quærenti. Quid hoc sibi vult? Quid significat Cometa? Singularis responsio: Significat, quod omnia opera Dei, præcipuè rariora visu significant; nempe Dei potentiam, majestatem, omniscientiam, bonitatem, bonis benè, malis malè cupientem. Hoc enim sibi, quisque indoctissimorum etiam Christianorum, ipsi respondere novit citrà magistri alicujus operam. Pro dignitate igitur operis, in quo tua se industria exercuit, tam commune responsum esse non videtur, utut cætera piam illam meditationem meus opponens probet, *in emolumentum publico, magisque mortalib.* profuturam: attamen nec satisfacturam sollicitudini, quæ planè mentes occupavit, ut exuere eam opinionem vix possint, speciale aliquod malum præsignificari, quod quale futurum sit, id ab aliis scire volunt, in qua superstitione cum firmari videbam easdem, declamationibus etiam variis ad populum, nihil horum certò metuendum asserui, cum de ea Dei voluntate Scripturæ nihil pandant; deinde verò nec consolationis plus addituram, quam quælibet alia Dei opera, ex quibus qui boni sunt, optima quæque sibi polliceri possunt, tanquam filii ex quibuslibet à Patre suo datis, ut ut rarò visis, ut ut adspectu formidandis, ut ut denique sese habeant. Sed abrupto, nec plura de his addo, quæ præsertim lucem adspiciant. Vale, & me, ut facis, ama.

Hamburgo in Noricum d. XVII. Martii MDCC LXVII.

GRatulor mihi, esse Tibi à mea parte hætenus satisfactum, ad præsignificationem bonorum malorumque non plus Cometæ apparitionem, ex intentione quoque divina, quam omnia alia Dei opera in cælo, in terra; in mari facere: si scil. ἀρετῆς & ratione significationis determinatæ, qualis vulgò Cometis tribuitur, habitâ, loqui velimus. Ego tamen puto me non immeritò morum commendandorum & officiorum, oblivioni magni ex parte traditorum in memoriam revocandorum causa, Cometam signum; præconem, Concionatorem & consiliarium improprie bona bonis, mala malis (præstat idem S. Scriptura consiliario comparata) sicut his & illis in orbe extituris, ita utraque certò ex divina ordinatione secutura, denunciante in theatrum produxisse. Videbar autem mihi meritò me lætorum significationem illis opponere, qui sola tristia Cometis imputant. Adhæc occasionem sumsi componendæ historiæ monitis Politicis & Ethicis, aliisque utriusque philosophiæ particulis refertæ. Hic primum spero me Tuo Opponentis satisfacturum esse: tum & illic signa me ostendere improprie & ex mente Ethices dicta: tum etiam docere me bona semper evenire bonis, cum & mala eis vertant in bonum, mala contra malis, cum & bona abusu vertant eis in malum. Tàm tristem quàm lætorum exempla, & quæ huc pertinent, per prolepsin à me allata, licet Cometomantes, qui dicuntur, solo probandi onere urgere, ut prudenter, judicas, potuissim. Porro non puto operosè mihi probandum esse Cometam bonitatis morum comendandæ gratiâ signum improprie dictum & Ethicum in theatrum produci à me potuisse. Constat enim omnia in hunc finem, ut significant ac prædicent Dei infinitam potentiam, bonitatem aliasque ejus virtutes & hominis debitam obedientiam, à Deo dari: tantò vero magis hæc rariora & magis illustria phænomena, quibus communiter cuncta mala adscribuntur.

Astrologi enumeratione eventuum felicium Cometæ sequentium satis refelluntur. Nam si eis tristes ideò meritò imputare se credant, quòd eos sequuntur, pari jure lætos eis imputandos esse concedant, oportet. Quòd si generali divinâ voluntate Cometæ aliquid significare concedant, (quòd certè nemo puto nisi qui & providentiam negaverit) per eosd. non tantum mala malis, sed & bona bonis à Deo tàm illa minante, quam hæc promittente, & semper, ubique ac per omnia homines officii admonente, denunciari fateantur necesse est. Integra enim providentia & justitia Dei hoc ut credamus, postulat. Idcirco divina oracula nobis & bonitatem & severitatem, misericordiam & judicium Dei simul ob oculos ponunt. Tu vis speciali Dei voluntate id fieri. Hoc etiam verum est. Nam qui cuncta, idem & singula voluntate, dispositione liberâ, sapientiâ & justitiâ suâ curat: dirigit. Sed cum & nil frustra faciat, velit autem ac intendat bonum (quale certè est omnibus statutis & operibus suis bonos & malos officii admonere) hanc justitiam & φιλανθρωπίαν Cometarum exhibitione testari ab Ethico dicendus est. Adhæc Cometæ sunt specialia phænomena, quæ cæteris longe multis partibus præstant. Quod si tamen Cometomantes non aliter quàm ex consequenti Cometæ mala speciali Dei voluntate nuntiare contendant, idem juris mihi, præsertim impropriam significationem urgenti, parant, ut eadem voluntate bona secutura nunciari bonis (cuncta enim à Deo bonis & malis dantur) colligam. Et si ex quolibet opere Dei virtutes tanti Artificis & Rectoris contemplandi occasio & incitamentum sumi potest, multò magis ex rariori & illustriori ac maxime diuturno inter temporaria phænomena phænomeno, & cui consensus gentium tot mala imputat. Ideò per me licet, urgeat Tuus opponens speciali Dei voluntate per Cometæ bona bonis, mala malis nunciari. Probare id nititur Doctissimus Vendelinus, ut nosti ex Habac. 3. Joannes Sculerus in erudita de Cometis Disquisitione, Cometæ

metas ad ostenta, prodigia, & signa in SS. LL. refert. Atqui hæc bona bonis, mala malis ferunt. Ideò is ipse Auctor lectu dignissimus & Tolossani dictum, *Cometam aut magnum bonum aut magnum malum asferre mortalibus* ex Kerkermano adfert, & *bona quoque Cometis portendi, quatenus corruptio unius est generatio alterius*, fatetur. Notum præterea est ex Porphyrio, Cardano aliisque Astrologiæ judiciariæ deditis, Lunares Cometas in occasu bonorum esse prænuncios, tum & eos, qui caudam dirigant in occasum, temperatam & optimam anni constitutionem illo veluti gnomone, indicare. Ita Cometæ in occidente apparentes, caudam verò in ortum projicientes: tum in Oriente lucentes, caudam in occidentem dirigentes (id enim sitûs Cometici ratio postulat) læta & bona significant, ex illorum ipsorum, qui ad Cometas cuncta mala quæ in orbe, longo etiam post Cometas tempore perpetuò eveniunt, referre solent, sententia. Ita etiam magna Cometalis, ut sic dicam, familiæ pars, quæ Orientem & Occidentem solem adspicit, ipsa adversariorum suorum confessione, de vindicatis sibi lætis omnibus jure meritoque gratulatur. Sed manum tandem de tabula, tantò magis, quòd adjungam sententiæ meæ rationes Num. xxx. quibus illa velut fundamento firmo & solido, inititur. Expectabo cum desiderio responsum Tuum ad hæc omnia, ut coronidem huic rei tam perplexæ, quàm tædiosæ imponas, in qua discutienda molestus Tibi amplius non ero, postquam studio indagandæ & illustrandæ veritatis satisfactum est. Vale Vir Doctissime, ad postulatam Anglorum (cui nunc addunt, ut habeant indiculum librorum Philosophicorum novitèr editorum) verbo responde ac me constanti benevolentia prosequere. Dabam molestis quibusdam occupationibus, quæ responsi officium tam diu distulerunt, expeditis, d. & anno ut supra.

P. S. Adjungo hisce duorum virorum, eruditione & pietate præstantissimorum, eorumque Amicorum communium, Amsterodami nunc agentium, judicia de significatione Cometarum inter me & Amicum Marchiacum agitata.

1. Quantum ex paucis, quæ ad me, Vir Generose, misisti, percipio, non magna est inter Te & secundum Opponentem differentia. Nam cum ille dicit, signum gratiæ non esse signum iræ, & contra, tunc intelligit directè ac per se fieri id non posse: Tu verò quando affirmas contrarium, sufficit Tibi, ut signum gratiæ sit per accidens etiam & indirectè signum iræ, & vice versa. Hac distinctione adhibita, existimo utrumque consistere posse.

2. Secundo OppONENTI hoc abitor, satisfacere posse, cum ita mentem tuam declaras, significationem Cometarum ancipitem in bonum & malum, à Te expressam, non esse accipiendum propriè. Sed impropriè, cumque fateris in Tuis ad illum litteris hæc à Te non dici *neque dicitur*. Etiam citra Cometas & ejusmodi signa alia omnia bonis sunt boni ominis & bonæ significationis, malis contrà.

Ex Norico Hamburgum die 9. April. 1667.

Nobilissime Vir, Fautor Honoratissime.

VIdi theses tuas, quas ea quidem expositione, quam tradis, non puto improbatum iri à quoquam, qui ex quavis occasione morum sanctimoniam commendandam & inculcandam probat, Cometasque non temnendos cum impiis, nec timendos cum superstitiosis, nec despiciendos, nec suspiciendos: sed ut incitamenta pietatis contemplanda esse cogitabit: quare quod funem alicujus contentions porrò trahamus, operæ amplius pretium rectè nulum fuerit. Ego, quod ea in re agere aliquantum mecum volueris, gratiam Tibi habeo: ut benè omnia interpreteris quæ scripsi amicè rogo. Vale.

FUNDAMENTA

Sententiæ contra determinatam Astrorum efficientiam & pro indifferenti ac æqua bonis malisque Cometarum significatione morali disputantis.

I. **A**strologicas quidem prædictiones determinatas assidua refutat experientia, juvat tamen ex occasione Cometarum, quibus illi plurimum tribuunt, plures rationes in hanc rem adferre.

II. Omnes divinationes in genere, & prædictiones ex astris in specie, damnantur absolutè in Script. S. Levit. xix. 27. Deut. xviii. 10, 11. Esa. xix. 12. XLIV. 25. XLVII. 9, 12, 13. Itaque sine periculo saltim talia curiosa tractari non possunt.

III. Si hæc damnantur in Chaldæis & Ægyptiis, tantominus ferenda sunt in Christianis, quos ad omnem sanctitatis perfectionem adspirare decet, nisi admodum sobriè illa tractentur, ignis instar.

IV. Providentiæ divinæ, omnia liberè regenti, sidera quoque & humana cuncta pro arbitrio justè temperanti, per farum Astrologicum detrahitur.

V. Per siderum efficientiam fatalem, vel tollitur vel læditur libertas hominis.

VI. Ex multorum sententia sidera lucent tantum, non agunt, saltim non eò modò, quò communiter agere putantur in terrena, utpote immane quantum remota. Sol solus agit, tum demum Luna, sed hæc mutuatio lumine: quam nec aliud omnibus stellis quidam tribuant, & hòc solò Planetas (quos solos Astrologi crepare solent, nisi quòd & situs eorum ad fixas rationem etiam aliquam habeant) gaudere certum videatur. Vid. Kepler. l. 6. epit. Astron. Copern. Weigel. Comm. de Cometis 1664 & 1665. c. vi. vii. & seqq. & Clarissimus Bullialdus l. 1. Astronom. Philol. c. x. xi. & seqq. Ubi quidem Vir Doctissimus probare nititur Planetas proprium quoque & ingenitum lumen, præter illud adventitium habere, imbecillius tamen esse, ad oculos non facilè pervenire & efficaciter pupillam non ferire fatetur. Et, ut nil dicam de sententia Kepleri, Magni profectò Mathematici, imò inter maximos meritò ponendi, & aliorum qui Planetas ullum lumen congenitum obtinere negant, & illos diversos planetarum à Sole, secundum certos proportionum gradus illuminatorum, colores diversæ constitutioni illorum corporum, tum & diverso situi tribuunt, ac res luce propria carentes si à Sole illuminentur diversos colores exhibentes in exemplum adferunt, ex ipsa Viri Doctissimi confessione, Planetas dominatum in terras, multo minus in mentem hominis, non exercere, & Astrologicas prædictiones à Planetarum efficientia deductas corruere satis patet.

VII. Etsi operatio siderum in inferiora concedatur, tamen specialis eorum virtus determinari & effectus certi ex ea prædici, ob varia impedimenta hujus rei explorationem turbantia nequeunt.

VIII. Servire non scire astris datum Gen. 1. nec quicquam in historia creationis de maligna vi eorum in inferiora influente legimus.

IX. Cometa propriè & strictè loquendo non est signum, multominus naturale, (licet sit naturale phænomenon) & necessarium, sed signum supernaturale, arbitrium, memoriale, doctrinale, quod pro diversitate hominum illud contemplantium & usu vel abusu donorum & operum Dei hujusque ipsius Phænomeni, bona vel mala Ethicè significat & prænunciat.

X. Cometa si signum naturale foret, bona potius quàm mala significaret, cum natura bonum intendat & illud efficiat, nisi impediatur. Impeditur vero hîc vitio hominum multorum (non tamen omnium) officii negligentium, bonis Dei abutentium: licet hæc bona in se semper maneant.

XI. Cometa, etsi sit aëreus, non necessariò agit in aërem (in quo naturam sine ulla Cometarum apparitione agere assiduo videmus) multominus in remotiora, quæ in terra sunt, omnium miminè in liberam mentem hominis, quæ à solo DEO conditore pendet.

XII. Cometæ sunt phœnomena illustria, lucida, jucunda visu, rariora & præstantiora cæteris phœnomenis temporariis, adeoque specialia, ut ideò plura ad præviam eorum apparitionem non tantùm tristia sed & læta, Ethicè saltem, referri possint, tam generali quàm etiam speciali DEI voluntate, quam omnia ejus opera, edicta justitiam inculcantia docent, consideratâ.

XIII. *Futurorum malorum ignoratio utilior quàm scientia.* Cic. 1. de div. saltem si utilis scientia malorum utilis & bonorum.

XIV. Cometæ læta quoque & funesta significare quidam veteres Philosophi & multi recentiores statuunt, ut alibi probavimus.

XV. Pro vario cæli positu Cometæ faustos Astrologi ipsi esse fatentur: Lunares enim in occasu, & Joviales, omnia bona, eos verò qui caudam dirigant in occasum, optimam anni constitutionem prænunciare dicunt. Ita & Orientales & Occidentales respectu caudæ Cometæ lætos admittunt. Imo verò teste Bertio initio Geograph. & meridionales Cometæ, iique matutinis oppositi, fausti judicantur.

XVI. In variis cæli plagis conspiciuntur, & modo in aëre, modo in æthere, ut multorum fert sententia, generantur Cometæ. Ideo nil certi in specie ex eorum apparitione colligi potest.

XVII. Nec illis, quibus verticales sunt, nocent (quod illustri illius Cometæ anno 1618. visi aliorumque exemplo probatur) nec illis in quos caudam dirigunt, nec etiam istis, qui subjecti sunt illis signis quæ Cometæ percurrunt, quod itidem multa exempla testantur.

XVIII. Experientia sæpius fallax est, non quidem in se, sed exploratorum vitio vel observationum difficultate.

XIX. Annales Cometarum non raro discrepant, ita ut exinde nil certi depromi possit, cum tamen ex primo apparitionis tempore & duratione, Cometarum quoque effectus formentur.

XX. Sæpè Cometomantes & Cometarii qui vocantur sibimet contradicunt, non tantùm de origine (de qua nil certi constat) sed & de Situ, motu & effectis Cometarum.

XXI. Vix ad ad triennium perpetuorum siderum operationem extendunt Astrologi, ut ait Clarissimus Bullialdus: Cometomantes verò sæpius ad plures annos Cometarum effectus extendunt.

XXII. Ante Cometæ tristia, post hos læta, sine illorum apparitione utraqùè, eveniunt multa, ita ut nil certi in alterutram partem determinari queat.

XXIII. Cometæ cum vel omnes vel pleriquè in æthere generentur, tollitur efficientia, quæ eis, ut phœnomenis aëreis, in vicina tribuitur.

XXIV. Cometæ semper existere, licet non semper appareant, multi veteres & recentiores Philosophi docent. Quod si verum est, arguit eos inter portentosa propriè dicta non esse reputandos.

XXV. Tutissimum est in tanto sententiarum incerto & discrimine, mediam viam tenere, ut Cometæ, aliave signa cæli, nec temnamus cum impiis, nec timeamus cum superstitionis, nec despiciamus, nec suspiciamus, sed ut incitamenta virtutis contemplemur.

XXVI. Mihi sufficit Cometam ad mentem Ethicæ & institutionis quæ secundum pietatem est, quæ morum Sanctimoniam ex quavis occasione commendat & inculcat, tanquam signum arbitrarium, & memoriale ob oculos bonis malisque, cum utrisque necessaria sint talia monita & documenta undecunquè conquisita, posuisse, sive læta, sive tristia sive (quod potius verum est ut assidua docet experientia) læta hîc, tristia illic Cometæ apparitionem sequantur:

sequantur: Ethici enim officium occasione Cometæ defungi volo.

XXVII. Cum bonis omnia, etiam mala, in bonum cooperentur ut S. Scriptura docet, & malis, qui bonis DEI abutuntur, bona quoque cedant in malum, meritò dico Cometam bona bonis, etiam si tristitia & mala eis obtin-gant, mala verò malis, licet bona eis obveniant, significare & denunciare. Sapiens arte industriâ, pius virtute constanti mala corrigit, & in bonum, DEO auxiliante, vertit. Insipiens inertiam ignavâ; Impius malitiâ temerariâ & pervicaci bona corrumpit, & in malum, DEO permittente, vertit. Tàm il-li quàm huic officia in memoriam occasione Cometarum, quibus plerique cuncta mala adscribunt, & quos naturali rerum serie læta & tristitia sequuntur, revoco.

XXVIII. Accuratè propriè & strictè, loquendo, & respectu unius subje-cti eodem modo se habentis, una res duo contraria significare non potest. Sed citra ἀνεξαρτησίαν Grammaticam & Logicam, Politici, Historici, ac Ethici, sal-tim Oratoris potius quàm Physici more, impropriè & latius accepta significandi & portendendi voce, Cometa tanquam mutus Concionator vel Consiliarius tàm bonis bona, quàm malis mala significat & portendit. Nam & una res pro diversitate subjecti in quod agit (ut Sol, Pluvia &c.) contraria non tantum significat, sed & operatur ac efficit: si vel diverso modo, ut quidam conten-dunt, id facere dicatur.

XXIX. Integra DEI æquitas & bonis bona & malis mala semper & ubi-què tàm explicite quàm implicite (ut omne contrarium est index sui & obli-qui) denunciat. Hujus itaque voluntati pietatis amans accommodare se in vita & doctrina debet.

XXX. Cuncta signa ex instituto Dei læta piis futura, ex natura contrario-rum tristitia sunt & erunt impiis, ut iris & signum Filii hominis in ultimo illo die, adeoque hōc singulari privilegiō gaudent muti isti, ut sic dicam, concio-natores, ut simul contraria denuncient, quod vocales præstare non possunt, qui contraria contrariis verbis efferunt: Sic & Scriptura Sacra in universum considerata bona bonis, mala malis: sed hic vel ille Propheta & Apostolus his vel illis verbis seorsum bona bonis, mala malis in specie denunciat. Clarius dabo exemplum Esa. c. 3. Paulus Apost. Rom. 11. bonis bona, malis mala uni-versim denunciat: Sed in specie bonis bona Esa. 3. 10. Paulus Rom. 2. 7. malis mala, Esa. 5. 11. Paulus 1. 8, 9. Idem toties fit alibi. Sic etiam signum & adventus Filii hominis Matt. xxiv. xxv. & Luc. xxi. bonis bona, malis mala universim denunciat: Sed speciatim bona bonis Matt. xxiv. 31. xxv. 34, 35, 36. Lucæ xxi. 7. 28. malis mala Matt. xxiv. 7. 30. xxv. 7. 41, 42, 43, quin & con-junctim utrisque convenientia Matt. xxiv. 7. 40, 41. xxv. 7. 46. Ita igitur & Cometa signum impropriè dictum, arbitrium, doctrinale, Concionatori & Consiliario comparatum, simul bonis bona, malis mala, unicâ apparitione de-nunciat, nisi fortè quis eum, fulgore grato bona bonis, caudâ verò minaci, virgæ simili, mala malis denunciare, dicere malit. Qua libertate eum frui ego facilè feram, eandemque cuivis morum probitatem hinc & illinc allatis ratio-nibus & exemplis commendare volenti integram relinquo, eodemque æquita-tis jure meam mihi relinqui postulo. Quod reliquum est, cum omnia in se ha-beat, quem penes est virtus, Plauto iudice, hæcque in omnium animos lumen suum immittat, adeò ut etiam qui non sequuntur eam, videant, Seneca teste, ex animo opto, ut bruta quoque animantia non tantum intelligere (quod Aristo Chius in votis habuit apud Plutarchum) sed & eloqui possint verba ad virtutem incitantia. Cæteroquin cæli enarrant gloriam DEI Psal. xix. eique benedicunt omnia opera ejus Psal. cxlviii. Dan. 3. & alibi.

Hic Hamburgi die 24. Febr. Juliani 1667.

S. P. Vir Clarissime & Doctissime.

Postquam feliciter divino auxilio ad finem operis mei pervenio, non tantum æquum, sed & necessarium duxi, quidpiam de Cometarum significatione addere. Quapropter ut aliorum Virorum eruditione & prudentiâ præcellentium, ita & tuum exquirendum mihi erat de hoc argumento iudicium. Ac Tu quidem ex frequenter habitis Tecum sermonibus meis mentem hanc meam satis perceperis, mihi nempe Cometam non Physicum (licet phenomenon sit Physicum, utpote cuius ratio ex sueto naturæ cursu peti possit) sed Ethicum, non necessitate quadam determinante armatum, sed supernaturale, arbitrarium, doctrinale & memoriale signum esse, ac ut bona bonis, ita & mala malis, sive hæc sequantur, sive non, & sive bonis sive malis eveniant, denunciare, & quemque officii admonere. Satis quoque jam antehac mentem hanc Tuam mihi sincerè aperueras, & libellum abs Te de hoc argumento editum tradideras. Ac proinde merito mihi ponenda est hic loci hæc epistola ad Te scripta, quæ jam dudum inter nos discussa compendio proponit. Tanto plus, quod responso Tuo, inseri quædam, saltim præcipua ex Tuo libello celeberrimorum & patrum ætate clarissimorum Philosophorum, Fieni, Fromondi aliorumque iudicia de hac re continente excerpta sperem. Nil itaque deest, quàm ut mihi toties dicta, in compendium redigas. Contenta Tuo libello argumenta multum pro mea sententia faciunt, & ut omnem necessitatem operandi in mentem humanam Cometis adimunt, ita eidem libertatem congenitam restitunt, & asserunt Cometarum apparitioni prospera quoque læta & bona succedere, jugis & perpetua experientia confirmat. Hæc etsi improbis sæpius obtingant, mala tamen vitio eorum fiunt & in perniciem vertunt: sicut è contrario quæ accidunt probis tristitia & mala, per industriam & prudentiam eorum bona evadunt & in salutem vertunt. Inter hæc Cometa, sive mala tam opinione quàm reipsa, bona eventu bonis, sive bona tam opinione quàm reipsa, mala abusu & exitu malis immittantur, utraque præcedens, & illos ad patientiam & constantiam in virtute sectanda, & hos ad eandem amplectendam secundum mentem Ethices commonere, non immerito, credo, mihi dicitur. Sed de his plura leges in adjunctis chartis, quas non tantum Tibi mitto, sed & iudicio Tuo submitto. His fundamenta meæ sententiæ curiosis quibusdam Astrologis oppositæ addo. Tu cuncta æquus lege & iudica. Vale.

Ad D. Joan. Blumium Bibliothecarium ad S. Joannis.

Exemplum responsi ad has literas dati hic Hamburgi die 28. Febr. 1667.

Nobilissime Vir, Domine Colendissime.

Libentissimè legi Tuas literas: in quibus jucundissimum mihi fuit, quod cognovi, esse penè ad Catastrophen perductum egregium illud Tuum Theatrum Cometicum, & tantum ultimum actum restare, in quo perdifficilem questionem Tibi tractari, ex iisdem literis cognovi. Eam rem Tibi volo benè & feliciter evenire. Quod ita fore confido, fretus & industriâ & doctrinâ Tua. Quod meam, ad Tuum illum laudabilem conatum adjuvandum operam requiris, facis Tu illud quidem pro Tua in me benevolentia: sed cum Tu consummatæ eruditionis Viris ad rem Tuam perficiendam utare, mea sanè ad eam opera tanquam ab illis jam occupata supervacanea videbitur. Attamen ne ullam ego in partem Tibi & honestissimæ Tuæ cupiditati videar defuisse, quæ in præsentia mihi in mentem venerunt, decrevi ad Te perscribere. De significatione

ficatione Cometarum dicere ingredienti multa quidem passim obvia sunt, sed nullo scientiæ fundo concepta, sed fusa & vaga & arbitraria: qualis longinqua oculorum acies est per intervalla media caligantium. Causæ ejusce rei sunt variae. Prima, inscitia humana, quæ veritatem sæpè sese offerentem non comprehendit. Quædam etiam arcanissima sunt, ac veluti in ipsius naturæ sinu involuta: quibus aut infirmitas nostra non sufficiat, aut diversitas repugnet. Altera est, inertia laboris. Perhorrescunt enim pondus rei, & desperant ante experimentum, non solum delicati, qui voluptatibus diffliunt, sed &, propter occupationes, ambitiosi, & avari & egestate pressi, eoque aliis se mancipare coacti. Tertia, tarditas ingenii. Sunt enim multi, quibus non desit inquirendi vel animus, vel otium; sed suo judicio, ut parum perspicaci, diffidentes, omnia aliorum testimoniis potius quàm experienciâ confirmare volunt. Et hi nova plerumque abhorrent, & suspecta habent. Ex quo existit foeda servitus eorum, qui omnem, quem ex ingenio suo potuerant habere, conatum velut adstricti certis legum vinculis, perdiderunt, & antiquitatem respicientes, naturam ducem sequi desierunt. Cum tamen usus & experientia dominetur in artibus. Quarta est defectus methodo labor. Longam facit operam & difficilem *επιεικής* (imperita institutio) brevem & facilem ordo, & ratio & modus. Sed nolo omnes asserre ejusce rei causas, cum hæc indicasse sufficiat, si non ob aliud, at ut sciamus, in hac quæstione feliciter explicanda 1. primum locum deberi, non authoritati, sed rationi & experientiæ. Quoniam suo quemque judicio res probare aut improbare oporteat, non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi. 2. Vestigiis insistendum Recentiorum potius quàm veterum. Paucos enim, vel potius vix ullum ex veteribus existimo posse reperiri, qui judicium adhibentibus allaturus sit utilitatis multum. 3. Ex illis autem assumendos esse eos, quos commendat solida ac virilis ingenii vis, idoneis instructa scientiis, experienciis, atque instrumentis. 4. Si quid insolitum occurrat, idipsum non idèò vel minus verum vel minus rectum existimandum, quod cum placitis veterum non consentiat, aut bilem moveat superstitiosis. Atque hæc universè dicta sunt. Nunc particulatim & breviter exponam, in hisce tenebris mihi quid videatur de significatione Cometarum. Sunt vero tres sententiæ, quæ potissimum spectandæ considerandæque sint. Earum una est: Cometas malorum prænuncios esse: Alter est: Cometas Ethicè bonis bona, malis mala denunciare. Tertia est, Cometas nihil denunciare naturaliter. Hæc sententia (tertia scilicet) quoniam primo adpectu nimis infamis est, super ea pauca dico, totius disputationis nervum sequenti innectens Dianæ Compositæ, juxta mentem fieri formatæ:

Si Cometæ denunciant mala, aut ut causæ illa denunciant, aut ut effectus, aut ut coeffectus. Sed nec ut causæ, nec ut effectus, nec ut coeffectus, Cometæ denunciant mala.

E. Nequaquam Cometæ mala denunciant.

Assumptio tribus membris copulata Categoricis Prosyllogismis per partes probatur, & postrema quidem ejus pars ita:

Quodcunque denunciat mala, ut coeffectus, id ab eadem procedit causa à quâ mala.

Atqui Nulli Cometæ procedunt ab eadem causâ à qua mala, Nullus igitur Cometarum denunciat mala ut coeffectus.

Major sanè verissima est, sicut & minor. Quis enim est qui nesciat, Cometas juxta vulgarem opinionem, adversus quam nunc disputo, fieri ab exhalationibus siccis & accensis? An ab iisdem & mala, quæ Cometis vulgo tribuuntur, fieri credemus? Recedat igitur quisquis cum supercilio quodam, ne minimâ sui parte intellectâ præsidii ponit in hoc membro aliquid. Frustra enim speret, cultiori huic seculo tam facile imponi posse in serio & se-

vero negotio. Opus est iudicio & experiētiā. Altera pars sic concluditur.
 Quodcunque mala denunciat, ut effectus, tempore mala non antecedit.
 Atqui omnes Cometæ tempore mala antecedunt.

E. Nullus Cometa mala denunciat ut effectus.

Minor patet. Majoris quoque ratio nemini ignota est, nisi cui ignotus sit iste canon Logicus: Nullum effectum tempore antecedit efficientem causam, sive, Nullum effectum tempore prius est actione per quam efficitur.

Prima denique pars sic probatur

Quodcunque denunciat mala, ut causa, illud
 malorum est primum principium

Atqui nulli Cometæ malorum sunt primum principium,

E. nulli Cometæ denunciant mala ut causæ.

Minoris hujus non levem rationem in eo positam esse video, quod Cometæ. 1. nec in meteoris sint, sed plerique omnes in ipso fiant æthere. Et si largiar quosdam Cometæ gigni in sublunari regione, tamen negare possim, illos calamitatum Physicas causas esse. 2. nec verè ardeant, sed solâ solis luce conspicui ardere tantum videantur. Tu, Domine, utere cogitationibus Tuis, & quod deest epistolæ meæ memori præsentique mente supple. Sic facile videbis, admissâ hac, quam dixi, sententiâ, primam, in quâ trivialium inventionum fœces deprehenduntur, cedere nunc tandem, ut æquum est, veritati. Sed hoc ipsum plus etiamnum habebit momenti, si quis partis adversæ argumenta aliquanto accuratius examinare dignabitur. Id quod factum est in eo libello, quem hac de quæstione superioribus annis ex Tychone, Fieno & aliis collectum in manus hominum dedi.

Quamvis autem rationes hæ, quas attuli, satis demonstrent, Cometæ non prælagire futura mala: non nego tamen in illis supernaturalem & Theologicam significationem & inesse & cogitari oportere. Sicut enim omnia ferè Phænomena cælestia abditam & secretam significationem habent: ita Cometæ quoque videntur semper aliquid singulare divinitus significare. Quodnam autem illud sit, & cui regioni denunciatur, quis enarrabit. Perspectis igitur, prima & tertia sentiētiis, venio ad secundam, ubi Cometæ dicuntur ethicè bonis bona, malis mala significare. Quæ sententia, si rectè secetur, non mala est, sed Scripturæ consona. Quemadmodum enim apud Matth. cap 24. v. 29 seqq. Christus insolitas eclipses tanquam prodromos diei novissimæ nobis indicat, ut impiis sint pœnitentiæ concionatores, piis suavissimæ jam instantis ab omnibus ærumnis liberationis nuncii: ita quoque piè dicimus Deum Cometarum suæ naturæ cursu genitorum, apparitione uti, & terrore illo omnes omninò mortales sui officii admonere, atque ita bonis bona, malis & impœnitentibus mala denunciare. Nec aliter jam olim de Cometis judicavit Ludovicus Pius, Caroli Magni filius, cujus verba adscribi merentur: *Non alium, inquit, timere debemus præter illum, qui nostri & hujus sideris creator est. Sed ejus clementiam non satis laudare & mirari possumus, qui nostram inertiam, cum simus peccatores & impœnitentes, talibus indiciis dignatur admonere. Quia ergo & me, & omnes communiter hoc ostentum tangit, omnes pro posse & sapere, ad meliora festinemus, ne fortè misericordiam illo prorogante, & nostra impenititudine impediēte, nos illâ inveniamur indigni.* Verum hæc, quæ graviter ac salubriter à te disputantur, ego confirmare desino, & ipsa securitate dimitto, Tuo in Theatro quærenda. Ubi velut sanctiore quodam ærario recondita, unde ad subitas objectiones, cum res exiget, proferantur, & usu non exhauriantur. Sicut qui patrimonium non paraverunt, subinde quærunr: ita quoque qui non satis hac in parte laborarunt, paratas apud Te inveniunt quasdam velut opes; quibus uti, ubicunque desideratum erit, possint, quasque in procinctu semper ad omnes objectiones paratas habeant.

Libellus

Libellus meus, quem ex Tychone, Fieno, Keplero aliis collegi, & edidi, Tibi si dignus videtur, cui in tam illustri Theatro Tuo aliquis locus concedatur, nihil causæ dico, quo minus id fiat. Præsertim cum nonnulla, ut puto, in illo contineantur, quæ pondus & robur addant Tuæ sententiæ. Vale, Vir nobilissime, & qui imaginem ipsam subsecuturæ gloriæ jam mente conceperis fructumque non ex vili mercede, sed ex animo Tuo & contemplatione ac scientia petis, perpetuum illum, nec fortunæ subiectum, anxius de fama ingenii, perge, ut facis, tempora, quæ plerique spectaculis, campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam somno & convivorum morâ conterunt, ejusmodi potius quæstionibus explicandis impendere, longè plus delectationis, habiturus, quàm ex illis ineruditis voluptatibus. *Dedit enim hoc providentia hominibus munus, ut honesta magis juvarent.* Iterum Vale.

P. S. Gratias speciatim ago, quas possum maximas, quòd fundamenta Tuæ sententiæ contra determinatam astrorum efficientiam mecum communicare voluisti. In quibus cum ego quidem nihil desiderem, intacta à notis remitto.

Hic Hamburgi die 10. Martii Juliani 1667.

S. P. Vir Clarissime & Doctissime,

Recordaberis, credo, sermonum meorum, quos frequenter Tecum de significatione Cometarum miscui. Pluribus hoc argumentum inter me & præstantes quosdam pietate & eruditione Viros pertractatum in adjunctis chartis videbis. Ideò supervacaneum duco Tibi hic mentem meam explicare. Illud solum rogo & contendo à Te precibus, ut, quæ tua est candida libertas & erga me benevolentia, de hoc negotio judicium facias. Quod si alia operi nostro inferenda communicare mihi volueris, sicut quondam spem mihi feceras, velim ea quamprimum ad me mittas. Vale & fave constanter.

Ad D. Mich. Kirstenium
Med. D. & P. P.

Tuo LUBIENIECIO.

Exemplum responsi die 19. Martii 1667. dati.

S. P. Generosissime & Nobilissime Domine.

Gratissima mihi fuerunt, & cum voluptate legi, quæ nuper ad me misisti. Si remitto tardius spe tua, ignoscas pro tua facilitate, cum scias, me occupatum, licet in tenuioribus, non posse ea semper exequi, quæ debeo, & volo. Quod judicium meum præterea & sententiam de re adeò arduâ & tot præjudiciis occupatâ, & mille, ut dicam ita, opinionibus laceratâ requiris; facis pro nimio studio Tuo erga hanc doctrinam, & Rempublicam si licet ita loqui, Cometice. Pofectò à me, cui tenuis rerum sublimium & divinarum, vel nulla potius est notitia, frustra expectaris quod alii Viri præstantes ipso horreo tibi admetiuntur. Quæ dicenda habui de negotio hoc, qualiacunque sint, in Cometa meo poemate prodidi. Nunc alia non suppetunt. Possent aliqua dici clarius & latius: sed supervacaneum est, cum aliis eadem ferè sint dicta. Velim & memineras, me ægrè philosophari de ejusmodi, quæ ad divinationes, & rerum futuram scientiam pertinent: cum tot alia in promptu sint, in quibus longè certius versemur & utilius. Cum tibi, ut ex multis tuis verbis apparet, Cometæ signa præbeant non naturalia, sed aliûs generis (libuit appellare Ethica & artificialia, quæ meo judicio rectius dicuntur ex hypothesi significantia sive ex constituto) eo ipso ipse mihi declarasti, ad Philosophos, & imprimis Physicam nihil pertinere. Illa enim hypothesis est divina: de qua nihil novit Philosophus ex sua disciplina: neque eam propositionem numerat in suis hypothesibus aut theorematibus. Quin & extra ordinem communem Deum vis concurrere ad efficiendos Cometas. eo pariter Philosophus ne quid quidem: cui satis est, si sapit pro suo captu. Quare nolo ὑπὲρ τῆς ἐσχάτης, & falcem in alienam messem. Inter cos, qui ad
te literas

te litteras miserunt, amicus ille ex Norico omnium acutissimè mihi disputare videtur, & verissima dicere plurima. Inprimis ad nodum digitum intendit th. 12, 13, 14. Ad ea, quæ quærit, Philosophus non responderit. Cæterum occurrunt quidem in Tuis, & aliorum ad te quæ non undecunque ἀνεξετάστος sunt dictæ: sed epistolæ sunt, non systemata scientiarum, aut partes eorum: & cæteris collatis intelliguntur rectius. Tale est, Cometæ esse definitionem Ethicam, diversam à Physica. Ergone alia res Cometa est Physico, alia Ethico? Non puto. Res eadem est: ergo ejusd. unius rei unica definitio, sive notio. Sed vis dicere, aliter ab Ethico considerari Cometen, aliter à Physico. Sit ita: ob id alia res non fuerit, neque hinc notio. Sed vero Ethicus, ut est talis, & vi suarum hypotheseum, planè Cometam ignorat, ut mihi videtur. Hoc adeo ipse in definitione tua testaris, cum hyperphysicum signum esse Cometam ais (mallem Cometam præbere tale signum, aut significare ita) ergo erit potius Theologicum, & quidem ex Theologia revelata depromptum signum: cum naturalis theologia ejusmodi signa, ut puto, non habeat quoque, quæ nos doceat. Relabimur autem rursus ad oracula sacrarum revelationum: quarum, ut dixi, scientiam, & interpretationes aliis cedo. Ego mecum, & cum Philosophis meis habitans, nolo Eleusinia hæc sacra inspicere, ut ipse interpreter, sed alios potius auscultare. Vale, Nobilissime Domine, & ingenuitatem meam & studium saltem proba, cum alia nequeam facere satis.

Auctor eidem die XXVI. Martii M DC LXVII.

S.P. **T** Alem Te in literis Tuis vidi, qualem expetii & expectavi. Ita & Te candor & modestia cum integra humanitate & judicii acrimonia convenit. Multa profectò paucis dixisti, libertate Philosophica, quam singulariter amo, usus. Eadem & ego in præsens rationem Tibi de nonnullis reddens, utor, brevitati pariter studens. Quæ in Cometa Tuo poemate ad rem hanc, de qua agimus, pertinentia prodidisti, ea Te consentiente operi meo alibi inserui. Utinam velles clarius & latius quæ huc faciunt, explicare! Ut id optem, veritatis illustrandæ ratio, & illæ eximiæ Tuæ dotes faciunt. Sunt quidem in promptu, fateor, in quibus longè certius versetur & utilius. Sed crede, mihi idem animus & studium est, ut scilicet morum probitatem & officia hominis Christiani, quibus nil clarius, nil utilius, occasione Cometæ, qui hîc instar novi & illustris incitamenti est, inculcem. Hunc uno verbo signum Ethicum vocare & Physico, nisi Astrologicum potius vocandum sit, tristitia sola cum determinatione & necessitate portendenti, opponere volui. Non quòd is alia res sit Physico, alia Ethico, sed quòd, ut prudenter ipse colligis, alio modo à Physico, alio ab Ethico consideretur. Ille enim effectus ejus tristes determinat: Iste bona bonis, mala malis, eo denunciari, & morum probitatem commendari, ac velut oblivioni hîc & illîc traditam in memoriam revocari, docet. Cum autem in tanto sententiarum de origine, situ, motu & operatione Cometæ versetur incerto, videtur Ethicus jure bono incerta Physico ulterius excutienda relinquere, certa interim & utilia ex hac occasione proponere. Quòd si etiam definitioni nondum certo definiti à Physico traditæ non acquiescat, eamque in medio relinquat, aliamve notionem certam & publico utilem eligat, nil se contra æquitatem facere credit. Sin minus: se οὐκ ἀνεξετάστος loqui palam fatetur. Ideò licet, quæ talis, planè Cometam ignoret, non ignorat tamen morum innocentiam, imò cum hanc unicè intendat & tractet, eandem occasione tam illustrium phænomenorum, quod sibi & meteororum longè citius transeuntium, multisque partibus longè inferiorum occasione licere putat, docere didicit. Hactenus igitur & Theologum agit. Theologiæ enim ministrat Ethicè. Nec melius illa quam ex Apostolo doctrina secundum pietatem, vel cognitio veritatis, quæ secundum pietatem est 1 Tim. vi. Tit. i.

Tit. I. definiri potest. Revelat nempe Theologia DEUM in specie omnibus decretis, operibus, signis, edictis intendere, curare & inculcare pietatem. Hæc Philosophandi & revelata scrutandi ratio cuivis, credo, convenit, & Tibi, si Te rectè novi, placebit. En Tibi Amici Norici Viri per eruditi nuperam epistolam meamque responsionem. En & fundamenta totius meæ sententiæ, de siderum operatione & Cometarum significatione. Cuncta æquus lege & judica, quidque de his sentias, indica. Vale longum & feliciter ac mihi constanter fave.

Idem Auctori Calendis Aprilis 1667.

S. P. **D**E communicatis iterum mecum literis habeo impensè gratiam. Ignoscas oro, si tardius remitto. Carminis aliquid una mitto. Studii mei declarandi causa, non tam ornandi tui operis, quod nullo eget encomiasta. Si gratum habueris, licet operi Tuo adscribas, qualecunque sit: imo & meum ^{ἐπιστόλιον} quod nuper ad te dabam. De cætero excusabis, si nequeo plura, aut Tuo opere Teque magis digna. Pro opibus quisque suis ut ædificat, ita & scribit. Vale, & vive feliciter.

Auctor eidem post. Kal. Apriles MDC LXVII.

S. P. **R**Ecepi rectè heri & ante quatrimum schedas, quas tecum communicaveram: accepi & Tua carmina, quibus conatus meos orbi literato commendas. Sed in his laudes Te nimias & immeritas mihi tribuere, agnosco. Velim itaque aliquid tenuitati & modestiæ meæ conveniens ponas, & responsum Tuum ita pares, quò operi inferi possit. Adhuc quidem probasti mihi candorem, acrimoniam, & libertatem judicii, quam non tantum fero, sed & libenter video. Talia enim docent non tantum scitu digæ, sed & in vita utilia. Exspecto reliquas Schedas meas & responsum ad literas xxvi. Martii à me datas. Vale Humanissime Kirsteni & fave.

Idem Hamburgi d. 3. Apr. Jul. 1667.

Nescio fanè, cui tribuam, meæne negligentia, an meorum, quòd ultimas Tuas, d. xxvi. Martii superioris scriptas, heri demum, & quidem insperato, & aliud agens, nactus sim. Interea acceperis alias meas, cum chartis, quas mecum communicaveris, remissis, & versibus adjunctis. Miraberis hoc ^{ὑπερὸν δεῦτερον} quasi, & quòd tacui ad ultimas illas. Sed mirari desines, intellecto hoc casu meo; & ideirco veniam dabis quoque omissæ mentionis de hisce tuis, in illis, quas nuper mittebam, breviusculis. Nimis vero magnificè de me sentire pergis: ego enim, ut aliàs dixi, mecum ipse habitare novi; & plus etiam à me expectas, quàm præstare queo. De natura primo Cometarum, nihil addere habeo, quod non perscripserim quod ad rei summam, in meo carmine, ut testatus jam sum. Nihil attinet multa alia attexere, & inprimis ambages opinionum nolo; inprimis cum alii id egerint abundè. Ut autem certiora habeamus, opus est pluribus experiètiis, quæ tempus, vel potius industria Astronomorum, nobis suppeditabit. Credo fanè fore, ut de ortu Cometarum, & reliqua eorum natura habeantur successu annorum certiora: sicut & de mundano systemate & aliis similibus. Nempe filia temporis est veritas. Nunc quid opus est excitem ego fluctus in simpulo, quod dicitur? Neque enim in mari Ægeo possum, ut est apud Ciceronem. Deindè repeto etiam hoc, me extra limites Philosophiæ, maximæ Physiæ, evagari nolle, neque adeò etiam mihi licere hoc, per imperitiæ aliarum, & quidem divinarum doctrinarum hac in parte. Itaque inprimis de Cometomantia nihil fere habeo. Planè hic sum Davus non Oedipus, maximè cum illa nitatur, non Physicis hypothesis ullis, sed aut vanis Astrologicis, aut, ut loqui amant, revelatis. Unde & Tibi Cometa signum exhibet hyperphysicum. Et si licet dicere, quando

urgetis à Philosophis, ad Theologos subito te confers. Eo ego non sequor in hac re. Nolo ὑπὲρ τῶ ἐπαμμένα, ut proximè dicebam, neque adeo etiam ὑπὲρ τῶ φυσικῶ. Si quæ Cometæ, ut amicus ex Norico ostendit, significant (sua natura & absque hypothesi accedente) ut alia omnia in natura rerum. Unde rectè urget, ostendendum esse, ex DEI speciali voluntate, ut dicunt, aliquid singulariter significare, si significant. Id ad Philosophum nihil, ut ille est. Adhæc aurem mihi vellit, quod dicis, Ethicum boni publici causa abreptum interdum loqui οὐκ ἡκιστα. Male equidem, si quàm maxime philosophicè loquamur, si quid judico. Boni publici causa loquendum est Philosopho, apud Philosophos, & dum unicè vult esse talis, ἀκρίβειος. Eo enim à vulgo, confusissimis notionibus utente se segregat. Et paterisne hæc adjungam in gratiam Philosophorum, quæ mihi recordatio disputationum immensarum Cometicarum, maximè de significationibus exprimit? Ideò tam ambigua, incerta & contradictionibus plena sunt omnia, quòd inter alia accuratæ definitiones negligentur in hisce, neque in iis conveniatur. Dixi ut hoc tantum insuper, & iterum attingam, Cometam in Philosophia mera & accurata, non aliter definiendum ab Ethico, quàm Physico, & dico adhuc constantissime, nempe si ἀκριβῶς Philosophandum & loquendum cum Philosophis: qui amant accuratam doctrinam. Una res utrique; una ergo notio, sive definitio. Quid clarius certiusque? At, ais, aliter considerat Ethicus. Quid hoc verò ad rhombum in Philosophia? Ob id definitio revera alia non est facienda. Multa accipit Ethicus à Physico: ergone alia notione illa notat? ut anima est, intellectus, voluntas, affectus, mores? Sic Astronomus accipit, ut ita loquamur cum aliis, globum, axem, circulum, & infinita alia à Geometra: ergone alias procudit definitiones? Pariter in Medicina accipiuntur sexcenta à Physicis, ut elementa, plantæ, metallica cæteraque: ergone rursus alia fieri debent, per alias definitiones? Imò verò, si unum nomen, plures habeat definitiones, res non una est, sed plures: & hinc ἀμυνόμενος de quibus dicitur: Ut v. gr. radix est alia in Botanicis plantæ alicujus, alia est numeri in Arithmeticis. Alius cancer est in cælo, alius est in aquis, alius est in corpore animato. At minime concesseris ipse, alium revera Cometam hoc pacto esse Physico, alium Ethico, proprium. Quanquam ego sentio nullum esse ullo modo proprium: sicut neque alium Soiem, neque aliam Lunam aut cæteras res naturales ejusmodi. Sed pluribus neque hoc disputare est opus. Vide autem dum loquor de notionibus, & definitionibus, me loqui censendum est de iis, quæ sunt sumptiones & principia demonstrandi: non vero de aliis iis quæ vocantur essentialia, aut causalia. In priore tali aliqua (de aliis nunc sollicitus non sum) à Physico tradita rectè, acquiescendum est Ethico, aut cuicunque deum alii. Imò in eis definitionibus conveniendum est omnibus, de aliqua re disputandibus, & antequam convenerint, aërem percutient; & unus de aliis loquetur, alter de cæpīs. Verùm ad Logicorum angustias delabor, quibus plurimi includi nolunt. Neque ego nunc id pensi habeo: quæ enim attuli de definiendo accuratè, quasi ἐν παρόδῳ sese mihi obtulerunt. Ego ut repetam eandem cantilenam; cum ut dicitur, δις καὶ τρίς τὰ καλὰ, vel petitur hoc loco, & hac vice τὰ ἀναγκαῖα: velim quidem sapere ultra peram, & baculum; non tamen, Cometarum hoc etiam in loco causalia, ultra meam Philosophiam, maximè Physicam. Non possum ad extremum, quin attingam quoque, quod in principio tuæ Epistolæ ponis; Scilicet, id agere Te, & velle, ut inculcentur boni mores, & probitas, occasione Cometarum. Optimò sanè & laudabili consilio. Sed quibus velis inculcare virtutes, sive officii sui quos admonere, plerique omnes alieni sunt à doctrina accurata, neque doceri eam possunt. Ergo satis est, si quis ad eos offerat orationem popularem, probabilem, & dialecticam qualemcunque, imo rhetoricari hîc satius est, & declamare, undecunque acceptis argumentis, & pro captu eorundem. Aliter agendum longè est intra

septa eorum, quibus quærenda est *ἑπισημειωμένη*: ex quorum numero si non sum, velim tamen esse. Et præstat ingenuè fateri, carere nos illâ in Philosophia Physicâ accuratâ si nondum inventa est, vel quousque perventum sit, cordatè eloqui, etiam in probabili cognitione, quàm illâ modestiâ depositâ gloriari Thraconicè, aut Amphictyonum more decernere, nondum causâ peroratâ. Hæc iterum in mentem venerunt, humanissime à te denuo compellato, nullo equidem merito meo, sed tua benigna voluntate. Ut semel adhuc dicam, unice loquor ac is, qui Philosophiam curat, & in dubiis decernere omnino nolit. Qua occasione de modo Philosophandi aliqua attuli, ne nihil magnoperè afferrem. Quæso te oroque, Generose Domine, placeat tibi porro mea *παρρησία* Philosophica, & ingenua confessio; Davi, inquam hujus, qui minus eo sapit, quo magis est in pistrino, ingratiss, & Philosophiæ ingenuæ inimicis occupationibus sæpè obrutus. Quæ etiam effecerunt, ut festinantissimè scripsèrim, & hinc inconcinnè, atque ineleganter. Sed veniam me confido impetraturum à Cometis, & Cometarum amicis; cum & illi ferantur motu adeo *ἀνομάλῳ*, hi etiam imitentur eos animorum dissensionibus, & apud sese ipsos in diversissima ferantur. Cometomantiam ut parum curo, ita Cometomaniam planè nolo, refugio, & cum ea omnem *δοξολογίαν*. Quam intelligi velim non quamcunque opinionum recensionem, collationem & discussionem: (ea enim *δοξολογία* ad *ἑπισημειωμένην* facit, cui fini etiam multorum Commentariorum inserviunt) sed adhæSIONem in eis, & venditationem pro scientia, quæ nondum sit ostensa. Quemadmodum etiam accuratissima *διδασκαλία* non omnibus æque est opus, ut dixi. Imo aliqui necesse habent ab ea desciscere, ut morales sæpè. DE I ad extremum omnium Opt. Max. immensam sapientiam, & providentiam, bonitatemque, ubique fusam, sive adsunt Cometæ, sive absunt aliaque talia, in natura exosculor cum piis, etiam scientia omni destitutis. Cum Pindaro dico

Id est Smidio vertente:

*Ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ὁδοῦ ἐλπίσει τῶν ἀνέ-
τα. ὁ δὲ πλεονέχων αἰσίων κίχαι, καὶ θα-
λασσιῶν δελφῖνα, καὶ ὑψιφρόνων Ἰνὸν ἔχου-
μεν βροτῶν, εἰς τοὺς δὲ κῦδος ἀγχιερον παρέ-
δωκε.*

Deus omnem spe exitum perficit.
Deus qui & pernicem aquilam assequitur, & marinum antevertit Delphinum, & superbiorum aliquem retundere solet mortalium: cæteris verò gloriam non veterascentem dare.

Sec manum de tabula, vel de charta potius, & de Cometis. Hac equidem vice Cometæ multum valere jubeo: tibi verò incolumitatem omnem, veramque salutem precor, ut & bonarum & præclarissimarum rerum scientiam mihi una.

P. S. Versus mei tuarum laudum non habent nimis. Nihil enim dicunt aliud, quàm omnes Cometæ te in indicem retulisse, & sententias de iis auctorum & præclaras & varias. In quo, quod addidi poëticos colores, nihil peccavi. Iterum V.

Eidem Auctor d. XXII. April. Juliani MDC LXVII.

S. P. **A**D literas Tuas postremas, Clarissime Kirsteni, in quibus rectè *ἀνελ-
γειν* & ritè docendi methodum Philosopho dignam urges, pauca hîc addere constitui, ut mea superiora aliquantum explicem, tantillum otii aliis laboribus suffuratus. Puto Ethicum meritò uti libertate Oratoribus, qui populari sermone rem per se bonam, laudabilem & publicè utilem undecunque conquisitis argumentis commendare & persuadere gestiunt, familiari, licet alioqui accuratam docendi methodum, quam Philosophi (quos inter se quoque censeri gaudet) amant, approbet, & quâ datur, imitetur. Meritò paritè definitioni Cometæ adhuc traditæ (quam expediri posse indubitatam & certam tam ex animo optat, quàm publicè interesse multum, ne scil. mentibus nostris

ambiguæ definitiones, confusæ notiones & adversis frontibus in se irruentes contradictiones amplius illudant, judicat) non aquiescit, & hac potius ratione argumentum Cometicum, Cometæ scil. Symbolum notum BONA BONIS, MALA MALIS, applicando tractandum suscipit. Cum autem fatetur se *ὡς μέγας* loqui, fatetur unâ se imitari Oratorem potius quàm Philosophum, cui aliàs *ἀνελκυστάς* boni publici causâ loquendum est, & omnia opinionum commenta, quæ delet dies, ut alicubi ait Cicero, non tantum Oratorum sine controversia, sed & Philosophorum ex veritate suo seculo primus, fugienda sunt. Ac proinde, se apud benignos rerum judices, quod, cum quid sit Cometa à Physicis sibi mutuò contradicentibus determinatum nondum videat, id nunc quod & certum & publicè utile est (bona scil. bonis, mala malis à Deo, ut per omnia, ita singularitèr per Cometæ, ut singularia phœnomena indicari, saltim ex consequenti, & hominum eorumque plurium sola tristitia eis imputantium, opinione) in medium proferat, consecuturum esse laudem sperat, veniam credit. Nam si vel Magni Hevelii nostri accuratam Cometæ definitionem, vel, ut ipse ait, generalem descriptionem, recipiat, Cometam scil. esse corpus æthereum, crinitum sive barbatum, temporaneum, haud omninò quoad caput, globosum, sed disciforme, ex halitibus fumidisque evaporationibus tam Solis quàm reliquorum Planetarum omnium conflatum, & quæ sunt reliqua, quid hæc ad illum, qui nil nisi morum probitatem intendit? Ideò licet qua talis, Cometam ignoret, ut nuper dixi, habitâ scil. naturæ, causarum, motus & efficientiæ ejus ratione, non ignorat tamen officia virtutum, quæ hac etiam occasione urget, quia semper iis commemorandis & commendandis, tum verò & exprimendis exemplo intentus est. Convenit nimirum Ethico, quatenus se talem profitetur, tam illa Physica in medio relinquere, quàm officia ex occasione tam illustri phœnomeni, quod plerique pavent, & cui communem opinionem cuncta tristitia tribuere non immeritò urget, in memoriam revocare. Abrumpo potius quàm finio, prementibus me diversis laboribus, quos boni publici studio non subterfugio. Sed nec Tibi gravioribus studiis & occupationibus dedito amplius molestus esse pergam: nisi quòd etiamnum ternam thesium & rationum mearum decuriam, aliquantum auctam Tibi sistam. Verbo præterea me doce, an Planetæ lumen aliquod innatum habeant nec ne? tum quis Clarissimorum Mathematicorum id argumenti tractet? Vides enim me hujus rei mentionem th. vi. facere. Tum quid intelligendum sit per Cometæ Meridionales eosque matutinis oppositos; quorum Bertius init. Geograph. meminît. Vale & constanter fave

Tuo LUBIENIECIO.

Idem Auctori d. xxv. April. 1667.

Rectè dicis, Te in medio relinquere, quæ à variis accepisti. Rectissimè inquam. In iis & mea Tibi sunt. De lumine Planetarum mutuatio Gassendus Phys. f. 2. lib. 4. cap. 4. Joh. Phocylides Holwarda Physic. celest. c. 12. Bullialdus noster acutissimus, licet lumen proprium tribuat Planetis, tamen concedit, imbecillius possidere, quòd in oculos faciliè non incurrat. Sed de eo hîc non quæritur, sed de eximio illo, quo videntur ea splendere. Hoc planè adventitium est. De Bertio non memini. Nescio qui sint alii Cometæ meridiani, quàm qui in meridie videri possint, aut in meridiano versentur: cum matutini sint censendi, qui manè appareant. Ad rationes illas xxx. nihil addere habeo. Et omnino nunc, & sine exceptione, manum de papyro, & de Cometis. Benè vale & boni consule, quodcumque velle meum, & Philosophicum.

Dignit. & Nom. Tui Nobilissimi observantissimus

MICHAEL KIRSTENIUS D.
JUSTA

Matthias van Sommeren delin.

et sculpsit Anno 1666

IOANNES ERNEST, à RAUTENSTEIN
DN, m. Ditteldorf. Serenissimi Principis ac Ducis Palatino-Neoburgici
Consiliarius intimus: Ejusq; ad S. Cæs. Majestatem
et S.R.I. comitia: tum ad Reges Sueciæ et Poloniæ: nec
non ad Electores et Principes Imperij plurimos LEGAT.

J U S T A

*Nobilissimo & Amplissimo Viro,***D. JOANNI ERNESTO DE RAUTENSTEIN,**

Domino de Dieteldorf, Ministro Statûs & Sanctioris Consilii

ac Legato Neoburgico Illustrissimo ad aram amicitiae

perfoluta ab Auctore & Amicis.

Exemplum literarum à Nobilissimo & Clarissimo Viro, Domino
NICOLAO HEINSIO &c. ad Auctorem datarum.*Holmiâ Hamburgum die 10. 20. Maji 1666.*

Ultimas Tuas Kalendis Majis exaratas æræ Gregorianæ misit ad me Dn. Rautensteinus, biduo ante discessum suum. Ipse nudius quintus unâ cum Principe Darmstadiensi ex hoc portu vela in Holsatiam fecit, Gortorpium contendens: unde Hamburgum iter institui abs se posse, si id detur per attritas vires, augurabatur. Ulteriore hîc terrarum moram fatalem sibi fore ominatus, festinavit abitum pro virili. Quamquam ego metuo, & quidem maximè, ut jactationi nausæque marinæ sustinendæ par sit Vir tam adfectæ valetudinis. Utinam hunc Tui metum mihi mox excutias optato nuncio, de illius prospera navigatione, sospitisque ac incolumis in Holsatiam appulsu. Nudius tertius hæc pro illo ad me ex Hamburgensi civitate missa est epistola, quam tuæ fidei ac sedulitati commendo. Optassem plura præstitisse officia communi amico, sed quia hospitium ejus à meis ædibus erat admodum remotum, non potui omnia conferre in medium, quæ humanitatis lex à me flagitabat. Vale.

*Tuus ex asse***NICOLAUS HEINSIUS.***Hamburgo Holmiam die 1. Junii Gregoriani 1666.*

AD literas Tuas die 20. Maji Gregor. datas proximè Tibi respondi. In præsentia extrâ ordinem ad Te scribo. Quod officii utinam aliud aliquid provocasset, quàm tristis & acerbus nuncius de præmaturo excessu, mente à Te præcepto, quia prudenter præviso, communis Amici nostri, Illustrissimi Legati Neoburgici, Domini Rautensteinii, quem his inauspicatis Kalendis Junii Gregorianis mortuum pro vivo, id est cadaver exsangue pro egregio illo corpore in meam domum recepi. Heu! quàm fallaces sunt circa mortalia spes nostræ: quàm inania vota! Convenerat inter nos, ut apud me diversaretur, quò per aliquot dies mutuò de rebus publicis privatisque pro jure singularis amicitiae colloqueremur, & suavissimis confabulationibus, illis scilicet inevitabilibus & cum quadam illecebra & voluptate utilibus, à Gellio commendatis, invicem nos exfatiaremus. Ecce autem luctu & mœrore cor & domus mea repleta est! Amisi enim profectò Amicum singularem & eximium, quod dixisse sufficiat. Talem cum fuisse, & optimè in me animatum permansisse, Tu quoque nosti. Noverant plures Amici & Viri egregii, qui me proxenetâ amicitiae jura cum eo colebant. Quos inter est Collega Tuus Nobilissimus & Ornatissimus Peltzius, tum Clarissimus Bullialdus, qui apud me officio erga defunctum tanti nominis amicum his proximis diebus decursis defuncti sunt. Omnes isti, sed & alii, quicunque bonas artes & partes amabant, jacturam tanti Viri & tam probi & industrii amici, vehementer dolebunt. Sed & ego certè inter gravissima hunc

casum doluturos merito me pono. Optabat beatus Amicus maximoperè videre ea, quæ jam ex opere meo Cometico possideo impressa. Hæc enim ea quæ inter me & illum aliosque quosdam Amicos & Te, Clarissime Heinsi, de hoc argumento communicata fuerunt continent. Sed uterque nostrum amplâ & jucundâ spe excidimus. Hanc nempe mihi ingens ille & perpetuus, quo res humanæ versantur, turbo excussit, idem qui amicum nostrum vitâ & hâc communi orbis patriâ. Quid itaque aliud faciamus, quam ut mentem dolore concussam ad quietam constantiam, & vitam alioqui assiduis procellis jactatam, ad illam non tantum quietem, sed & beatitudinem æternam componamus? Reliquit me integerrimus amicus: reliquit maximum sui desiderium: sed & prosperam sui memoriam ac perennem gloriam, uberem virtutum suarum fructum, reliquit. Mea illa de argumento Cometico & occasione ejusdem alia, quæ publico paro, si quid, ut spero, valebunt, vivet in illis meus Rautensteinius, qui agmen, ut sic dicam, tot Amicorum meorum, Virorum natalibus, meritis, dignitatibus, eruditione virruteque Illustrissimorum & per orbem Clarissimorum in Theatrum illud Cometicum ducet. Vivet ibidem in suis Vir omnibus laudibus cumulatissimus: vivet in aliis præclaris ingenii & industriæ facinoribus, quæ *sicuti anima*, vel ipso tam elegantis stili quàm obscœnæ vitæ Crispo judice, *immortalia sunt*. Vivet dico, in libris, etsi ut in liberis viveret, naturæ parens Deus negârit. Adjungo huic epistolæ carmina quædam à Rautensteinio & ad eum scripta. Inter illa est egregium epicedion honori Illustrissimi & Excellentissimi undique Viri Boguslai Lescinii, ejus Clarissimus Pater Tuus olim amicitia familiariter usus est, dicatum. Adjungo & epitaphium memoriæ Amici nostri à me datum, quod extemplo tam molliendæ tristitiæ, quàm testandæ candidæ & intemeratæ benevolentia causa composui. Cui Tu velim addas quod Tibi dives ingenii & facilis suppeditabit vena, ut in Tuis quoque carminibus vivat Vir non tantum utrique nostrum amicus, sed & de omnibus bonis, deque publico benè meritus. Vale.

In obitum Illustrissimi

D. BOGUSLAI LESCZINII,

Regni Polon. antea Thesaurarii, nuperrimè Vice-Cancellarii.

*Lesczini
Boguslai elo-
gia & epice-
dion.*

1. **L**esczinius lessum meruit: sed Phœbus acerbo
Attonitus casu, vix sua plectra movet.
2. Os Suadæ, Columnen Patriæ, splendorque Senatûs
Aonidum natus, Martis alumnus obit.
Lesczinius proh mœror! obit: quo nomine solo
Quæ dici poterant, omnia dicta puto.
3. Quo poterat mundus, non sola Polonia Cive
Gaudere; assereret quem sibi quodque solum:
Lesczinius, medio terris ereptus Honorum
In cursu, ad superos hinc abit: immò redit
Non obit, ast abit; ut majora capeßat ibidem
Præmia: quæ meritis quis daret hîcce suis?
4. Lesczinium cur Fata vocant in Flore virili?
Aspera tam Juveni? mitia tot Senibus?
An quia de Patria plus flore ætatis in ipso
Hic meruit, multi quàm meruere senes?
An quia nec dignum tanta virtute, nec illi
Sat gratum hoc sæclum Fata fuisse putant?

An quia cui dignas nequit persolvere grates
Patria, Cælum ipsi præmia justa dabit?

Varfav. m. Sept. 1659.

DE RAUTENSTEIN.

In Generosum & Nobilissimum Virum, Dominum

JOANNEM ERNESTUM de RAUTENSTEIN,

Serenissimi Principis Neoburgo Palatini Consiliarum intimum,
antea in Polonia, jam ad Principes Imperii Confœderatos Lega-
tum, Dominum & Patronum suum.

Allusio nominis.

PRincipis hic est PETRA sui, cui maxima rerum
Incumbit moles, cui secretissima credit
Pondera Neuburgi Dux, hocque Polonia novit,
Utpote quæ talem tollit super æthera RUTAM,
A qua consilii sensit turbata levamen
Quando Sarmatiæ reddebat OLIVA quietem
Multa quid? hæc multis aridet RUTA monarchis,
Secretis Regum ponique meretur in hortis.

Francofurti ad Mœnum
21. Octobr. 1661.

T. observantia ergò

J. THEODOR. SPRENGER.

Ad D. Pastorium de Scriptis D. Venatoris.

VENatum me blandus amor dum Suadaque SmidI
Invitum invitat, spem faciens Leporum;
Longè alia, & plus grata mihi venatio nata est,
Pastori pascens munere mentem, animum.
Illa pedes lassat, vento remorante catellos:
Hæc recreat Genium lusibus ingenii.
Pro lepore hic uno venor nunc mille lepores,
Quos Venatoris scripta venusta cient.
Jam quicumque volet canibus percurrere montes,
Me sine per Sylvas, per nemora alta volet:
Quem juvat interea dulces evolvere chartas,
Et legere ad parvum grandia metra focum.
Queis Venatoris præsentis Musa Poëtas
Exsuperat, priscos non minus æquiparans.
Ascendisse mihi Landſbergæ in culmine Pindum,
Et videor Phœbi numine plenus agi.
His oculis videor mihi cernere Venatorem,
Quem veneror lustris à tribus atque colo.
Et certè ante abitum, quem non vidi ante, videbo,
Complexuque fruar colloquioque Senis,
PastorI ductu. Quod si mihi fata negabunt,
Hoc illi signum carmen amoris erit:
Phœbi in consilio, Germanorum inclyta Gemma,
Venator meritò jure Senator erit.

Extemporaneo impetu ludeb.
L. M. Q. Landſbergæ die 15.
Maji 1662.

DE RAUTENSTEIN.

Ad

Ad D. de Rautenstein.

Ardua qui tractat momenta & pondera rerum,
 Cum magnorum urget sollicitudo Ducum:
 Seu Cæsar dandus populoſo palmifer Orbi,
 Ad Mœni Regum ſceptra novantis aquas:
 Seu Pax reddenda eſt Geminæ Reſtoribus Arcti,
 Surgat ut invito Marte reſecta quies;
 Seu decus Imperii reſtaurat convena cœtus,
 Ne ruat excuſſo Lex carioſa pede:
 Hunc ne ego crediderim Parnaffi in vertice malos
 Ipſorum in caſtris vincere poſſe Viros?
 At RAUTENSTENI vis Iſtud præſtat & Illud
 Oblatum quoties Iſtud & Illud agit.
 Nobilitas agnoſce Tuum Germanica lumen,
 Et ſequere hanc laudum per maria alta Pharum.

BALTHAS. VENATOR.

B. Venator ad D. de Rautenstein.

Aſentes inter commutat Epistoſa Salve
 Inter præſentes iſta Miniſtra vacat;
 Hic ſermo & congreſſus erant comiſque voluntas,
 Et Dea quæ lymphas adcolit Orchomeni.
 Dulcior eſt potus quem proxima præbet origo,
 Quàm quem moroſo ſuſtinet urna ſinu.
 Poma etiam ſunt grata magis quæ pendula ramo.
 Ipſi à ſœcundis carpinus arboribus.
 Sic Rautenſtein geminat mihi copia fructus,
 Non procul à Charta quem, ſed ab ore lego
 Quæ me nunc ſaties nunquam ſatianda beabit.
 Quæ me felicem gemmea dicta manent!
 Nunc aures totas nunc totus lumina paſcam.
 Hoc juſ juſ longè vincit epistoſicum
 Hoc operæ pretium mihi lis aliena paravit,
 Nec foret id, Dominus ſi ſine lite foret.

Meiſenſh. 20. Junii 1662.

B. VENATOR.

Holmia Hamburgum d. 16. Junii Greg. 1666.

Acerbum mihi proſus accidit, quanquam minimè inexpectatum, funus amici communis. Erat enim eo loco valetudo ejus, cum hinc ſe præripiebat noſter, ut agitationi marinæ non reſponſuram eſſe facile præſagires. Nec hoc diſſimulaſi apud ipſum. Sed quod parum feliciter ſub adventum in hanc Civitatem ſuum chymici cuiuſdam curæ ſe permiſiſſet, qui remedia adhibebat nimis violenta acriaque, uti noſter ſerius conquerebatur, eo res ſibi ſuas habere juſſo, alios quidem convocavit, ſed parum profuturos. Cæli itaque huius inclementiam culpæ cœpit, atque ea imbui opinione, ut crederet ſe poſſe convaleſcere, ſi auras cæli patrii hauriret. In eo deſuit ſibi ipſe, quod poſt priorem morbum tempeſtively nimis publico ſe credidit, invitatus ad prandium à Magno Regni Suecici Cancellario, in villam ſecundo ab hac civitate lapide: vallem Jacobeam dicunt. Vix accumbebant convivæ, cum noſter colicis doloribus & animi

animi deliquio graviter temptari cœpit, ut domum confestim regredi sit coactus. Exhibui toto valetudinis adversæ tempore id officiorum, frequenter visendo ad ægrotum, quo nil majus potui præstare toto fere miliari remotis ab ejus hospitio meis ædibus. Quæ tu memoriæ Viri præstantissimi dedisti non minorem ab elegantia, quàm à pietate in amicum singularem, laudem merentur. Redeunt nunc ad te carmina, quæ ipse partim ad alios, partim alii ad ipsum conscripsêre. Si quid aut tu aut ex tuis nonnemo forte epistolarum ad me dedistis, litteris Rautensteinianis inclusum, ex quo amicus noster hinc navigavit, quod mihi redditum non sit, id ad me perferri des operam, etiam atque etiam te rogo. Vale Vir Clarissime & Generose.

Tuus

NICOLAUS HEINSIUS.

J U S T A

Viro Generoso

D. JOANNI ERNESTO à RAUTENSTEIN,

Utriusque Ditteldorffii Domino, Serenissimi Ducis Neoburgici Consiliario Statûs Intimo, variis per Germaniam, Poloniam, Sueciam Legationibus summâ laude obitis Clarissimo persoluta Dantisci

à J O H. P E T R. T I T I O.

Q Uàm nostræ cupidis peterent Tua lumina chartis,
Quàm mihi ferre Tuis oscula, dulce foret:
Funera tam triste est jussu deplangere versu,
Atque Tuis Elego solvere JUSTA rogis.
Ergo jaces spoliū Clothûs infestaque nobis,
RAUTENSTEINIADÉ Te quoque Parca metit?
Principibus nuper dilectum Nomen & ingens
Thespiadum, Phœbus quod probet ipse, decus.
Heu! quianam Lachesis nullis expletur avara
Exuviis, præda non satiante manûs!
Impia ferali dum turbine sævit Enyo,
Sanguine dum terras, sanguine fœdat aquas;
Dum, quæ Bistonium poterant frenare Tyrannum,
Barbariæque truces exanimare minas,
Versa infelici sua dudum in viscera Fato
Mactandis misere Fratribus arma vacant:
Lassarunt Stygium pridem tot millia Nautam,
Hiscentemque frequens degravat Umbra ratem.
Sæva tamen rabidam nescit cohibere securim
Atropos, & tristi cuspide cœca furit.
Improba, si qua suos ultro tibi commodat enses
Turba, caditque aris victima justa Tuis:
Fas erat, his saltem placidâ Te parcere dextrâ
Candida quos Paci corda sacrasse vides;
Qui studiis ornant addicti mitibus ævum,
Resque animo lapsas, Consiliisq; juvant.
Qualis erat noster modò RAUTENSTEINIUS ille
Qui nunc ante oculos funus inane jacet.

H

Exstin-

Exstinctum innocuæ plangunt Heliconis Alumnæ,
 Quarum vivus amor, deliciæque fuit.
 Has ille à tenero flagrans adamaverat ungue:
 His noctes dederat strenuus, atque dies.
 Nec poterat Fortuna Sacros splendentior æstus
 Pellere, blanditiis quamlibet usa suis.
 Quò magis eminuit, meritos sortitus honores,
 Et dignum studio, pulchra petente, decus,
 Ingenuas tantò recolens impensius artes,
 Ingenuis comem se, facilemque dabat.
 Turpe ratus, meritis benè non bona reddere Musis
 Præmia, ventosum nube gravante caput;
 Atque supercilio insontes calcare superbo,
 Fœdoque ingrati crimine ferre notam.
 Nec minùs ille animos Magnorum flectere Regum,
 Et Celso poterat demeruisse Duces.
 Qui, culto varias mirati in pectore dotes,
 Conspicuo illustrem constituere loco:
 Plurima quò Virtus illum & Prudentia Mentis,
 Multoque extulerat cognita teste Fides.
 His adeò raris fulgentem laudibus eheu!
 Invida crudeli funere Parca rapit:
 Aula dolens meritò, tanto viduata Ministro,
 Luget & ereptas tot sibi mœret opes:
 Perpetuus Magni Legatus Principis, olim
 Promere quas linguâ noverat, atque manu.
 Ereptum deflens Uxor generosa Maritum
 Pignoribus dudum dulcibus orba, gemit.
 Nos quoque privatim lachrymis Tua busta rigamus,
 Et vacuos mœsto spargimus imbre rogos.
 Tu neutra veterem forte adspersatus amicum,
 Signa animi nobis non dubitanda dabas.
 Tu spretam obscuri sectantem pulveris umbram,
 Protrahere, & luci sistere, pronus eras;
 Pelliculamque intra tantum latitare volenti,
 Gaudebas magnos conciliare Viros.
 Testis erit, summi Tua litera plena favoris,
 Quâ nostrum haut adiit crebrior ulla larem.
 Testis erit nectar diffundere visa, favosque
 Quâ mihi vix potuit carior esse manus.
 Heu mihi! tam grato nunc munere vivimus orbi:
 Heu mihi! quicquid erat tam mihi dulce, fuit.
 Te non Virtutis, solidæ non laudis egentem
 Abstulit, & tenebris merfit acerba dies.
 At non virtutem potuit non mergere laudem,
 Si cineres juris fecit, & ossa sui.
 Funeris hæc Victrix superest, & læta triumphat,
 Atque immortalis fronde revincta nitet
 Subtractum hæc oculis memori dudum inserit xvo,
 Ut clarum sera in secula Nomen eat.

In Effigiem Ejusdem, viventi missum.

RAUTENSTEINIADÆ Virtus hoc eminet Ore,
 Esse suum Magni quem voluere DUCES.

Nec minus & Pindi decus est. Doctissimus Ipse,
Doctrinæ & doctis sic favet ille Viris.

Ab eodem J. P. Titio.

E P I T A P H I A

Manibus Rautensteinianis Amicis manibus donata.

I. *Lubieniecianum.*

Spec̃ta, quisquis ista legis
Vivum in mortuo fragilitatis humanæ exemplum,
Et, quia citius, serius, certo tamen certius, moriturus,
Te ad ingeniosam solertiam,
Indefessam virtutem,
Perennem laudem,
Æternam beatitudinem.
Omni nisu, studio, ope compone.
Invitat te ad hæc cuncta.

JOANNES ERNESTUS de RAUTENSTEIN

Utriusque Ditteldorfi Dominus,
A ministeriis Statûs & Sanctioribus consiliis
Serenissimo & Celsissimo Principi PHILIPPO GUILHELMO.
Comiti Palatino Neoburgico,

Cujus auctoritate varias in Conventibus Imperii, & alias per
Germaniam, Poloniam, Sueciam Legationes splendide,
dextrè obivit semper & ubique laudabilis,
Virtutum & præclararum dotium documenta præbens & relinquens,
Omnibus bonarum artium & partium amantibus amicus,
Ideoque meritissimo percarus,

In colendis amicitiaë juribus candidus, industrius, constans,
ac propè inimitabilis,

Ad summum gloriæ fastigium viâ virtutis contendens.

Inexplebilis Librorum helluo,

Infelix amissorum liberorum pater

Fidus maritus lectissimæ & dilectissimæ Conjugis,

MARIÆ ELISABETÆ FRISIÆ

Affectu duorum sororis filiorum Pater.

Verbo: virtutis & industriaë exemplum,

Per quas homo honesto loco natus

Ad illustrium dignitatum gradus feliciter pervenit.

STANISLAUS de LUBIENIETZ LUBIENIETZKI ROLITSIUS

Eques Polonus

Amicorum optimo & integerrimo,

Quem à Suecica legatione redeuntem,

Domi suæ ex compacto diversaturum expectabat,

Nunc autem Eheu!

Chilonii Cimbrorum quinto ab hinc die æt. XLIV. placidè mortui,

Id est, laboribus terra marique exantlatis fracti,

Et fidei Magnanimo Heroi Hero suo debitæ immortui,

His ipsis Cal. Juniis Gregor. Ann. Christi MDCC LXVI. Hamburgi

Exuvias mœstus recepit,

Monumentum hoc ad aram amicitiaë extemplò posuit

Abi Lector

Benè Vale

Benè age.

Mortuus dum suos claudit, tuos recludit oculos.

II. *Ejusdem.*

Sacrum perenni memoriae

JOANNIS ERNESTI de RAUTENSTEIN

Ditteldorfii Domini,

Quem honesto loco natum,

Educatione, literis, peregrinatione, moribus, excultum.

Eximiae dotes, praestantia merita,

Ut multis per Germaniam Serenissimis Principibus

Ministerio & opera ejus feliciter usis,

Ita praecipue oculo Principum PHILIPPO GUILHELMO

Comiti Palatino Neoburgico,

Conspicuum reddiderant, commendarent:

Utque ab hoc non tantum consiliis & negotiis arcanis,

Sed & Illustrissimis Legationibus adhiberetur effecerant.

Testatur id Germania patria, Polonia, postremo Suecia,

Ex qua dum Vir praecel. redit, patrium anhelans dulce solum

Ad metam fatalem Chilonii Cimbrorum pervenit

D. XXVIII. Maji Ann. Christi MDC LXVI. Aet. XLIV.

Cum nullos reliquerit liberos,

Libros tamen & animos permultor. Cl. Virorum prospera sui memoria;

Hos vero etiam mœrore & desiderio sui, plenos reliquit.

MARIA ELISABETA FRISIA

Mœstissima conjux, lacrumis saxum cavans;

Optimo & desideratissimo marito

Fidei & amoris perpetuum monumentum posuit.

III. *Gruterianum.*

Virtus & Eruditio

Ista non afflata seculo,

Hæc non umbratica, sed lucis patiens & agendo providè

ac feliciter spectata

Illustrem fecerunt JOANN. ERN. RAUTENSTEINIUM

Utriusque Ditteldorfii Dominum,

Suae industriae & virtuti plus quam natalium forti debentem.

Sic Principum gratia floruit

Serenissimi praesertim PHILIPPI GUILHELMI Ducis Neoburgici

Cui in variis per Germaniam, Poloniam, Sueciam Legationibus

Fidem & industriam probavit.

Vir indefessus, & in aulae lubrico constare sibi gnarus:

Post publica sanctè & sollicitè habita

Privatae etiam cum eruditis & literarum amantibus amicitiae.

Ad religiosam usque observantiam tenax.

Post fatigationes gloriosas hic corporis exuvias accepit locus.

Anima beatissimis mentibus addita

Memoriam grata fovebit & propagabit posteritas,

Conspirantibus in quandam aeternitatis praelibationem officiis amicorum

MARIA

Theatri Cometici Exitus.

61

MARIA ELISABETHA FRISIA
Mœsta Conjux marito desideratissimo posuit.

IV. *Ejusdem.*

Annæ perennæ S.

JOANN. ERN. de RAUTENSTEIN utriusque Ditteldorfii Dominus,
Debuit excellenti ingenio & virtuti, totam fortunam
Nominis celebritatem magni in Aula & literis.
Ab his in illa splendor Principes ei conciliavit,
Inprimis Serenissimum PHILIPPUM GUILHELMUM Palatinum D. Neoburg.
Cui fidem, industriam, in agendis rebus dexteritatem
Variæ ejus nomine Legationes probarunt,
Ut istarum virtutum testes habeat, Germaniam, Poloniam, Sueciam
Post habita religiosè & perquam sollicitè publica,
Reliquum se privatæ impendit amicitiaë officiis.
Doctos & literarum amantes omni profecutus observantiâ,
Ipse variâ eruditione cultissimus.
Memoriam tanti Viri
Celebrarunt fidissimo mentis deposito,
Quos & Musis interior necessitudo devinxit
Adscripto Beatorum ordinibus,
Abi lector, & æternitatem cogita.

E P I C E D I U M

In obitum Illustrissimi & Excellentissimi Domini

JOANNIS ERNESTI de RAUTENSTEIN
Consiliarii & Legati Neoburgici.

FUnereæ radiant alibi spectacula pompæ,
Quæsitos titulos variè ostentante paratu:
Quæque per innumeros stirps derivata nepotes
Præclaris meritis in postera secula notæ
Auspiciis virtutis iit, monumenta piorum
Postgenitis memoranda gerat. Sunt ista probatæ
Gentis honos: & facta modis insignia multis
Materiam laudis non infœcunda ministrant,
Quæ populo sese sic applaudente propagat,
Temporis ac segnes expugnatura tenebras
Nesciet infestæ metuenda oblivias lethes.
Illa quidem nobis haud aspernanda videntur.
Sed bona majorum Sapiens vix nostra putabat.
Hæc, quàm nunc justis lachrymis adspergimus, urna
Ex sese quo fulget, habet, floresque datura
Perpetui veris, vanos fastidit honores
Et partis animosa sibi, ludibria mundi
Respuit, affusò latè dominantia fucò.
Natales etenim quæ fors concessit honestos
Intima virtutis variæ commercia sensit
Viribus ingenii faustè subnixa potentis.
Scilicet hunc Titan cum fingeret arte benignus,
Eximiis illustre bonis & grande parabat

Hospitium. Totò spirabat Apolline plenum
 Pectus; inundarunt, Parnassia Numina, Musæ
 Pieriæ vegetum scatebris vocalibus undæ.
 Hic reperit studiis sua laxamenta severis,
 Palladis augustæ postquam atria vasta frequentans
 Pervestigandis impenderat otia rebus,
 Et mundi promptos quæcunque educit in usus
 Doctrinæ excellentis amans; quæ claudier umbris
 Abnuit, & clarâ præbet se luce videndam.
 Sic post spectatas sensim prudentia gentes
 Gliscit, & aggesto censu ditata bonorum
 Præsidium in magnas meditatur nobile curas,
 Principibus placitura Viris, Pietasque fidesque
 Cælitus accensos flagrans quæ concipit ignes,
 Nec vario mundi rapitur versatilis æstu.
 Lubricaque infamis nescit vestigia seclî,
 Quid non grande potest adscitis splendida Musis!
 Virtutum collecta tibi tot nomina, læto
 Mens asserta polo, sedesque habitura beatas,
 Venturæ laud dubitanda fuerunt omina famæ.
 Non conquisitis opus hîc assurgere verbis,
 Atque laborato carmen grandescere cultu.
 Res te nota levat, laudumque parata tuarum
 Materies nulli sese submittere vati
 Debet, ut inflatos mendicatura triumphos
 Degeneri strepitum speciosum venditet ævo.
 Nam te per quascunque tulere negotia terras
 Lassandum multarum immani pondere rerum,
 Ingenii ut præfulsit apex, sic gloria passu
 Incessit comitata pari. Germania testem
 Spontè dabit, decorique applaudet grata superbo *
 Illa tot annorum vastata Polonia bellis,
 Est velut extremi pavitans sub mole pericli,
 Vidit honoratas non parvo tempore curas
 Inter hyperborei glacialis frigora cæli;
 Hîc ubi damnatæ nimbis urentibus oræ
 Plurima vexatis monstrant squallentia terris.
 Dum satur & laudum, exantlandorumque laborum
 Blanda fatigatæ circumspicis otia vitæ;
 Victurusque DEO & Musis dum defluit ætas
 Emensis afflicta viis, adeunda vocabat
 Suedia, sollennisque agitantem munia curæ
 Viscera suffodiens vis morbi perculit ægro.
 Sic delassatis dum publica sustinet annis,
 Ingeniisque acer magni per pondera rerum
 Vastam versat opem, cunctis exempla daturus,
 Quæ seri laudent, cupiantque exstare nepotes,
 Immoritur curis, fato properante, molestis.
 Heu! dignus longi spatii majoribus ævi,
 Raptus abis, non in sublata prole superstes:
 Quemque puerperiis thalamum Lucina probavit,
 Afflixit Libitina suæ non irrita prædæ.
 Sed memores animos hîc servature tuorum
 Quos Tibi junxerunt sociali fœdere Musæ,

* Horat.
 quæsitam
 meritis su-
 me super-
 biam.

Hoc nostri fidum quoque pignus amoris habeto
 Ille frequentatò per disjunctissima cultu.
 Impiger, & nullo tardarier obice gnarus
 Adstrinxit vinclis se religiosus utrimque.
 Quæ non ulla Lues fallacis polluit ævi,
 Sed casti studiosa sacrat constantia nexûs,
 Suspectâ major multis mortalibus Aula.
 Moribus illa tuis non adpersisse venenum,
 Non mentis potuit sanctæ fœdare serenum
 Offusis nebulis, Stygiæ exhalare paludes
 Tartareæque solent quas latè emittere pestes.
 Hoc ego depositum fidei oblaturus ad aram
 Simplicitate lito: quæ nostræ plurima dextræ
 Viventi documenta dedit: sed conscia tristis
 Naufragiû studiorum, dum fors atra juventæ
 Dissipat erectas per nubila tempora curas,
 Altius impressum fati testantia vulnus.
 Et quanquam laudum series immensa tuarum
 Exciti non vatis eget, præconis ubique
 Ex sese sparsura sonos: tamen arte celèbres
 Pieriâ & totus quos Pindi spiritus afflat
 (Doctrinæ meritis tibi nomina chara politæ)
 Officium effusis pangent ferale Camœnis,
 Et per secla Tua vulgabunt postera famam.

A L I U D

S At curis mundoque datum: meliora capeſſo,
 Implicitas turbis non habitura vices.
 Principibus placuisse viris non infima laus est
 Heu quàm præclaris insidiata viris!
 Ludificant oculos splendoris spectra deleti
 Sæpe occulta fugax retia tendit honos.
 Incautis etenim mendax dum fronte politur,
 Blandus & externi prospera spondet amor,
 Non observatæ gliscunt dispendia Larvæ,
 Sic mixtas spinis seminat Aula rosas.
 Naufragiis multis effugi nobile saxum,
 Sirenum cantus nec nocuere mihi.
 Quod potuit præstare fides illæsa, peregi,
 Mandataque sagax in statione labor.
 Divisere meo cum Principe tempora Musæ:
 Illi nec quidquam præripuere suum.
 Abstersere graves hæc diverticula curas
 O docti, ô læti, mellea vita, dies!
 Nondum vicinæ meditabar grata Senectæ
 Munia, cum doctis mox obeunda viris.
 Parca sed invidit sic dispensanda soluto
 Otia, conatus destituitque meos.
 Vota nihil frustrata queror, qui vana per orbem
 Omnia dedidici, dum potiora sequor.
 Lucis inoccidua pleno divina pateſcunt
 Atria, fidereos exhibitura greges.
 Hic radiat tenebris exempta scientia cunctis
 Effunditque suos non dubitanda sinus.

Terra vale & miseri Sapiaientia nubila mundi,
 Per circumfufos lux malefida specus.
 Tuque maritalis pars optatiffima lecti,
 Conjugii per tot pignora, vive memor.
 Vos quoque, quos caftus colui obfervator amici
 Hic liceat ftudii præmia ferre paris.

ISAACUS GRUTERUS.

STANISLAI de LUBIENIETZ LUBIENIECII ROLITSII

ORATIO FUNEBRIS.

In obitum Nobiliffimi & Ampliffimi Viri

D. JOAN. ERN. de RAUTENSTEIN,

Domini in Diteldorf, Miniſtri Statûs & con-
 filii ſanctioris, ac Legati Neoburgici ad Imperii Ra-
 tiſbonenſem conventum Illuſtriſſimi.

SI quàm non tantùm mihi exiguæ ingenii ac eloquentiæ, ſed & magnæ ſint
 Amicitia vires, quis conſideret, auditores omnis generis Honoratiſſimi,
 quòd hodie ad dicendum accedam, mirari profectò non poterit. Sacroſancta
 enim & inviolata amicitia jura eſſe oportere, omnis qui & literas, virtutem,
 hominem novit. Hæc nempe etiam ſunt inter illa virtutis bona, in quæ nil
 caſui, nil tempori, nil invidia licet. Nimirum vis amicitia morte non exſtin-
 guitur: quin imò ſublato quoque amico ei ſuperſtes manet, & poſt fata ejus
 non tantùm imò pectore condita vivit, ſed & in debita officia ſpontè exit.
 Id virtutis & officii hodie demonſtrare animus eſt, dum Joanni Erneſto Rau-
 tenſteinio, Viro meritis Clariffimo, dignitatibus & muniis Illuſtriſſimo, meo
 & multorum Veſtrûm Amico integerrimo juſta ſolvere paro. Vivum hîc in
 mortuo felicitis ſolertiæ & virtutis exemplum Vobis dabo. Quamobrem qui huic,
 qui & defuncto benè precamini, adefte & favete animis, tempus veſtrum,
 ut ſpero, ritè & cum fructu collocaturi.

Diverſa eſſe ut ingenia, ita & ſtudia & fata hominum, quotidie, imò aſſi-
 duò mentis & corporis oculis obverſantia momenta & discrimina rerum docent.
 Hunc anxia macerat invidia, illum ſollicita & inſatiabilis exſiccatur avaritia,
 iſtum indomita fatigat ambitio, vel vecors rapit libido. Advertite, quæſo,
 qualia ſint iſta! quæ ſcilicet mentis ad laudem natæ tormenta, virtutum ob-
 ſtacula, imò frigida venena! Quò ruis mortale genus? quò te veritatis cogno-
 ſcendæ neglectus, vel cognitæ ſtupiditas tranſverſum agit? quò vitiorum abri-
 pit amor? En quàm urit & depaſcitur ſæva libido! en quàm torquet auri vel
 gloriæ vanæ ſitis! en quàm, dum luxurias, herbarum inſtar frigidos occultas
 angues, vitiorum motus metusque!

- - - - - quòd ſi
 Frigida curarum fomenta relinquere poſſes,
 Quò te cæleſtis ſapiaientia duceret, ires.
 Hoc opus, hoc ſtudium, parvi properemus & ampli,
 Si patriæ volumus, ſi nobis vivere cari.

Horat. ep. 1. 1. ep. 3.

Descende in temet, qui temet, humanitatem, virtutem, & noſti, & ut par ac
 neceſſe eſt, amas. Nonne vides, quàm hæc quæ ſectaris, non tantùm fugacia,
 ſed & fragilia, ſervilia, imò pernicioſa ſint? Quis unquam eorum, qui vel
 ſolam

solam rationem & naturam ducem secuti, his vel veram felicitatem & beata hominis vota circumscripsit, vel operam ac studium addixit? Quis non potius eorum hæc vitiorum irritamenta & fomenta damnavit ac detestatus est? Qualem te convenit esse, quem cælestissima & sanctissima Christi disciplina ad omnem pietatis perfectionem erudit, & ad omnibus numeris absolutam felicitatem ducit! Quantoperè verò his delecteris, vel in iis profeceris, cogita! Aliud profectò tot & tanta bella internecina, quæ terra marique geri probus quisque dolet, loquuntur. Scaturigines horum teterrimorum malorum, quæ tot homines, arces, naves, urbes, provincias obruunt, obturandæ & in imam Erebi abyssum devolvendæ sunt. Tolle auri & vanæ gloriæ sitim, tolle belluinas voluptates: verbo, cupiditates inexpleriles, & cuncta atrocia bella sustuleris. Hæc quòd non tantum campos & maria, sed cunctos humanarum sedium angulos, ipsas quoque scholas & ecclesias, quas omnis humanitatis & Sanctimonie magistras esse oportuit, strenuè exerceant, cupiditatibus indomitis imputa. Hæ sunt, quæ sævam laudem huic vel illi regno & reipublicæ conciliant, qualem olim Boeotii campi, ut Orchestra ab Epaminonda, Ephesus ut belli officina à Xenophonte, & Roma, ut Marcello res in Sicilia præclare gerente, Martis templum, secundum Pindarum appellarentur, meruerunt. Ita ab orbe nostro exfulare iusticiam, æquitatem & caritatem Christianam ipsi factis testamur.

- - - - - nunc aliquis dicat mihi, quid tu?
Nullane habes vitia? immò alia haud fortasse minora.

Sic olim Lyricorum Princeps, Satyrico sale aliorum Suaque perficans vitia, qui se alibi parcum Deorum cultorem pinguem & nitidum benè curata cute Epicuri de grege porcum, dicere non erubuit. Nec ego certè ignosco mihi, ut apud eundem Mœnius.

Stultus & improbus hic amor est dignusque notari

Nunquam cordato Viro arrisit philautia, ut plurimum obrectatoribus, cavilatoribus, invidis, delatoribus, ingratis, malefico & abominando hominum generi familiaris. *Sint procul à nobis*, qui foris Lynces, intus talpæ, virtutis hostes, exitiali vitio laborantes, & non tantum sibi, sed & aliis noxii. Vidit Ocellus Philosophorum. Sic enim ille in Cratylo: *Ὁ γὰρ ἑξαπατῶν ὁ αὐτὸς πάντων χαλεποῦται*: ὅταν γὰρ μικρὸν σποράῃ, ἀλλὰ αἰ παρὶ ὁ ἑξαπατῶν, πῶς ἔδειξον? (Decipi à seipso, omnium deterrimum. Cum enim seipsum decipiens, vel minimum à se non discedat, sed semper adsit sibi, quomodo hoc non sit grave?) Vidit & Noster Rautensteinus, candoris & modestiæ observans ac virtutis amans. Ideò illa Horatiana ibidem dicta, *neminem sine vitiis nasci, optimum esse, qui minimis urgeatur*, sæpius mecum, pro re nata & familiaritate nostra, repetebat. Multum hinc fateor, natura potest, quæ ut virtutum, ita & vitiorum semina secum fert, & agro, ut sic dicam, voluntatis inserit. Ita intellectus hinc, appetitus illic herbas profert & radices agit ac fruges uterque suas, bonam ille, hic pravam conservare & propagare studet. Hominis est DEUM supplicibus fatigare precibus, ut semina illa mali manu Paternâ auferat, zizania in herbis opprimat, vel etiam quæ surrexerint, evellat, agrum cordis fanlutari virtutis semente per oracula sua consecrat, largâ Spiritûs sui sancti aquâ irriget. Nempe ut homo, immortalitatis naturâ appetens, & omnium conservationem sui quærentium primus, fructum expectatum & debitum ferat, & olim in cælo uberrimam æternorum gaudiorum messem faciat. Hoc est illud necessarium unice à Christo Redemptore commendatum. Hoc opus Viri Sapientis & veri Philosophi, patriam, amicos, seipsum verè amantis, verbo: Christiani. Non is DEUM accusabit, non auctorem mali faciet, quod nec Poë-

Plato.

tæ, alias Deorum & figuli & censores, facere ausi, Plutarcho teste. Non culpam suam in DEUM referet, sed eam sibi imputabit, accusator & iudex sui ipsius incorruptus. Novit nempè DEUM naturæ, non culpæ, & omnis boni, nullius autem mali auctorem esse. Novit eum impio nec opus habere, nec delectari: imò idèd promissa & pœnas assiduò homini in memoriam revocare & ob oculos ponere, ut se pietate & salute ejus gaudere, impietatem & exitium odissè doceat, monstret, testetur. Novit, si rationem & æquitatem audire velit, naturâ se habilem, doctrinâ facilem, exercitatione perfectum in virtute reddi, sed non sine divina ope, quam omnibus eum invocantibus, gratiâ ejus paratâ & oblatâ uti volentibus præsto esse, meminit, ne hinc deses, illinc confidens vel etiam arrogans evadat. Medium scilicet veritatis & virtutis inter præcipitia vitiorum tenet ille, tam officii sui memor, quàm beneficii & auxilii divini gratus. Idèd quicquid Christianus audit videtque, in argumentum divinæ justitiæ, sapientiæ, bonitatis, & incitamentum virtutis ducit, nec alio oculo, ut alia cæli phœnomena, ita præcipuè illa Cometarum rariora & illustriora adspicit. Hinc cum beatitudinis principium constituat in eo, ut desinat à malis, perpetuas idèd & quotidianas agit Sabbathi ferias, nec ulla die *festum agere*, negligit, quod tota vetus sapientia Sacra & profana docet. Assiduò noster & indefinenti pietatis studio flagrans, nunquam ab officio, semper à vitio cessat, &, si in peccatum ex imbecillitate humana incidat, sine mora veram pœnitentiam, peccata excutiendo non excusando, imò dolendo, delendo & linquendo, agit, nec eam, ut pravus permultis laterem lavantibus mos est, continuò repetit, vel ad supremam horam rejicit. Optimè augustus Ecclesiæ Doctor Augustinus, non esse exspectandum, donec quis peccare non possit, nec tunc demum relinquenda peccata, cum quis ab eis ipse relinquitur, alicubi docet. O quàm salutare monitum, cui similia alibi legere licet, ut & pœnitentiam agamus, dum peccati remissio tutò obtineri, & illud relinquamus, dum relinqui à nobis potest. Nulla nempè Virtus, si peccare tunc nolumus, cum non possumus. Neque verò gratiæ divinæ paternæ & sanguinis Redemptoris medicina in illecebram cupiditatum, escam vitiorum, fomentum peccatorum, & sic in toxicum animæ convertenda est, ut fieri assolet. Quin imò in nobis caritas DEI & Christi, magnetis vim in trahendis efficaciter ad mutuam caritatem cordibus nostris sese exerentem obtineat, par & opus est. Meminerimus sine caritate nil valere reliqua, etiam Heroica facinora, ipsaque Angelicana dona: sinè bonis operibus foetidum esse fidei cadaver: sinè sanctimonia neminem visurum DEUM: sine castimonia & integritate vitæ neminem cælestis Jerusalem incolam fore. Pietas, pietas, Auditores, magis nobis est commendanda, tùm verò & colenda, utpote ad omnia utilis & utriusque vitæ promissione gaudens. Regalis sanè & digna Christiano Christiani id nomen Quarti, meritis facilè Primi, illius Danorum AUGUSTI Sententia Symboli vice usurpata: REGNA FIRMAT PIETAS. Nam & impius Septimius ille severus Imp. apud Ælium Spartianum, firmum se imperium filiis Antoniis relinquere, si boni fuerint, imbecillum, si mali, dicere, sobriam rationem secutus, non dubitavit. Et initium Roboami, tùm integrum Josaphati, Regum Hebrææ gentis celeberrimorum, imperium, aliaque illustria exempla hoc monstrant & docent. Nec diffiteor multum hîc naturam & parentum genium, mores, exempla posse. Notum illud Venusini vatis

L. de pœnit.

Fortes creantur fortibus & bonis
Est in Juvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Horat. Carm. l. 4. Od. 4.

Sed plus hîc rectam institutionem & studiosam industriam, plurimum verò Spiritûs divini virtutem posse, vel me tacente nostis. Equidem & voluptarius ille
morum

morum censor & delicatus virtutis magister, verèque discinctus Veneris nepotulus, ibidem subjicit:

Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant.

Sacra pagina generationem naturalem per industriam regenerationem, cælesti auxilio accedente, perfici à nobis debere, passim inculcat. Ita nobis ad arbitrium nostrum nasci licet, ut Seneca, & patres nos nostrum ipsorum esse posse datum est, ut uno ore Antiquitas Ecclesiastica docet. Cum igitur multum in eo situm sit, probis & honestis parentibus nasci, id beneficii Rautensteinio nostro divinitus obrigerat. Quippè honesto loco & probis parentibus Anno Christi 1623. die 1. Octobr. Blanckenburgi in Brunsvicensi Ducatu natus est. Patrem habuit, qui morum integritate & industriâ laudabili honesta meruit officia, quique filium egregiâ indole præditum longè majora ingenio & virtute ac solertiâ consequi docuit. Noster à puero animum ad studia humaniora appulit, hisque Bremæ & Regiomonti præcipuè diligentem navavit operam. Exactâ cum laude adolescentiâ favore & operâ Patru sui Henrici Rautensteinii, ditioni Vendeni Præfecti, præclaras genii & ingenii ac corporis dotes ejus ad laudis fastigium promoventis, inter familiares Aulæ Illustrissimi & Excellentissimi Viri Gabrielis Oxensternii Comitis, Regni Sueciæ Senatoris & Thesaurarii adlectus est. Cum hoc Moscoviam, Livoniam & alia vicina loca, viam laudis semper tenens & terens, peragravit. Ejus favore Joanni Oxensternio Comiti Illustrissimo, Regni Sueciæ pariter Senatori, & ad Tractatus pacis Westphaliæ Oratori commendatus, tractationi illi interfuit, & ad penitiora admissus futurarum dignitatum præsidia feliciter sibi comparavit. Virtutis tramitem in eo quoque calcavit, quòd & thori vitæque sociam Mariam Elisabetam Frisiam, formâ & virtutibus nobilissimam Virginem, castum conjugii foedus impuræ vitæ, contra pessimum multorum morem, præferens, sibi adjunxerit, & fidem conjugalem, rarum eheu! & hoc seculo nostro in vitia magis magisque præceps ruente, bonum, amorem concordem, modestum, providum, ei septemdecim amplius annis servârit. Et fecit quidem hîc quoque officium, licet susceptâ ex amantissima sui conjuge binâ prole masculâ orbus, nulla amplius amoris pignora, præterquàm in virtute, haberet: Religionem, quantum mihi scire datum, tam eam, in qua natus, secundum Lutheri institutionem, quàm Catholico Romanam, quàm amplexus erat, ex animo amavit. Sed de hac re, omnem humanam artem, scientiam & potentiam superante, libenter meritòque semper judicium Judici supremo, Omnisicio & Omnipotenti, relinquo.

Venio ad hæc, quæ sub aciem oculorum & judicii humani cadunt. In vita noster pietatem, justitiam, temperantiam, tres virtutes cuncta nostra officia complexas, coluit. Nihil ille magis spirabat & curabat, quam *seipsum per diligentem expurgare pœnitentiam, quod videre licet in hominibus, qui seipsum illustrant virtutibus*, ut inquit Gregorius Nyssenus, Pater Patrum dictus. Adhæc comitate, humanitate, modestia, candore in omnes officioso omnibus carus. Ego quidem fateor in colendo literarum commercio eum propè inimitabilem & incomparabilem fuisse. Pollebat nempè rarâ alacritate & facilitate scribendi, ingenio felici, judicio perspicaci, memoriâ vastâ, quæ eximia dona natura, parens alioqui benigna, rarò confert uni. Librorum inexplebilis erat helluo, lætioni bonorum Auctorum dies noctesque deditus, & hæc non tantum temporaria metiens, sed & forensium laborum molestias, imò & dolorum ictus & graves corporis morbos, velut suavi recreatione distinguens. Tot præstantes animi & ingenii dotes Rautensteinium, necessariis vitæ, non tantum cum laude, sed & in magistratu agendæ præsidii instructum, ideòque multis Illustrissimis tum Principibus Viris, carum, reddiderant. Provincia ei prima Præfecti Pephsumensis in Frisia Orientali: altera Cancellarii in Aula Serenissimi Principis Palatini

latini Sultzbacensis Christiani Augusti, integro biennio gesta obtigerat. Tertia Legati Electoralis Bajoari ad Augustum Imperialis electionis Francofurtensem Conventum splendidissimi fuit. Tandem operam suam Serenissimo ac Celatissimo, nec tantum genere & dignitate, sed & virtutibus ac meritis principi Philippo Guilhelmo Comiti Palatino, Duci Neoburgico addixit. A quo secretioribus Consiliis & negotiis statum, tum illustrissimis legationibus in Aula Cæsarea, Conventibus Imperii, tum Polonia & Suecia obeundis adhibitus, postquam ubivis gentium fidem, dexteritatem, prudentiamque tam amplo muneri convenientem probasset, in reditu è Suecia fidei & operæ Magno Principi debitæ, immortalis est. Utinam illi DEUS reditum ad me concessisset! Constituerat enim in hac urbe curandæ valetudini dare operam, & tecto meo uti, deque studiis utriusque nostrum ad satietatem agere. Tunc de colligendis & edendis ejus poematis, epistolis, aliisque operibus cum eo egissem & aliquid certi constituiissem. Noveram enim ei literarum commercium amplissimum cum Illustrissimis quibusque & Clarissimis Viris de rebus magni momenti intercessisse. Quæ sanè publicæ ut luci committenda, ita utilitati danda erant. Sed cum aliter DEO visum fuerit, & Rautensteinio, dum Hamburgum anhelat in vicinia, Chilonii scilicet finem vitæ, & me pro Rautensteinio desideratissimo exuvias Rautensteinii post paucos dies accipiente, ejus arbitrio hîc quoque nos submittamus oportet. Quid plura vultis? Auditores, Rautensteinius non tantum ad fatalem vitæ, sed & ad illam illustrem gloriæ ingenio & virtute partæ metam pervenit. Vivit tamen ut DEO Creatori, ita & in omnium nostrum animis, & quam sibi magnis meritis paravit, prosperam sui memoriam, semper retinebit. Mea quoque, si quid valent, non patientur Virum laude dignum mori: imò quantum Virtuti, literis, amicitiæ & publicæ utilitati quisque debeat, testabuntur. Hæc nisi in promptu essent solatia, morte tanti Viri & tam cari capitis meritò dolerem. At habuerit noster aliqua vitia, commiserit errores, lapsus fuerit. Talia noster cum Poëta & ipsa veritate nævos in pulchro corpore vocabat, benignè toleranda, solerter tollenda, quæ datur. Et certè ubique hæc bonorum & malorum mixtura, elucet, & se, sæpè quoque proprio indicio, prodit. Quod cum experientia assidua confirmet, tum verò & insignis auctoritas Plutarchi, optimi profectò Scriptoris, & Euripidis Clarissimi Poëtæ Tragici docet. Ille enim postquam retulit, Homerum vale longum Stoicis, neque virtuti vitium, neque vitio virtutem adesse censentibus, sed omninò insipientem peccare, sapientem rectè agere contendentibus dixisse, *Hæc sanè, inquit, in Scholis audiuntur. At in rebus ipsis vitæque communi, sicut Euripides sensit* ὅτι ἀν' ἡνίοχῳ καλὸς ἐστὶν ἁ κακὰ (Mixtura quadam est, sine malo nullum est bonum) *Et mala sunt vicina bonis*, liceat cum Ingeniosissimo Poëtarum Nasone dicere. Sicut autem vitium virtuti, ita infortunium prosperitati assidet, certè insidiatur ex propinquo, sæpèque ut ibi virtus, pro vitio vapulat, ita hîc bonum pro malo reputatur. Quanquam & nil verius esse per omnia lætorum & tristium mixturam, & tam hæc illis, quàm illa istis vicina. Et accidunt quidem bonis quoque Viris tristitia: sed sunt ei in promptu læta solatia non tantum ab exercitio, (quod solum nec imbecillitati humanæ sufficit, nec rationi satiffacit) sed & à præmio virtutis petenda. Quamobrem quisque nostrum studeat, ut veram & genuinam virtutis rationem cognoscat & consequatur, & alteri eandem (ut omne bonum naturâ suâ libenter se diffundit) dictis & factis commendet. Hujus egregium exemplum vivat in animis nostris & seræ posteritati commendetur RAUTENSTEINIUS.

L. de aud.
Poëtis.

Ovid. 1. de
remed.

Lectori Salutem.

Cum Gruterianum responsum tardius ad me perlatum fuerit, & tam meis quàm ejus literis contenta hîc potissimum respiciant, hîc potius quàm alibi, quod reliquum est communicationis nostræ epistolicæ, visum est apponere, ut

ita

ita Rautensteinianæ memoriæ consecrata augeantur. Tu hæc, & cuncta, boni & æqui consule. Vale.

Hamburgo Roterodamum die 19. Octobris 1666.

Nondum pleno responsionis ad priores literas Tuas officio ritè functa erat mea industria, multiplicibus iisque continuis laboribus impedita, & ecce nuper gemino literarum, diverso tempore datarum, junctim tamen ad me missarum officio, Tuum me debitorem fecisti. Sed ecce dissolvi me, Tibi ut paulum vacarem & quæ debeo, dissolverem, licet te non severum officiorum exactorem expertus sæpius fuerim. Equidem quid prius in epistolis tuis, curam ne an modestiam scriptionis, vel officiosam benevolentiam vel religiosam legum amicitia, etiam demortuis debita, observantiam, laudem, nescio. Ita cuncta pumicæ humanitatis expolita nitent: ita ad omnes Gratiarum leges facta sunt, ut non tantum excusationem & veniam, sed laudem potius, & exempli auctoritatem, & posterorum memoriæ gratiam mereantur. Quapropter quod Tibi Epicedion hoc tam pium, quàm doctum precibus & rationibus iustis extorserim, nunquam me poenitebit. Imò vero, nisi me omnia fallunt, de communis Amici bona existimatione, de Vidua & necessariis, tum verò, quod maximum est, de publica re optimè me meritum hac ratione credo. Vivis enim coloribus mortuum Rautensteinium, & in eo vivam Sapientis imaginem depinxisti. Placebit ista, utilis certè est, cunctis in Aula versantibus, qui utinam hæc, quæ ad eos spectant & attinent sua dico officia, in memoriam sibi revocent, & faciant, quum adeò diligenter curent aliena, ut ad alienum dormiant somnum, ad alienum comedant appetitum, ad alienum ambulent gradum, sicut tam Sapientia vetus, quàm assidua experientia miseram hujus generis hominum conditionem esse docet. Sed nisi omnes, vel multi, qui in Aulis degunt tam salubria exempla & monita curent, erunt tamen, qui curabunt, & si vel nulli essent, Tibi tamen ratio benefacti probè constaret.

Viveret saltem & hominum ore celebrabitur Rautensteinius in exemplum nostro seculo & posteris propositus tam amica manu, tam terso stilo, tam candido affectu. Nempe tua.

Dignum laude virum Musa vetat mori.

Nostra quoque, si quid unquam valebunt, bonum hocce nomen ab injuria oblivionis vindicabunt, & Virum eruditionis multa & virtutum laudibus præclarum, posteris imitandum commendabunt. Constitui verò apud me hæc Tua & aliorum Amicorum Carmina & epitaphia ad calcem operis, cujus in fronte nomen ejus est conspicuum, adjicere, & in frequenti Senatu meo Philosophico funus tanti Viri & tanti Amici habitâ oratione efferre. Qua ratione testabor etiam posteris, quanti Virum hunc egregium, quem tot boni amârunt, coluerunt, fecerim, & quàm amor in eum meus cum eo non sit mortuus, quantaque animi constantia amicitia jura servanda sint, ne scilicet hoc religiosum studium in sepulchrum cum Amicis descendere cumque iis terra obrui putemus. Nobilissima vidua Rautensteiniana, cui dolorem Tuum ex obitu mariti conceptum, indicavi, gratum dubio procul habebit officium Tuum, licet aliquantò seriùs. Hic jam metam sigo, assiduis distractus laboribus, Teque benè valere cupio.

Hamburgo Roterodamum die 18. Februarii 1667.

Non miraberis, credo, me tamdiu siluisse, cum & ipse fileas, nec ad postremas meas die 19. Octob. anni decursi datas quidquam responsi retribuas.

Benevolentia pulcherrimum est certamen.

Officii nemo nisi ingratus est.

Gruterianis meritis debitum testimonium Auctor dat.

Sapientis viva imago in mortuo Rautensteinio à Grutero exhibita.

Aulici officii pietatis plerique negligunt.

Plus alienis quàm suis commodis viris dediti.

Rautensteinius in boni & laudati Viri exemplum proponitur.

Cujus memoria dicata epitaphia & carmina ad orationem funebrem ad calcem operis additi.

Amicitia jura constanter serva.

Mortuorum ut memoria grato animo prosecuenda, ita exempla virtutum imitanda sunt.

Silet quandoque literarum commercium.

Heinsius
Hamburgum
venit.
Gruterus of-
ficiosus &
humanus.

Grotii episto-
las ad Ru-
arum Gruterum
Auctor pro-
mittit.

Orationem
funebrem in
obitum Rau-
sensteinii Au-
tor censura
Gruteri sub-
mittit.

tribuas. Nobilissimus Heinsius, qui nuper in hanc urbem venit, cum mihi nudius quartus adesset, inquirebat in Tuas literas. Te enim, prout officiosus es in amicos, ad se vel me aliquid scripturum fuisse sperabat. Acuit haud ita pridem ejus desiderium Tui responsi promissum, quod Adamo Franco, communi Amico, fecisti: Is hospitalitatem Tuam & erga me benevolentiam mirè deprædicat. Quo nomine & ego multum Tibi debeo. Paullum otii nactus perfecto opere meo, ad finem properante, juvante DEO, dabo operam, ut ex scriniis Ruarianis exempla Grotianarum epistolarum habeas, quò laudabilem Tuum conatum, publico profuturum, juvem. Huic & in opere meo, debitum tribuo testimonium, memoriæ communis olim amici Rautensteinii. Id oratione, cujus autographum Tibi mitto, Tuoque exacto judicio submitto, testari animus est. Inserui hîc non pauca sacra & profana ex industria, ut probitatem morum hîc tam illustri exemplò commendem, quo studiorum genere noster, ut nosti, delectatus est. Non celabis me judicium Tuum, quod sincerum ab amico pectore exspecto. Crede autem me heri præsentē Nobilissimo Heinsio insignem Tuam humanitatem Illustrissimo Ibrandio Fœd. Belg. Oratori ex Suecia redeunti commendasse. Vale & mihi constanter fave.

Roterodamo Hamburgum XII. Martii CIO IDC LXVII.

Occupati si-
lent vel pau-
ca scribunt.

Impedimen-
ta fortiter
remove.

Silentium &
brevitatem
stilo uberiori
penso.

Quæ transmissa ad me voluisti ab aliquo tempore, in iis rectè curandis præstita religiosè fides est. Id ut me auctore edoctus cognoscas, hoc epistolici sermonis compendium accelero, necdum promissi exolvendus vinculo, & ad postremas Tuas responso impar, otio repugnante, quod plurima aliquot intra menses cumulata accidunt: ut officiorum in amicos vices interfistere cogantur. Sic & tibi ea debere ad tempus pergam, quibus ritè defungi ex rerum merito & animi istuc anhelantis desiderio copiosè nunc per festinationem haud licet, hæc Tibi qualicunque impertienda modo suffurantem importunis occupationibus, & inter ignobilia austerè detentum constringentibus. Finem non ita ex longinquo prospicere videor: aut si tam fausti eventus præcepta spes fallit, tædium vincente patientiâ, incidam cum Alexandro nodum, per obscuras se implicantem ambages, & velut ex Epicurei secessus intermundii chartas sibi obtrudere certum est tertiam quoque manum oneraturas. Stilus enim per omnia longo aucta silentio, ad tuas iteratas circumducendus, tarditatem ex quodam negotiorum fato pensabit liberalitate calami in responsa, reconditas hactenus cogitationes peramanter amplexura diffundendi. Vale, Vir Optime, & Orationem more canis ad Nilum delibatam, mox feriò & quâ par est attentione expendendam priusquam redeat, patieris apud me desiderare, morâ nihil in profusam humanitatem habiturâ iniqui: ut spero.

Roterodamo Hamburgum propriid. Kal. Maji CIO IDC LXVII.

Necessitas
neglectum of-
ficium excu-
sat.

Officia ami-
cis citò præsta.
Equis in
exigendis offi-
ciis esto.

Infirmi-
tatis
peccantis
ignosce.

Rautenstei-
nio mortuo
præstita ab
Auctore pie-
tas Grutero
placet.

Non immorabor dicendis silentii, quo usus sum longiore, quàm vel meus fert mos, vel tua permittunt merita, causis: cum eas nupera delegatas pertulerit epistola. Neque debeo videri pusillam in humanitate, ad omnem formatâ æquitatem, habere fiduciam, anxie excusando, in quod me compegit fati cujusdam non expugnanda necessitas, cunctari non spontè solitum, ubi amicitia jus suum flagitat, nec severum officii exactorem; quo velut anima viget familiaritatis è longinquo exercendæ corpus: si in Viros incidi variè occupatos. Ab istis vicem sperare possum lenissimæ interpretationis, si fortuita imperiosè irrumpentia non satis validus conor repellere. Patrocinantur leges infirmitati non spontè peccanti, ubi vis major ingruit, pervertitque constantiam propositi tenacem. Sic tacere coactus binas elicui Tuas: alteras laudibus amplas pietatis, quam in Rautensteinium defunctum accendit amor, non ille

Gruteri no-
destis.

An. i. itians
Solers cole.

Orationem
Auctoris in
obitum Rau-
renseini: Gru-
terus appro-
bat.

*Pietatem
eruditioni ad-
iunge.*

Veritatem
oderunt vitius
dedit.

*Aulici plerique virtutum
sunt negligentes.*

*Judicia ho-
minum varia.
Gruterus ico-
nem Viri sa-
pientis in
Rautensteinio
monstrare si-
lo oratorio vo-
lebat:*

Cur id sile
Poëta fecerit:

*Epistolae
Grotii ad
Ruarum scri-
ptas ab Au-
ctore exspe-
ctat:*

Omnes in u-
num fascicu-
lum colligere
& edere vo-
lens:

Compellat
Heinsium Ro-
terodami:

*Ab eo conse-
cuturum se
Grotii ad Pa-
trem ejus epi-
stolas sperat.*

Vossius pater
laudatur.

*Pax Angli-
ca speratur.*

Suspiciæ
iniquæ de re-
bus indicant.

Bella multo
cupiunt.
Deus autem
pacificus.

ductu

ductu compellere in placidum fœdus. De Polonia nonnihil ad me Francus noster: quibus si quid tempus adjecerit notandæ mutationis, impertire non gravaberis, quando solum liberumque animum adferre poteris ad hæc diverticula. Vale.

Hamburgo Roterodamum Kalendis Majis Julianis 1667.

Acceptis haut ita pridem binis Tuis humanitate refertis litteris, duplici nomine me Tibi, Clarissime Grutere, obstrictum esse, fateor. Ad priores quæ prodromi vice fungebantur & prolixiores mentis benevolæ internuncias brevi adfore pollicebantur, antequam hæc advenissent, respondere nolui: ad posteriores, quæ octo ab hinc diebus comparuerunt, per continuos & graves labores circa finem operis mei Cometicici subeundos & exantlandos, respondere è vestigio non potui. Sed, quod benè scio, his legibus reipublicæ literariæ & amicitiae ac æquitatis vivitur in orbe, ut dilati officii, vel etiam silentii, minimum breviloquentiæ veniam petamus demusque vicissim. Lubens accepi,

Leges reip. literariæ, amicitiae & æquitatis.

Gruteri encomia.

Auctor operi laborioso ultimam manum imponit.

Laudatio ab amico profecta ne te inestet, sed ad sectandam virtutem excitet.

Candidus in virtute & amicitia constanter colenda esto.

Laudem justam Vir bonus lucratur. * Libertas dicendi bonis omnibus grata: virtutum amantibus gravis.

† Polonicas res in hoc opere Auctor convenienti, imò debita & necessaria libertate descripsit.

Suo tamen non Fratrum nomine.

Invidia officio non obstat.

Veritatem tuere.

Salutem alterius cura.

Te non tantum chartas meas accepisse, sed & gratas acceptasque habuisse. Testantur id laudes, quas pleno horreo, quod dicitur, mihi tribuis ultra meritum. Sed hæc Tua est consuetudo & laus, ut quemadmodum apprimè doctus & sanctus es, ita & officii plenus & studiosus meæ laudis (quod olim Cicero Attico suo laudi dabat) sis, tam propter laboriosum opus, quod tracto, & jam ad optatum finem hæc ipsa epistolâ per DEI gratiam perduco, quam propter candidam & nisi mecum non morituram erga mortuum communem Amicum Rautensteinium benevolentiam. Qua in re multum Te meæ & Rautensteinianæ amicitiae dare, fateor. Verumtamen nec hoc diffiteor, me, cum me tantis laudibus ferendis imparem agnoscam, has stimuli mihi subditi amicâ manu loco ducere, & nihilo segniorem in studio honesti verique reddi. Oratio mea & alia memoriæ Rautensteinianæ consecrata, sed & cuncta mea solam candoris in virtute & amicitia constanter colenda laudem appetunt, eaque contenta sunt. Hanc me jure bono postulare & expectare, nisi me omnia fallunt, judico. Quod si etiam mediocri industriæ & exiguæ facultati bono publico devotæ aliqua laus obtigerit, in lucro deputabo. * Libertatem meam, quâ in dicendo, & corrigendis erroribus vitiisque utor, veri & recti amanti-bus fore gratam, solidè scio. Hanc tamen, ipsò quoque modesto cultu & candore delicatis seculi in pejus quotidie ruentis, utpote in malo jacentis eique incumbentis, auribus & oculis mollibus gravem, ideoque invidiæ obnoxiam fore, meritò vereor. † Usus me eâ in describendis, præcipuè nostro olim Rautensteinio Tibique, patriis rebus esse, lubens agnosco. Sed in eo me officium boni amici & boni Viri fecisse, modestiam servasse, pietatem erga patriam recti consilii magis quam externi auxilii egentem probasse, manes Rautensteinianos Tuamque, Optime Grutere, fidem appello. Id verò hîc quoque in calce operis, prout & in fronte feci, meritò pono, ne quis mihi eo nomine, multo verò minus Fratribus meis (quorum nomine nihil, privato cuncta ago) succenseat. Equidem subvereor, nec id quidem temerè, multas nos officii partes invidiæ metu & prudentiæ obtentu negligere. At enim officio nostro, præsertim ubi de dando veritati & innocentiae afflictæ testimonio & salute proximi studio candoris promovenda agitur, nihil nobis debere esse antiquius, certo certius est. Cogitandum verò & illud est:

Invidiam placare paras virtute relicta

Contemnere miser.

Grotianas epistolas se-cratioribus Gruterus publice parat.

Laudo itaque, mi Grutere, sincerum Tuum in edendis Grotianis, etiam secretioribus & claustra tenebrarum ægrè hucusque ferentibus, studium. Qua in re promissa debitaque mea industria Tibi non deerit, dummodo laboriosum

opus

opus meum absolvam. Quo facto me Historiam religionis Ecclesiasticam & civilem resumturus si vivo, certus esto. Verumtamen historiam Henrici Valerii ab Illustrissimo Fredrone, qui singulare patriæ nostræ ornamentum dici meretur, conscriptam, licet huic proposito necessariam, munus ad Te mitto, adscripto & elogio*, quod Auctoris laudibus cumulandi meritis laudatus toties & semper laudandus Rautensteinus olim noster dederat. Hoc Tu perenne amicitiae nostræ *μνημόσυλον* gratus accipies, illudque & unâ constantem benevolentiae affectum, mihi servabis. De pace Britannica quod addis pergratum est. Omnium enim vota terra marique eam deposcunt. Spero itaque nos omnes vestrae patriæ totique Reipublicæ Christianæ hanc pacem lætam & utilem gratulatu- ros, sicut eam cum Mosco nuper initam nostræ vos gratulamini. Non deest spes omni ex parte eam patriæ nostræ redditum iri, dummodo avitæ libertatis restituitur æqualitas. His etiam exemplis docemur læta quoque & bona succedere Cometarum apparitioni, licet nuperrimi peragrârint signa, quibus tot regna, respub. & urbes, quæ vel constanter gaudent pace, vel eam nuper consecutæ sunt, vel expectant, Astrologorum subdidit licentia. En verò Tibi xxx rationes meam sententiam confirmantes. De quibus libenter Te judicantem audiam. Vale, mi optime atque optatissime Grutere, age prosperè in annos plurimos, mihi- que, si mereor, constanter fave.

Tuus omni studio & officio

STANISLAUS LUBIENIETZKI.

DEO

OMNIUM MORTALIUM CON-
SERVATORE IMMORTALITA-
TIS DISPENSATORE VOLENTE
HIC QUID FACTUM PAUCIS
VIATOR ACCIPE ET MORTA-
LITATEM TUAM AD MEMO-
RIAM REVOCA.

HEU

JOHANNES ERNESTUS

DE RAUTENSTEIN

UTRIUSQUE DITTEL-

DORFI DOMINUS

DENATUS EST

QUONIAM

NATUS EST.

OPTIMO

REIP. FUL-
CRO DUM
VIVERET O-
PTIMO LI-
TERARUM
STATUMINI
DUM VIGE-
RET OPTI-
MO MONU-
MENTO ME-
MORIAM
FULCIRE LA-
PIDE PEREN-
NI FAMAM
STATUM I-
NARE PAR-
ERAT

AH

AD EXTEROS
LEGATUS
EXTRA
MUNDUM
PROFICISCI
MALUIT
QUAM AD
SUOS RE-
VERTI

*Historians
religionis Au-
thor resumere
decevit.*

*Fredro Ca-
stell. Leopoli-
laudatur.*

** Vid. p. 92.
Rautensteinii
laus.*

*Pax Britan-
nica optanda.*

*Pax Moschi-
ca optata.*

*Auctoris pie-
tas erga pa-
triam.*

*Cometis læ-
ta quoque ac
bona succe-
dunt.*

*Etiam in red-
gionibus quas
subjecerunt
Astrologi si-
gnis qua Co-
meta percur-
runt.*

SACRUM

HUNC CIPPUM CIPPO MAR-
MOREO PERENNIOREM ME-
RUIT MERITO RAUTENSTEI-
NIUS SERENISS. COMITIS PA-
LATINO-NEOBURGICI QUON-
DAM MINISTER MUSARUM
PATRONUS VIRTUTUM EXEM-
PLAR EX SEPTENTRIONE RE-
DUX KILONI HOLSATORUM
CUM IN ANNO dō 1561 LXVI. AN-
NUM XLIV. AGERET ANTE
DIEM V. KALENDAS JUNIAS
PLACIDE DEFUNCTUS CUI
ANTE QUAM VOCE VIVA AVE
DICERE LICUIT EXTREMUM
VALE OCCLAMARE DEBUIT
PAX KILONIENSIS
ILICET.

MAXIMO
PRINCIPI IN
VITA QUI
PROFUIT MA-
JOREM DO-
MINUM POST
MORTEM A-
DEPTUS EST.

VÆ
SERENISSIME
PHILIPPE
WILHELME
RAUTENSTEI-
NIUM TUUM
QUIDEM EX-
CEPIMUS A-
NIMAM IM-
MORTALI-
TATI REDDI-
DIMUS COR-
PUS MATRI
SUÆ NP. PA-
TRIAE TER-
RÆ REMISI-
MUS MEMO-
RIAM VIRI
MEMORIA DI-
GNI PRÆCE-
PIMUS SIC
JUBENTE
DEO SUUM
CUIQUE TRI-
BUIMUS.

Epicedion cippo Rautensteiniano subjiciendum.

Plumbea si quoquam mihi fluxit tempore vena,
Et tetigi absurdâ dissona fila manu,
Turpe chaos metri, perturbatosque canendi
Nunc mihi suppeditet perfida Musa modos,
Occidit Aoniæ celeberrima destina plebis:
Quid dicam? cecidit Flos, oculusque sui
PRINCIPIS, & Magnæ LUX RAUTENSTEINIUS Aulæ,
Ingenio pariter, judicioque valens:
Ille tot Heroum spectator, & Advena Regum,
Cujus sed fuerant Corda timore procul,
Occidit, & rebus summâ cum laude peractis,
Quarum belli potens Holmia testis erat,
Languida lethifero submisit membra sopori:
Nec, Patrios Ipsum posse videre lares
Amplius, est visum velut irascentibus Astris:
Quin aliud placuit, qui regit Astra, DEO.
Fortè per abruptos iter (heu lacrymabile) Montes
Fecerat, & celeri lapsus ab axe rotæ
Huc tulit efflandam concusso è Corpore mentem:
Hæc fuerant diræ femina prima necis.
Non sic ventosa Ponti bacchantis ab unda
Ullo contremuit tempore jacta ratis:
Fulmina, cum streperis permurmurat Ignibus æther,
Raptu non adeo præcipitante ruunt,
Quàm celer effrænem comitata ruina quadrigam
Excidium celebri contulit usque viro:

Proh dolor! at Fati hic fuit obscurissimus ordo.

Quis scit, quas nobis fors inopina minas
Nectat, & extremam pariat crudelior horam?

Nec tonitru semper Culmina summa ferit.

Interea placidam vovendum est ossibus herbam:

LUBNECIUS famæ secula mille dabit.

l. m. q. scribeb. Kilonii.

Johann. Daniel Major, D. Anatomes ibidem &
Botan. Prof. P. & h. t. Facult. Medi-
cæ Decanus.

Exemplum literarum ad Nobilissimum & Clarissimum

Nicolaum Heinsum Fæd. Belg. in Aula Suecica Orato-
rem Ordin. datarum.

Hamburgo Hagam Comititis die 12. Apr. 1667.

S Alvum Te & incolumem patrios salutasse lares, ex animo Tibi gratulor: fasciculum verò meum à Te rectè curatum, gaudeo, Tibique eo nomine gratias ago. Manibus pedibusque ad finem operi imponendum contendo: & absolutis intra aliquot menses, juvante DEO, figuris omnium Cometarum, quorum motum & vel situm historia prodit, spero opus absolutum iri, cum uterque tomus ad finem brevi sit perducendus, & nil nisi Theatri Cometici exitus, five de significatione Cometarum reliquum sit. Sed hæc non adeò multa sunt: multa tamen scitu & examine diligenti digna continet. Cujus rei specimen videbis in istis xxx rationibus, quibus sententiam meam affirmavi. Has velim Viris Clarissimis Vossio & Hugenio (à quibus Te proxenetâ responsum brevi me accepturum esse spero) ac Bullialdo communicates, ut judicia eorum de hoc argumento cognoscam. Difficile quidem est, fateor, in tanto & rei incerto, & sententiarum discrimine satisfacere multis, idque Vobis, Viris in Republica literaria Maximis. Volui tamen tam sublime, solidum, æquum subire negotium, eique me submittere. Nam & doceri me à Vobis Viris Doctissimis, mihi laudabile, publico utile; & Vobis me discendi avidum quæ recta & commoda sunt docentibus, non erit inglorium. Adjungo Carmen Clariss. Kirstenii (apud quem nuper Tui mentionem feci sicut Tu ejus apud me præsens feceras) quod mihi is heri obtulit, & in eo laudes nimias, Tuo sanè exemplo, contulit. Vale, Amicissime Heinsi, ac mihi constanter fave.

Responsum Clarissimi Heinsii ad has litteras datum

Haga Comititis XXIII. Apr. MDCLXVII.

EX quo à vobis sum digressus, Vir Nobilissime, cum varios amicos in via salutavi, ac in his, Principem Paderbornium undique humanissimum, qui totum poenè octiduum mihi abstulit, tum alia moram in itinere haud immodicam objecerunt. In patriam ut adveni, amicis ac cognatis partim salutandis, partim componendis rebus privatis totus vacavi, nec hætenus me expedio. Ita factum ut vix procures nostros viderim aut satis pro officio sim veneratus. Interim binis tuarum factus opulentior, non putavi è re mea esse, ut tam comi colloquio rusticam taciturnitatem reponerem; etsi viderem paucis omnino tecum mihi ob occupationes, quas dixi, continuas fore agendum. Tuas, quas ad Christianum Hugenum meæ fidei credideras perferendas, Constantino ejus fratri diu est quod in manus tradebam. De Cometis scriptum tuum

in Gallias ad Capelanum propediem missurus sum, ut cum Viris rei Mathematicæ peritis illic communicetur. Vale.

Excerptum ex ejusdem literis ibidem XXIV. Maji datis.

AD binas tuarum responsum me debere video: quo in officio si tardiores æquo nonnunquam deprehendimur, occupationibus privatis, quæ nunc solito densiores circumstant, id adscribi par est, nam studium rerum tuarum nunquam desiderari in nobis patiemur. Alteræ tuarum, quas innuebam modo, sexto mensis hujus, alteræ decimo septimo die exaratas se fuisse testabantur. Vossio jam aurem sæpius velli super responso, apud quem epistolam tuam vidi. Promittit is quidem partibus suis se propediem velle defungi; sed timidè promittit, tanquam qui vix credat hîc sibi met ipsi. Lentè enim illum procedere ad certamen epistolare, jam puto non semel ex me rescivisti. Sed & Constantinum Christiani Hugonii fratrem bis terve jam interpellavi super eadem re. Christianum quippe abesse domo, ac in Galliis hærare, haud ignoras. Accusat ille innatam fratri procrastinationem, & alienum à scribendis epistolis ingenium, cum rarò ad parentem ipsum ac primæ necessitudinis propinquos litterarum quid dare soleat. Urgere tamen fratrem non desinam, quando Christianum ipsum non possum, si quid fortasse responsi ad quæstiones tuas sit expectandum. Quæ super Cometis in chartam conjecisti, ac mecum communicasti, ea per me in Gallias ad Capelanum missa sunt confestim, additis, quas volebas, precibus, eorum copiam uti viris ea in civitate rei Mathematicæ peritis, Bullialdo præsertim ac Hugenio, faceret, quod ille se facturum est pollicitus, ac simul nunciavit libellum sibi redditum ac perlectum esse, placuisse etiam perlectum, & probari abs se sententiam tuam, nisi quòd visus sis in modis ex scholastica philosophia depromptis nimis nonnunquam; cum politiora per Gallias ingenia nitorem orationis unicè, ut scis, amplectantur: quem in ipso opere magis, quam in operis compendio, adhibitum à te fuisse auguratur. Hæc apud te nequaquam dissimulanda duxi, saltem, ut scires mandatis tuis me non defuisse. De epicedio Rautensteinii cogitare necdum possum. Vale.

Excerptum ex responsoriis Auctoris d. 31. Maji 1667.

NEc ego nunc ita ut ante, literarum commercio vacare possum, dum toto pectore ad opus meum perficiendum incumbo. Quapropter cum desiderio responsum Hugonii & Vossii, ut & Tuum epicedium memoriæ Rautensteinianæ destinatum exspecto. Pergratum mihi est, quòd theses illas meas Illustri Viro Capelano & per eum aliis Viris doctis expendendas miseris, eorumque judicium de iis me non celaris. Hoc quoque gratum habeo, licet in phrasi nonnihil elegantia desideret, dum rem ipsam approbat. Stilum quidem tersum & nitidum ac delicatis auribus accommodum de me promittere non possum. Certum tamen est paulum diversa loquendi ratione alias me uti ab ea qua in thesibus usus sum ὁ ἀπὸ τοῦ servare studens. Vale.

Excerptum ex literis Heinſianis Hagæ Com. d. 25. Jun. 1667. datis.

DUm totus sum in curanda re privatâ, significatur mihi publico nomine, ex usu esse patriæ, ut quamprimum ad Suecos recurram. Horrui fateor ad mandatum istud, & tamen obtemperandum, puto, erit: quamquam aut in totum excusari, aut differri certè, maluisssem. Itineri jam nunc me accingo, ut propediem Te sim visurus Hamburgi, si Deus volet. A Capelano responsum

sum hætenus non accepi, & puto negotium illi esse solemne cum valetudine. Ab Hugenio quoque ac Vossio quid expectandum sit, nego me videre, & si utrumque officii sui jam non semel admonuerim. Tu vale & nos ama.

Hamburgo Franekeram d. xxvi. April. Juliani CIO IDC LXVII.

Viro Clarissimo & Doctissimo

D. M. A B R A H A M O de G R A U,
Phil. D. & Math. in Alma Franeker. Prof. celeberr.

S T A N I S L A U S L U B I E N I E T Z K I
de L U B I E N I E T Z S. P. D.

J Am diu est, ex quo responsum à Te cum desiderio exspecto. Interim à scriptione abstinui, utpote assiduorum Tuorum laborum benè gnarus, & meis exantlandis vix par, præsertim dum ad finem propero, ultimam manum, juvante DEO, impositurus operi meo. Hujus editionem ad aliquot menses different figuræ omnium Cometarum, quorum scilicet cursûs & vel solius sitûs, certa descriptio datur. Nam & has precibus & monitis amicorum, ac studio publicarum utilitatum pro virili cuique promovendarum dedi. Interea temporis velim mihi respondeas, & præcipuè de his xxx thesibus meis judicium feras. Imò verò id officiosæ benevolentiae, si rectè Te novi, brevi me abs Te consecuturum spero. Nec immeritò: cum id & studiorum votorumque meorum rationes requirant. Velim autem certum Te de mea constanti erga Te benevolentia esse, licet qui eam Tibi in memoriam continuò revocet, desit meæ Tecum initæ felici fidere amicitiae pararius Generosus Morstinus, qui nunc Illustrissimo Joanni Andreae Morstinio Regni Referendario (ita nos libellorum supplicum Magistrum vocamus) & à S. R. M. ad Christianissimum Regem Alegato, patruo suo adest. Vale Vir Humanissime, diu & prosperè.

*Excerptum ex literis ad Virum Nobiliss. & Cl. Petrum
Lambecium Augustissimo Cæsari Leopoldo
à Consiliis & Bibliothecis.*

Hamburgo Viennam d. 25. Maji 1667. datarum.

D Ubius animi adhuc hærebam, an Tibi, tempora Tua studiis & occupationibus gravioribus impendenti, obstreperem nec ne? Sed modestiam & pudorem vicit studium veritati undecunque conquiendæ & quaquaversum promovendæ, ac rei literariæ juvandæ consecratum. En Tibi xxx theses, quibus tota meæ de indifferenti & æqua Cometarum significatione sententiæ machina nititur. Has, quâ es humanitate, cum Viris doctis, imprimis cum Ingeniosissimo Millero Vestro, (qui quæ de nupero Cometa hyberno cum Millero nostro communia esse voluit, unâ cum figura, cujus exemplum Hollandicum adjungo, operi inserui) communicabis, meque eorum judicium non celabis. Properat ad optatum finem opus meum à multis desideratum. Adhuc moles grandis & copia figurarum (has enim & omnium Cometarum historiam & tot nuperorum observata referentes dabo) obstiterunt, meaque & simul aliorum vota morantur. Brevi tamen spero, auxiliante Deo, cuncta perfectum iri. Exemplum operis libenter ad Te munus mittam, ut ibi videas,

quanti Te faciam, & quàm utiles rei literariæ Tuos in componenda ejus historia conatus judicem. Vale ac me favore Tuo, ut literarum bonarum amantem & cultorem earundem Antistes egregius, prosequere.

Lectori Salutem.

HÆc sunt, quæ de significatione Cometarum tam ad alios dedi, quam ab aliis accepi. Tuum erit ista cum libertate & æquitate dijudicare. Ego sanè meam sententiam justis rationibus munitam & fundatam esse credo. Dissentiendi tamen à me cuique relinquo integram libertatem. Imò & ipse semper hîc & ubique veritati magis convenientia sequi & amplecti sum paratus. Hæc interim Viris prudentibus, piis & moderatis dijudicanda proponere volui. Cæterum scias velim & alios Viros variarum rerum, imò & Mathematicarum, cognitione instructos, mihi hîc subscripsisse, quos nominare non attinet. Quorundam etiam in re satis ancipiti & invidiæ obnoxia silentium pro adsensu interpretor. Vale & his feliciter Tuo & publico bono frui, ac ulterioribus meis conatibus fave.

Commisssa & omisssa in Tomo secundo sic corrige.

Pag. 2. vers. med. Anno ante C. N. 380. Anno ante C. N. 480. Pag. 4. Hevicus, Helvicus. Ibid. Rucciolus, Ricciolus. Pag. 5. vers. fin. Alstedii, Alstedius. Pag. 6. in fine, sine regni, sine regni. Pag. 7. lin. 12. N°. 3. N°. 1. & Ricciolus pone ante *Almagesti*, ac parenthesis dele. Ibid. post med. ante C. N. 341. ante C. N. 431. Pag. 8. lin. 2. 200. bellatorum, 200 m. bellatorum. Ibid. in medio à C. Nanto, a. C. N. (ante Chr. Nat. ut per se patet.) Pag. 9. Lacedæmonios Pharnabazum, Lacedæmonios & Pharnabazum. Ibid. ante Christi natum, ante Christum natum. Pag. 10. Atheniensis tamen, Atheniensibus tamen. Ibid. ad Gyziicum, ad Cyzicum. Pag. 11. Regis Aleombroti, Regis Cleombroti. Ibid. & secuta est, dele &, ut & p. 13. lin. 3. à fine. Pag. 12. lin. 1. ante C. N. 395. U. C. 358. ante C. N. 355. U. C. 398. Pag. 15. post med. Ratiocinarium, Rationarium. Ibid. 30. millium hostibus, 30 m. (trices mille) hostibus. Pag. 18. vers. fin. *phenomena*, phenomeno. Idem error passim in toto opere à Lectore benevolo facile corrigetur. (pag. 19. lin. 4. post *Africano Minore duce*, adde, *premente*. pag. 20. à Fabio Procos, à Fabio Procof. Ibid. ab se submittendum, ad se submittendum. Ibid. Cæcillus Metellus, Cæcilius Metellus. Pag. 21. & Physcon, & Physcon. pag. 23. lin. ult. quæ 1000. millia, quæ 100. millia. pag. 24. lin. 5. post *sum*, adde, *hujus*. pag. 25. lin. 4. *Quod vero bellum*: Rectius dicitur, *Quod vero ad bellum attinet*, licet illud sit iatis apud eruditos quoque, frequens. pag. 27. vers. fin. ante C. N. 277. ante C. N. 27. pag. 30. lin. 2. nimium, nimius. Ibid. lin. 3. *decimotertio anno*, 13. (decimum tertium, ut res ipsa docet.) Ibid. vers. med. immane quantam, immane quantum. pag. 31. & A. M. 5963. & A. M. 3963. pag. 32. vers. med. XXII. statuo, XXIV. statuo. Et mox post in *Canero*, adde, &. Ibid. vers. fin. Num. XXIV. Num. XXV. Ibid. lin. ult. post *precedenti*, adde A. M. 3769. ante C. N. 194. vi. 60. pag. 33. lin. 1. eum, hunc. Ibid. confemus, censumus. Ibid. paulo post Apulo, Apulo. pag. 35. lin. 1. A. M. 3853. XXXV. A. M. 3853. Ibid. XLVI. A. M. 3922. XLVII. A. M. 3922. Ibid. lin. 3. à fine ibi numero XXXVII. qui hic XLVI. corrig. ibi numero XXXVII & XXXVIII. qui hic XLVI & XLVII. propter discrimen Auctorum de anno motus Cæsar. Ideo posteriore computatione posui in Catalogo Cometarum, quem aliquantulo post composui. pag. 36. lin. prima XLVII. XLVIII. Ibid. paulo post: ibi numero XXXIIX ibi Numero XXXIX. Ead. lin. qui hic XLVII. qui hic XLVIII. est. Ibid. sequenti lin. XLIIIX. XLIX. Ibid. Num. XLIIIX. Num. XLIX. Ibid. Numerum L. Numerum LI. pag. 39. lin. antepenult. Κορυβαί, ἢ δὲ Χιδεῖς. pag. 40. lin. 3. ἢ ὑς ἑν, ἢ ὑς τῶν. Ibid. lin. seqq. post *ἔδρεται* dele punctum. pag. 41. lin. 2. *συνομαρτήσαν, συνανομαρτήσαν*. Ibid. lin. 4. *ὁ Ἰνσῆ, ὁ Ἰνσῆς*. Et mox *ἄνελ, ἄνελ*. Ibid. lin. 11 & sic loquar, & (ut sic loquar). Ibid. triennio perdomuit, triennio perdomuit. Ibid. post medium: post *cladem*, adde, *ponit*. pag. 44. lin. 6. post *Soler*, adde, *eum*. pag. 45. Regis portendat, Regnis portendat. pag. 47. post med. sidus Cometes, sidus Cometen. pag. 49. Wichmanus Vespasiani, Wichmanus qui Vespasiani. Ibid. Chistuman- tea, Christum antea. pag. 50. acontius dictus, acontias dictus. pag. 51. ante med. *uulg. 76*, adde, *vel 75*. pag. 52. *ἀρχάντες, ἀρχάντες*. Ibid. post med. post *Chr. natum*, adde, *sunt*. pag. 53. post med. 97. verò, 97. verò. Ita & seqq. commate bis. pag. 54. ante med. Nicodemia, Nicomedia. Ibid. Necopolin, Nicopolin. Ibid. maxima pestis, maxima fames, mater pestis. pag. 55. Sacracenorum, Sarracenorum. pag. 56. apparitione Comeræ, apparitionis Comeræ. pag. 58. Cometes sidus, sidus Comeris. Ibid. Ut testatur Dionysius, Ut testatur Dion. sicut erat in authentico. pag. 59. malum portendere, adde, Alstedias. Ibid. lin. ult. Hapidianum, Papinianum. pag. 60. pacem redemisse, docent, Co-

metis, dele punctum sensum turbans. pag. 64. lin. 3. à fin. verè insau-
sum, verè insaufam. pag. 65. lin. 8. accerserunt, accersiverunt.
pag. 67. lin. penult. Cometes, Cometis. pag. 68. lin. penult. post mor-
tem, adde, pariter Valentiniani illam. pag. 69. in Anno Christi, in
Ann. Christi. Sicut in authentico scriptum erat. Idem error corrigitur in-
fra ubicunque occurrerit. Frequens enim est, quod Lectori prudenti res
ipsa indicabit. Ibid. gesta sunt aëria, gesta sunt acria. pag. 70. lin. pe-
nult. post *Rockenbachius*, adde, *accerserat tristibus*. pag. 71. lin. 1. 833.
383. Ibid. strangulationem Valentinianam, strangulationem Valentinia-
ni. pag. 72. lin. 2. lib. 12. 3. 37. lib. 12. cap. 37. pag. 75. post med. in
ann. 408. vulgo 410. in ann. 408. vulg. 410. verum. pag. 76. lin. ult.
regno obtudens, regno obtudens. pag. 77. Imperatoris, Sororis, Im-
peratoris, Sororis. pag. 78. in Anno Christi 404. in Ann. Christi 404.
Ibid. Modigisium, Modigisium. Ibid. five Godegisium, five Godegi-
sium. pag. 79. successor Atausus, successor Ataulus. Ibid. Atausus,
Ataulus. pag. 80. Alarico auctore, Alarico auctore. pag. 81. lin. 4. Ra-
venna datum, Ravenna datum. Ibid. Ludociam dictam, Eudociam
dictam. pag. 82. postremas Kalcherias Januarias, post. Kal. Januarias,
sicut in authentico expressè scriptum erat. pag. 83. parte Africa, parte
Africæ. Ibid. Thessalonica sunt, Thessalonice sunt. Ibid. non injuria
dicens, non injuria dixeris. Ibid. Scoti Picti, Scoti & Picti. pag. 86.
ab illo 700 m. ab illa 700 m. pag. 87. quietem Orientem, quietum Orien-
tem. Ibid. post med. in Anno Christi 443. in Ann. Christi 443. pag. 89.
post med. illustravit, illustravit. Ibid. conquisit, conquisita. pag.
90. lin. 1. iniquaria, iniquaria. Ibid. Eorico, lege, Eurico vel Eva-
rico. pag. 91. lin. 3. post *Augustulum*, adde, intra x. annos v. Augustos,
sextum Augustulum. pag. 92. circiter Imperatori, circiter Imperatore.
Ibid. & Godisilum, & Godigisilum. pag. 93. lin. 1. Anno 402. Anno
502. Ibid. S. Ludovici, f. Ludovici. Ibid. Gregogio, Gregorio. pag.
94. tot Auctorem fide, tot Auctorem fide. Ibid. maximum Romanæ ur-
bis, adde, maximum gaudium Romanæ urbis. Ibid. obiit f. NB hoc si-
gnum f. ibi pone Auctore Aventino. pag. 95. in Anno 523. in Ann. 523.
Ibid. quæ tamen Cassiodori, quam tamen Cassiodori. pag. 96. lin. 2. ex
Proconio, ex Procopio. Ibid. ad Ann. 434. ad Ann. 534. Ibid. phœ-
nomenon, lege, per æ non æ, & sine circumflexu: ita & alijs passim.
pag. 97. anno Christi 519 anno Christi 539. Ibid. 300. millia hominum,
300. mille hominum. pag. 99. lin. 16. refert annum, refert in Annum.
pag. 100. lin. 1. Ilaurorum, Ilaurorum. Ibid. lin. 6. cepit, cepit. Ibid.
lin. 8. ad diripiendam, ad eam diripiendam. Ibid. post med: *Theodoricus*
primus, adde, *eius possessionem*. Ibid. Anno Christo 557. Anno Christi
556. pag. 101. Cladem Arvernatam, cladem Arvernæ, Ibid. ad ann.
572. ad ann. 527. Ibid. de Occidentali, de Occidente. Ibid. lin. pe-
nult. Huic paulo post, Hinc paulo post. pag. 102. vers. fin: *Resimunda*
uxori non tantum, non tantum Rosimundæ uxori. Ibid. Aimoin 1.6. c. 17.
Aimoin 1. 3. c. 17. pag. 103. quio Siegeberro, quia Siegeberro. pag. 104.
à Clodovei, adde, à morte Clodovei. pag. 105. lin. 14. in annum 586.
Mortem Leovigildi, in annum 590. refert. At vero iste ante hanc in an-
num 586. mortem Leov. Ibid. Atharitis Regis, Antharitis Regis five
Antharis (Antharim Diaconus vocat.) Ibid. Antharitis rex, Antharitis rex.
Ibid. Italia Dei beneficio a peste liberata, Italiam Dei beneficio a peste li-
beratam. Ead. lin. apud Franos, apud Francos. pag. 107. propè med.
a Bucholzero annum 570. a Mercatore 569. a. a Sigonio, a Bucholzero
annum 571. a Mercatore 569. natati ad mortem a Sigonio. Ibid. Annus 567.
Annus 597. Ibid. potius ad invidiam, potius ad invidiam. pag. 108. lin.
prima, animum, animum. pag. 109. post med: & imaginis Phocæ, adde,
Tunc & imagines Phocæ. pag. 110. memoria prodidit, memoria pro-
didit. Ibid. animum ad successorum, animum ad successorem. pag. 113.
ut Calvisius, decessit, adde, ut Calvisius ait, decessit. pag. 114. Ro-
manæ

butinuis, vel sentimus, aut quid simile. pag. 379. lin. 2. Parmersensem, Parmensensem, Ibid. circa fin: collocando erant, collocanda erant. pag. 381. in medio, feliciter rem gessisse, feliciter rem cessisse. pag. 385. lin. 3. a fine, celeberrimo motu, celerissimo motu. pag. 387. inter not: (k) Ad 1585. Grot. ann. 6. p. 128. corr. (k) Reid, ad ann. 1585. Grot. ann. 5. p. 128. pag. 389. lin. 9. iudice Strada, iudice Strada. Ibid. in medio, vicies, corr. vigetis. Utitur hac voce Priscianus, teste Hosto de numerat. emendata: alii malunt dicere vices. Ead. lin: trices, corr. trigies, quod vocabuli quidem Vossius non probat, Vitruvius tamen usurpat teste Hosto. Itaque repone potius trices Priscian: trigetis. Ibid. lin: seq: gravisæva, gravissima. pag. 393. versus med: rite administrando, adde, imperio. pag. 395. circa fin: Viros Principes curaret, Viros Principes curare solet. pag. 396. lin: 10. & vicinæ, & vicinæ. Ibid. Gallicæ Belgicæ, Gallicæ Belgicæ. pag. 402. lin: 1. Is simul, & simul. Ibid. lin: antepenult: Mose Zedero, Mose Zeclero. pag. 403. lin: 10. Bironiana cædes, Bironianæ cædis. Ibid. circa fin: ductu Piroregio, ductu Piroregis. pag. 404. circa fin: sublimitatum, sublimitatem. pag. 405. circa fin: hoc phænomēon, hoc phænomenon. pag. 406. accedente Borissio, excedente Borissio. pag. 407. lin: 5. a fine lextascirciter, vi. circiter. Ibid. lin: penult: sextas horas, vi. horas. pag. 408. lin. 7. at 26. Octob. ad 26. Octob. Ibid. lin: 9. eam fuisse, eum fuisse. pag. 409. lin: 24. quinquies, quinquagies. Ibid. lin. 27. dyos miliones &c. Rectius has rationes sic extuleris, vices octies centena & triginta sex millia assequentes quinquaginta tres flor. Ibid. lin: 30. decera miliones &c. Ex rationibus superioribus habita proportione colligo putanda esse undecies centena & triginta sex millia flor. Nam & Pafecius decem miliones, sive centies centena millia florenorum militem illum Moschicum a Rep. extorsisse affirmat. pag. 410. lin: 6. a fin: in notis 147. 747. pag. 411. lin. 39. ortus, orfus. p. 413. propè init: post inde progressus, adde, versus. pag. 416. in medio, Ursæ Majoris, adde, Die 8. Dec. caudæ longitudinem 58°. latit. ordinariam 3°. extraordinariam 4°. fuisse. At d. 9. Dec. caudam protensam usque ad 73°. li. 7. mat. fuisse, nimirum ferè ab Arcturo ad ungues pedis dextri anterioris Ursæ majoris. Ibid. usque ad die 10. Dec. usque ad d. 10. Dec. pag. 418. lin: 7. consulamus, consuleremus. pag. 422. in medio: subrutum, memorant, subrutum memorat. pag. 423. in medio, Elbingensibus ademitione, Elbingensibus ademitio. pag. 424. lin: 12. a fine, nuptias cum

Dorothea, dele, nuptias. pag. 425. Carolus Alberti, Carolus Albertus. pag. 426. lin. 11. a fine, 15. in diem, 15°. in diem. Ibid. lin: 8. a fine, in l. 36. in 1°. 36. pag. 427. in medio: die 26. ad 5°. diei 26. ad 5°. pag. 428. lin: 19. cap. 41. cap. 4. pag. 430. lin: 3. a fine: post æqualiter, adde, dist. pag. 431. vaporis. Tenuioris testæ barba, vaporibus tenuioribus testæ. Barba. Ibid. lin: 21. h. 12. 54. dele 12. Ibid. lin: 27. post medius, adde, inter utramque. Ibid. lin. 30. protensam inter, protensa in qua. Ibid. lin: 34. Peri. 7. 37. a cap. Alg. Peri. 7. 35. a cap. Ang. 3. 36. Et lin. seq. 4. 6. 25. 4. 6. 25. or. Et mox lin: 37. a cap. med. a cap. Med. Ibid. lin. penult. 26. Dec. 28. Dec. pag. 432. lin: 4. post in distictu maximi faciebat, adde, imò, ut postea accepti, omnibus mortalibus in apodicticâ scientiâ anteponebat. Quod ut magnum est urbis hujus, quæ eum fovit, deus, ita nos omnes excuset, ut plures tales Viros sumamus, principes ingenii & doctrine, à Deo Opt. Max. nobis dari, optemus. Ibid. phænomenon. Monui jam ante vocem hanc per æ non æ scribendam. Iste verò error, ut passim alias, ita & in hac pagina aliquoties occurrit. Ibid. paulò post med: credibile sit. Phænomenon, credibile sit, phænomenon. Ibid. verius fin. Sure Dextra, Suræ Dextræ. Et mox: Interjectione, Interfectione. Et lin. ult. observationes, observations. pag. 433. lin. 6. Cassiopeje. Quidam præferunt Cassiopeje. Ibid. ultra med. stellarum apparuit, Stellarum congeriei instar apparuit. pag. 434. ultra med: eminent, eminet. pag. 435. in med. post restaurata, adde, tum inter urbem & Praesulem Monasteriensem composita. pag. 438. lin: 6. Long. 4. Long. 4. Ibid. lin. 19. Abdiam Trew, Abdiam Trew. Et lin. 21. probant, probanti. pag. 444. lin. à fine 10. fuisse, lege, fuisse. Ibid. lin. penult. 60. lege, 60. pag. 446. versus fin: Carolomannus Anno, l. Carolomannus Anno. Ibid. lin. 7. à fine. pag. 448. lin. 27. post Annal. Fuld. &, adde, Aveninus. Ibid. lin. 33. Kihard. lege, Nihard. pag. 452. lin. 18. Chronol. l. Chron. pag. 454. lin. 23. morti, l. morte. pag. 455. versus fin. 1068. l. 1086. pag. 456. lin. 1. l. 4. lege, l. 7. Ibid. lin. 22. verbis nullam ex, adde, duabus uxoribus. Ibid. lin. ult. Paralimom. l. Paralipom. pag. 457. lin. 27. inviti, l. invitos. pag. 459. lin. 18. post Sicilia, pone, casum. Ib. lin. 36. l. 6. lege, l. 9. & paulo post pro 1157. l. 1152. pag. 463. lin. à fine 7. verbis ad ann. subijce, 1520.

Commiffa & omiffa in Theatri Cometici exitu ac Justis Rautensteinianis sic æquus corrige.

IN titulo post Dominos, adde, Dominos, ut erat in originali. In dedicatione circa fin. si qua forte, si qua forte. Ibid. fastum omen, faustum omen. pag. 1. bona bovis, bona bonis. pag. 2. lin. 2. obtigerint, obtigerint. pag. 3. conveniens iudicio, conveniens iudicio. pag. 5. lin. 4. à fine eventurum, eventuum. pag. 7. lin. 18. generatam, generatum. Ibid. à superstitione medicant, à superstitione mendicant. pag. 10. lin. 1. trajectinos, trajectiones. pag. 11. lin. penult. illas oras, adde, in illas oras. pag. 12. fulsore Cometæ, fulgore Cometæ. Ibid. vastaque males, vastaque moles. pag. 16. versus fin. à mea esse, à me esse. Ibid. mox reveri, revereri. pag. 17. lin. 1. collocatas & creatas, collocatos & creatos. Ibid. lin. 2. munime, Numine. Ibid. numerus (17) ponendus inter verba prænuncii & nullo. pag. 20. § 26. itaque &, ita &. Ibid. versus fin. post sex menses, adde, non durare Cometæ. pag. 21. lin. 9. post inducant, adde, timuerunt. Et lin. 4. à fine generis, corrige, generibus, ita & pag. seqq: versus med. pro pendens, lege, pendens. pag. 24. lin. 4. à fine post Lunam, adde, se, & ibid. pro Gothorf. lege, Gothofr. pag. 25. Appolinii. lege, Apollonii. pag. 26. fida, fida. Ibid. versus finem pro cultor, lege, cultor. pag. 29. lin. 2. oportorium, oportorium. Ibid. Vir sapiens dominabitur, adde, astris. Ibid. versus finem, pro voluntatis, voce bis posita pone voluntas. pag. 33. VII. Quia, VII. Quia. pag. 36. lin. 17. Dicitum, Licetum. Ibid. eventum solemnem, eventuum solemnem. Ibid. versus fin: qui utriusque, qui utriusque. pag. 40. lin. 15. omnibus, omnibus. pag. 44. restituiunt & asserunt, NB. post asserunt pone punctum. pag. 45. iuxta mentem fieri, pone, Fieri. pag. 47. versus fin: eo pariter, De eo pariter. pag. 48. Ita & Te, Ita in Te. pag. 49. versus fin: maxime, maxime. pag. 50. de quibus dicitur, de pluribus dicitur. Ibid. lin. 3. à fine offerat, afferat. pag. 51. ab ea desciscere, ab ea desciscere. Ibid. Deus omnem spe: Monueram typographum Græcæ recto ordine fuisse scribenda;

sed frustra, ut & alias, fui, utpotè absens. Id eruditus Lector per se corrigit. pag. 56. in vertice malos, in vertice natos. pag. 61. Quos & Musis, Quos & Musis. pag. 62. Est velut extremi, Et velut. pag. 65. versus fin: sua consecras, sua consecras. pag. 66. Angelicæ dona, Angelicæ dona. pag. 69. ad marg. officii, adde, negligens. Ibid. in textu Ita cuncta pumice, Ita cuncta pumice. pag. 70. tribus testimonium, adde, ut &. Ibid. chartas tibi, chartas tibi. pag. 71. versus fin: epistolium, epistolium. pag. 73. in margine versus med. lava, lege, lava. pag. 75. subire negotium, subire iudicium. Occurrunt plures hic & illic mendæ minoris momenti. Has Tu, Benevole Lector, ipsemet corrige, & æquus fave tam valto operi inter tot curas & assiduò animum calamumque meum impediētes occupationes præfenti vitæ meæ rationi necessarias nato. Nonnullæ mendarum meæ sunt ingenuè fateor. Reliquæ operarum. Hic vetus illud velim cogites:

- - - Aliter non sit, Amice, liber.

Multa votis meis adversa evenisse doleo. Nec injuriâ quidem.

Verum opere in longo fas est obrepere somnum:

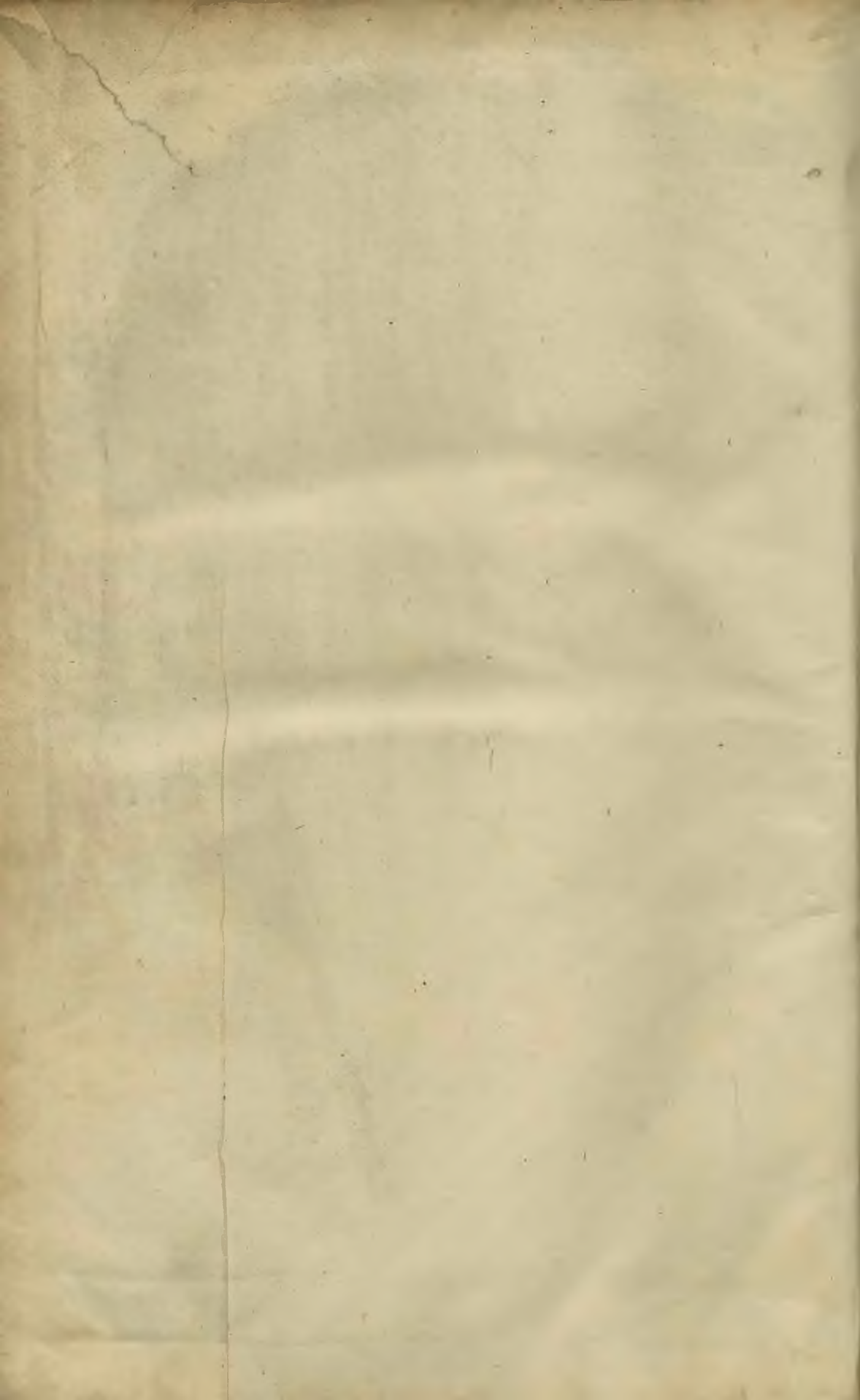
præsertim si Auctor sit vel multis impeditus, & variè distractus, vel etiam longius absit à loco, in quo liber imprimitur. Atque hæc mihi contigerunt. Moram editionis excusabit moles operis & figurarum ænearum copia: quam equidem ipsemet molestè tuli. Ideò non pauca ab opere meo relecui etiam quæ me daturum promiseram. Non deero tamen meliori, si Deus volent, tempore votis & usibus tuis. si quæ adhuc Tibi & publico utilia gratificari studens feci, grata tibi esse cognovero. Vale & age prospere.

Scribeb. Hamburgi 24. Dec. 1667.
3. Jan. 1668.

F I N I S.

Biblioteka Śląska

235566

III

T.2-3.

kdd — 496/63 90000 szt.

28 tabl (tabl. nr. 28 to portret)

10 II 2009 v

D.J.

